

VIKTOR CANOSINAJ
ROMAN
SATIRIK

KATER"YJE,
NE QYTET

45082

Një ditë të bukur shtatori të vitit 1985, ndër-
sa ora e madhe e qytetit ra si me përtim tetë
e gjysmë, në ballkonin e apartamentit të katit
të katërt të pallatit nr. 107, ndërtuar pranë shë-
titores së gjatë në breg të detit, doli një burrë
shtatlartë që sapo i kishte kapërcyer të pesë-
dhjetat, veshur me një robdëshambër kadife
vishnje, me fytyrë të lodhur, flokë të shprishur
e sy të buhavitur. Ai u ul ngadalë në një koll-
tuk, mbështeti krahun e djathtë në parvaz si
Tolstoi plak kur dilte në stolat e kopshtit të tij,
pastaj e hodhi vështrimin tutje në det duke pshe-
rëtitur i lehtësuar sikur të kishte parë një të njohur
të vjetër për të cilin e kishte marrë malli. Në
ato çaste pamja e tij s'kishte asnjë ndryshim
nga ajo e një kapiteni të regjur me dete e stuhi
që del lart në urën e komandimit pas një nate
të mundimshme. Kjo figurë e menduar, e cila
që në pamje të parë të krijonte përshtypjen e

një njeriu jo të zakonshëm, ishte shkrimtari Miltiadh Nerënxa, i cili të djeshmen deri natën vonë kishte ndenjur duke punuar mbi veprat e tij.

Një transoqeanik minerali po nisej për në det të hapur si një djalosh në një takim dashurie, dy peshkarexha të rënduara nga ngarkesa po ktheheshin nga gjuetia si ato gratë shtatzëna kur kthehen në shtëpi pas shëtitjes së këshilluar nga mjeku, ndërsa pranë bregut ca valë lozonjare ndiqnin njëra-tjetrën gëzueshëm si flutura në një livadh të kaltër. Kështu e mendoj shkrimtari përshkrimin e peizazhit që shtrihej para tij, ndërsa e kundronte atë me sy të përgjumur. Mëngjeset e artistëve mund të jenë nga më të ndryshmet e më të çrregulltat, por në jetën e shkrimtar Miltiadh Nerënxs kjo periudhë e ditës i nënshtrohej një disipline të vërtetë ushtarake ashtu si e gjithë veprimtaria e tij. Përveç mëngjeseve të ftohta e atyre me shi, gjithmonë në tetë e gjysmë ai dilte në ballkon, ulej në kolltuk dhe sodiste me nge detin e pafund, prej nga, ashtu si pulëbardhat në tarracën e pallatit, vinin muzat e frymëzimit të tij. Bile një fqinji i tij, një rekordmen duhani që vuante nga pagjumësia, bënte be kokën e vajzës së vetme se një natë gushti kishte parë muzën e tragjedisë, hyjneshën Melpomeni, të vinte fluturim me ca krahë të bardhë puplorë, të hynte nga dritarja në studion e shkrimtarit dhe aty ta puthte atë në ballin e rrudhur si nëna e dhembshur kur i jep bekimin të birit. Ky fakt kishte çuditur gjithë lagjen, megjithatë shumëkush e kishte besuar.

Në orën nëntë pa një çerek, një grua e mbajtur mirë, e cila dallohej lehtë se ishte bashkëshorte e një artisti, u afrua me tepër kujdes dhe i vuri para Miltiadh Nerënxës një filxhan me kafe.

— Faleminderit, Sofi, — tha ai. — Ulu edhe ti pak.

Sofia u bind dhe qëndroi pranë të shoqit duke e vështruar atë me admirim siç mund të vështrohet një njeri i madh që vetëflijohet për artin.

— Milto, e ke parë si të janë nxirë rrathët e syve? — pëshpëriti ajo me keqardhje. — Të lutem, mos puno më aq vonë. Gjithë bota flenë, kurse ti shkruan e shkruan.

— Më duhet, Sofi, më duhet të punoj, — ia ktheu i shoqi me ëmbëlsi. — Veprat nuk duhen lënë të ftohen.

— Të paktën shkruaj ca më pak.

— Ah, e dashur, atë s'e kam në dorë unë. Ne artistët kemi një gjeneral të ashpër që na urdhëron, frymëzimin.

— Milto, duhet të kujdesesh ca për veten. Po mbush 52 dhe me moshën s'bëhet shaka.

— Ah, Sofi! — psherëtiu Nerënxa. — Si s'më kuptove një herë! Për ne artistët nuk ka moshë. Jeta jonë s'matet me vite, por me vepra.

Ajo uli kokën, e bindur plotësisht për brenëdinë e pagabuar filozofike të fjalëve të të shoqit. Ndoshta rrallë ndonjë artist e ka provuar afërinë e bashkëshortes, devotshmërinë dhe sakrificën e saj për të dhe artin e tij ashtu si shkrimtari

Miltiadh Nerënxa. Veçanërisht pas daljes në pension devotshmëria dhe sakrifikimi i Sofisë kishin arritur deri në pagjumësi dhe ankth për veprat dhe shëndetin e të shoqit. Përkujdesjet e saj nisnin që në mëngjes me filxhanin e kafesë dhe mbaronin vetëm në dy të natës kur Miltiadh Nerënxa e linte punën në studion e tij dhe ajo e priste zgjuar duke e pyetur se mos kishte dhimbje koke apo ndonjë shqetësim tjetër. Fakti që ishte e shoqja e një shkrimtari të njohur i kishte dhënë Sofisë në sytë e grave të pallatit e të lagjes një paraqitje të veçantë dhe e kishin veshur me një vel të lehtë misteri e zilie. Natyrisht, kur diskutohej nëpër apartamente për një firmë si Miltiadh Nerënxa, s'kishte si të mos diskutohej edhe për Sofinë. Interesimi për gratë apo të dashurat e shkrimtarëve të mëdhenj ka ekzistuar gjithmonë ashtu si edhe mjegullat e thashethemeve që i kanë rrethuar ato.

Në orën nëntë pa pesë Miltiadh Nerënxa filloi të vishej me kujdesin që i takon një shkrimtari të njohur. Sofia i qëndronte vazhdimisht pranë, i shkundte supet e xhakëtës, i kontrollonte drejtimin e kollares, i pastronte këpuçët dhe çantën e madhe të punës duke iu vërtitur rrotull si ajo bleta punëtore lules.

— Milto, të lutem mos u grind me njeri për punën e dramës, — e porositi ajo. — Dëgjo edhe të tjerët.

Miltiadh Nerënxa buzëqeshi.

— S'kam pse grindem më, Sofi. Pasnesër jepet premiera.

— Vërtet?! U vendos?

— Po.

— Shyqyr! Sa ke vuajtur me atë dramë!

— Sofi, veprat e mëdha janë si foshnjat, lindin me dhimbje. Vetëm gratë dhe shkrimtarët e dinë se ç'janë dhimbjet e lindjes!

Në orën 9.00 Miltiadh Nerënxa doli. Po bëheshin tre vjet që ai nisej për në punë atë kohë, sepse Komiteti Ekzekutiv dhe dega e Lidhjes së Shkrimtarëve dhe Artistëve të rrethit i kishin miratuar një orar të reduktuar për nevojat e domosdoshme krijuese. Me të shkelur në rrugë, shkrimtari e përqendroi vështrimin diku përpara dhe filloi të çapitej ngadalë me një pamje tepër të menduar duke tundur në dorën e djathtë çantën e madhe në ngjyrë të zezë, ku mund të futeshin deri në gjashtë kopje të «Fjalorit të gjuhës së sotme shqipe» ose dhjetë kilogramë zarzavate. Kishte kohë që në qytet Miltiadh Nerënxa merrej si pikë referimi për tri gjëra të spikatura: pamja e menduar, deri diku ëndërrimtare, flokët e dendur, të drejtë, që i binin herë pas here mbi ballë dhe çanta e zezë me lëkurë të bukur që vezullonte në diell e në shi. Banorët e qytetit, kur tregonin ndonjë ngjarje apo histori në të cilën ndonjë person ecte i përhumbur në mendime, thoshin: «Ngjante si Miltiadh Nerënxa kur shkon bulevardit.» Hutimin e shkrimtarit të gjithë e pranonin si diçka të natyrshme duke thënë: «S'ka faj, është kokë e madhe, jeton në dy botë, në tonën dhe në atë tjetrën të heronjve të vet». Dhe kur bëhej fjalë për ndonjë çantë të madhe, shpreheshin: «Si çanta

e shkrimtar Miltiadh Nerënxës.» Muajt e fundit çantën e tij kishin filluar ta imitonin ca tipa snobësh, por dihet se origjinali mbetet gjithmonë i papërsëritshëm.

Miltiadh Nerënxa e përshkoi bulevardin kryesor me bindjen e plotë se kalimtarët e tjerë po e ndiqnin me sy. Duke qenë një figurë e njohur në qytet, ai rrallë i fliste njeriu, por vetëm priste që ta përshëndesnin. Shpesh i qëllonte që të kapte në ecje e sipër pëshpërima plot respekt në adresë të tij dhe kjo gjë e kënaqte jashtë mase. Dy çaste të tilla Miltiadh Nerënxa nuk do t'i harronte dot deri në vdekje. Një mëngjes, një vajzë e re, ndërsa po kalonte pranë tij me një shoqe, ishte shtangur befas dhe kishte klithur e mrekulluar: «Ua, mami! Sa i ngjaka Majakovskit!» Ndërsa një mbrëmje, një burrë kishte thënë pas supit të tij, në një lokal: «Flitet se veprat e tij do të fillojnë të lexohen ndoshta nga fillimi i shekullit tjetër.»

Në qendër të qytetit, para Pallatit të Kulturës, ku zakonisht vendoseshin lajmërimet, pllakatet e afishet e veprimtarive kulturore-artistike, shkrimtar Miltiadh Nerënxa e ngadalësoi hapin dhe u afrua te një stendë me sfond blu në të cilën ishte shkruar me të kuqe:

RRUGA E SUKSESIT

dramë në tri akte nga Miltiadh Nerënxa.

Shfaqet për herë të parë më 10 shtator.

Ai u vrenjt. E kishte përfytyruar trotuarin plot me njerëz që diskutonin me të madhe, por për fat të keq para stendës që njoftonte shfaqjen së shpejti të dramës së tij ishin ndalur dy djem të vegjël që hanin akullore dhe bisedonin për pulla poste. «Duhet ta kishin vënë në vend të dukshëm, — murmuriti Miltiadh Nerënxa i pakënaqur. — Na mbytën njerëzit e paaftë. Nuk dinë të reklamojnë artin e bukur.»

Ndërkohë një grup gjimnazistësh u afruan aty duke qeshur.

— Ua, dramë e re, — thirri një zeshkane me gërsheta. — Do të shkojmë ta shohim?

— Ehu! — ia priti një bionde. — Tani po bëjnë ca drama që të mërzhisin. Një avazi i bien të gjithë këta dramaturgët! Po ky Miltiadh, kush na qenka, ndonjë letrar i ri?

— Çnë?! — tha zeshkania me gërsheta. — Kam dëgjuar se është shkrimtar i madh, shkruan gjithë natën, por nuk ia botojnë veprat se grindet shumë me redaktorët.

Gjimnazistet lëshuan pasthirrma habie në kor.

— Posi! — ia bëri biondja. — Po të ishte kaq i madh, do ta bënim edhe ne në letërsi.

— Ndoshta e futin në program kur të hartohen tekstet e reja.

Një buzëqeshje e ëmbël u përhap deri në periferitë e fytyrës së Miltiadh Nerënxës. Ai u dha një herë flokëve sipër, veprim të cilin e pëlqente

shumë, pastaj u nis drejt teatrit. Të gjitha mo-shat diskutonin për të. Ky ishte një fakt.

Në ndërtesën e madhe të teatrit zyra e Miltiadh Nerënxës ndodhej në kat të tretë. Ishte e pamundur të hyje në të dhe të mos mbeteshe disa minuta i mrekulluar. Përballë ndesheshe me një fotografi të zmadhuar të Aleksandër Moisiut në rolin e Hamletit që dukej sikur pyeste: Të rrosh a të mos rrosh. Në të majtë ngrihej një bibliotekë me libra për teatrin, ndërsa në të djathtë një raft i mbushur me dosje veprash dramatike, mbi të cilin ishte vendosur një autoportret i Rembrandit. Tavolina e madhe e shkrimtarit qëndronte mu në mes të zyrës dhe mbi të një bust në miniaturë i Beethovenit. Duhet të ishte njeri jashtë mase i pagdhendur dhe pa edukim estetik që të mos e ndieje veten të lidhur me artin në atë mjedis.

Miltiadh Nerënxa i përshkoi korridoret e institucionit me pamjen që mbante edhe në rrugë, e hapi derën e zyrës pa u ngutur, vendosi në një karrige çantën e madhe, pastaj u ul në tavolinë ku ishte lënë një libër i Bertold Brehtit. Kishte gjashtë vjet që ai punonte libretist i teatrit dhe nëpër qytet thuhej se e kishte ndryshuar gjendjen në mënyrë të dukshme, ndonëse plani i shfaqjeve nuk realizohej asnjëherë dhe nëpër gazeta shkruheshin kritika të ashpra. Banorët e qytetit ishin bërë tepër enigmatikë. Drama nuk u pëlqente për qamet, ndërsa për shfaqjet e estradës rrinin në radhë për bileta pa u mërzhitur fare. Ky fenomen ishte vërtet i çuditshëm dhe kishte tërhequr vëmendjen e një studiuesi arti, i cili kishte arritur në përfundimin

se bashkëqytetarët e tij kishin një prirje të fortë drejt humorit, ndërsa veprat serioze nuk i donin.

Miltiadh Nerënxa uli sytë mbi librin e Breh-tit, por ishte e pamundur të përqendrohej. Kishte ditë që e kishin mbërthyer ethet e dramës së re. Ishte përgatitur për një sukses të bujshëm. Vepra e tij trajtonte probleme të mprehta të revolucionit tekniko-shkencor dhe të dashurisë. Çdo punonjës i prodhimit, çdo i ri apo e re mund të gjente në të vetveten.

Ai ndenji deri në orën dhjetë duke u menduar për pritjen që do t'i bëhej dramës, pastaj nxori nga çanta mëngjesin që e shoqja ia jepte gjithmonë me vete dhe filloi të hante me oreks duke vështruar në mënyrë pyetëse autoportretin e Rembrandit. Kam frikë, mjeshtër, se s'do të më kuptojnë dot, mërmëriti, ashtu siç nuk të kuptuan ty njerëzit e epokës sate.

Në orën dhjetë e gjysmë fillonin provat përfundimtare të dramës. Miltiadh Nerënxa zbriti dhe zuri vend në sallë, diku në radhën e pestë. Ndërkohë aktor Ajet Shkëmbi iu afrua, e vështrroi një copë herë me respekt, pastaj tha me një zë kumbues:

— Milto, ke shkruar një kryevepër. Do të bësh bujë shileriane, më beso.

Shkrimtari i buzëqeshi me mirënjohje Ajet Shkëmbi u ul pranë. Ai ishte një burrë i bëshëm, me flokë kaçurrel e mustaqe të dendura si ata malësorët e hershëm, tip gazmor e me një zë prej basi që mund të të shkaktonte infarkt me një të bërtitur. Galeria e roleve të Ajet Shkëm-

bit ishte e larmishme, megjithatë në të spikatnin figurat e armiqve: xhandarë, ballistë, diversantë, oficerë gjermanë, të cilët i përshtateshin së tepërmi, sipas mendimit të shumë regjisorëve. I vetmi rol kryesor në tërë karrierën artistike të Ajët Shkëmbit kishte qenë ai i Otellos me të cilin kishte pasur sukses të jashtëzakonshëm. E kishte luajtur me aq pasion, sa që gjatë një shfaqjeje desh e kishte mbytur me të vërtetë partneren Dezdemonë dhe spektatorët, të llahtaritur, kishin filluar të thërrisnin: Mjaft, Ajët, se e vdiqe! E vdiqe! Por shumëkush në qytet, më parë sesa aktor, Ajët Shkëmbin e njihte për notar dhe këngëtar lirik. Ai e hapte sezonin e plazhit në prill dhe e mbyllte në fund të tetorit duke përshkuar gjatë kësaj periudhe distanca prej qindra metrash si një delfin i vërtetë. Ndërsa kur mbërthente kitarën, tregonin se të linte të mekur me ca këngë të vjetra dashurie, gjatë të cilave e ulte dhe e ngrinte zërin dallgë-dallgë. Kitara ishte objekti më tërheqës në studion e tij.

— Ajët, dyshoj te një regjisor si Kleo Bregu, — i tha Miltiadh Nerënxa. — Kam inatë të vjetra me të. Dyshoj se e ka sakatuar dramën qëllimisht.

Aktori tundi kokën në shenjë pohuese.

— Ti po i jep dorë me veprën tënde që të ngrihet e të bëhet i njohur, por ai nuk e kupton.

— Pa të shohim, tani, filluan.

Miltiadh Nerënxa u përqendrua në skenë. Aktin e parë po e ndiqte krejt i harruar në botën e veprës së vet, por befaz, nga fundi i tij, brofi në këmbë duke thirrur:

— Stop! Të ndërpritet shfaqja! Stop!

Dritat u ndezën të tëra. Miltiadh i u vërvit në skenë me rrëmbim dhe iu drejtua regjisorit, Kleo Bregut, kërcënueshëm:

— Jeni në vete apo jo? Me ç'të drejtë e keni hequr pjesën e mbledhjes së kolektivit?

— Ajo pjesë është zgjatje krejt e panevojshme, — iu përgjigj regjisor i qetësisht.

— Autori jam unë! Ti s'ke të drejtë të më ndyshosh veprën!

— Dëgjo, Milto, spektatori s'vjen këtu për mbledhje, por për art.

— Unë nuk lejoj shkurtime!

Pas këtyre fjalëve edhe Kleo Bregu, s'u përmbajt dot.

— Edhe unë s'lejoj ndërhyrje! Ç't'i bëj drejtorit, se as që kisha për ta vënë këtë farë drame! Nëse është dramë!

— Atëherë hiqni dorë!

— Ja, që tani! Po më fute mbledhje, unë nuk i vazhdoj më provat.

— E ç'regjisor jeni ju!

— Pika që s'më bie kur lidhem me një dramaturg si ju. Nëse jeni dramaturg!

Kjo grindje profesionale kushedi me ç'batuta do të kishte përfunduar po të mos kishte ndërhyrë drejtori me një ton të prerë:

— Të vazhdojmë provat! Pjesa e mbledhjes do të hiqet! Pa diskutime të kota!

Miltiadh Nerënxa uli kokën. Rënkoi duke u kthyer në sallë, «këtu fillon paaftësia që te drejtorit! Bëj art po deshe!» Dy aktet e tjera i ndoqi tepër i nervozuar. Në fund të shfaqjes nuk foli me kërkënd. Doli jashtë në rrugë. Aktor Ajet

Shkëmbi po e priste aty. Pas orës 12.00 ata pinin zakonisht kafënë te bufe «Gjuetari». Shkrimtari porositi një të hidhur, ndërsa aktori një të mesme. Ndonjë gjysmë ore kaluan duke diskutuar për dramën, Miltiadh Nerënxa ankohej vazhdimisht. Ajet Shkëmbi i jepte të drejtë.

— Rasti yt është fatkeqësi, Milto, — tha më në fund duke psherëtirë. — Veprat e tua meritojnë «Globusin» e tyre dhe jo këtë trupë zanatçinjsh.

Pas këtyre fjalëve shkrimtari uli sytë i menduar në fundin e zi të filxhanit të kafesë.

— Jam në ankth, Ajet, jam në ankth.

Në orën një Miltiadh Nerënxa u rikthye në zyrë me gazetën e ditës nën sqetull. Zakonisht ai merrej me to deri në dy kur vinte koha për të zinxhirosur çantën e madhe dhe për t'u kthyer në shtëpi duke ecur përmes bulevardit kryesor me pamjen e vet të menduar.

II

Rreth orës tre, pas një dreke të shijshme dhe dy gotave me ujë mineral, Miltiadh Nerënxa u shtri në dhomën e vet ku, nëpërmjet dritares së hapur, hynte filladi i freskët i detit me atë aromën e vet të veçantë. Pasditeve ai flinte gjatë në mënyrë që të përballonte punën e lodhshme të natës. Gjatë kohës së gjumit Sofia nuk lejonte njeri ta shqetësonte, megjithëse thellësia e përhumbejes së të shoqit ishte e asaj grade sa që edhe një elektromotor i vënë te koka e krevatit s' shkaktonte dëm. Në pallat e në lagje fli-tej se shkrimtar Miltiadh Nerënxa shihte shumë ëndrra për shkak të lodhjes së madhe mendore, bile edhe subjektet e veprave të veta i shfaqeshin fillimisht në ëndërr. Por, kur e kishin pyetur për këtë një ditë, ai e kishte hedhur poshtë duke thënë se nuk pajtohej kurrsesi me Froj-dizmin.

Pas zgjimit në orën gjashtë, Sofia i solli ka-

fenë e pasdites, të cilën Miltiadh Nerënxa e pinte zakonisht mbështetur.

— Hë, si fjete? — e pyeti e shoqja e merakosur. — Të lodhën shumë ëndrrat?

— Jo, aspak, — iu përgjigj ai duke buzëqeshur. — Jam mësuar. Një artist, po nuk pa shumë ëndrra, është njeri i zakonshëm dhe jo artist.

— Thonë se ju shkrimtarët ju zë një sëmundje speciale.

— Unë jam ende i ri, Sofi, tepër i ri.

Miltiadhi u ngrit çapkënçe, mori në dollap një kostum ngjyrëçokollatë me të cilin dilte zakonisht shëtitje dhe filloi të vishej. Sofia e ndoqi një copë herë me vështrimin e saj të merakosur duke menduar për ëndrrat e frikshme dhe atë sëmundjen speciale të shkrimtarëve, nga e cila, siç thoshte Zhani, një fqinjë që dinte frëngjisht, kishte vdekur i shquari Gi de Mopasan dhe disa koka të tjera të botës së letrave.

Është provuar tashmë shumë herë nga historia se shoqëria e një artisti të madh ka qenë e përbërë kryesisht nga artistë. Këtë e tregonte edhe një herë tjetër rrethi i ngushtë i shkrimtar Miltiadh Nerënxës. Në lulishten e madhe në qendër të qytetit atë po e prisnin aktor Ajët Shkëmbi, piktor Alajdin Arbana dhe inxhinieri i hekurudhave, Kristo Shigjeta. Miltiadhi u buzëqeshi nga larg e thirri gëzueshëm:

— Tungjatjeta, kolegë! Si ia kaluat sot? Si dukeni?

— Jashtëzakonisht mirë, — tha piktori.

— Të freskët, qefull fare, — shtoi inxhinieri.

— Kohë e bukur po na mban, — e pasoi

Ajet Shkëmbi me zërin e vet prej basi.

Shkrimtari u ul mes tyre.

— Hë, si shkuan provat gjenerale? — pyeti Alajdin Arbana.

— Ç'ka, — ia ktheu Miltiadh Nerënxa duke treguar se s'ishte fort i kënaqur.

— Dekoret më mbetën peng, ta dish. Po të m'i kishin lënë mua, do t'i kisha qarë, — piktori tundi kokën me keqardhje.

— Mos u mërzit, Alajdin, herën tjetër, — tha Miltiadh Nerënxa. — Ti e di, unë s'të kam lënë kurrë thatë.

Alajdin Arbana kaloi gishtat nëpër flokët e tij të dallgëzuar, të kthyer sipër, që i jepnin një pamje tërheqëse hollake. Rrallë ndonjë piktor njihej në qytet si ai. Në plot shtëpi veprat e tij ishin vendosur në vendet më të dukshme të korridoreve apo dhomave të pritjeve dhe paraqisnin kryesisht çifte bashkëshortësh të lumtur në sfond bojë qielli ose një liqen natën, mbi sipërfaqen e të cilit shkëlqente hëna në ngjyrë portokalli dhe lëkundej lehtëzi një barkë me dy dashnorë, ku djali i binte kitarës, ndërsa vajza dëgjonte plotësisht e mekur, me sy gjysmë të mbyllur. Vetëm nëpër ekspozita lokale dhe kombëtare ai nuk kishte sukses dhe këtë shumëkush e shpjegonte me faktin se veprat e tij ishin tepër moderne dhe komisionet e pranimit trembeshin prej tyre. Flitej se Alajdin Arbana kishte ndikime të forta nga dy pasimpresionistët, Van Gogu e Tuluz Lotreku, dhe një ditë, kur kishin hyrë rastësisht në studion e tij dy turistë norvegjezë, kishin mbetur gojëhapur, bile edhe ia kishin fotografuar disa vepra. Studioja e tij ndodhej në një

pjesë mjaft të qetë të qytetit dhe dimrit aty mblidheshin shpesh katër shokët për të diskutuar për artin. Lidhjet e Alajdin Arbanës me Miltiadh Nerënën ishin çelikosur veçanërisht pas caktimit të të dytit si libretist në teatër. Me ndërhyrjen e tij Alajdinit i jepeshin herë pas here për të përgatitur dekoret e Teatrit të Kukulave, të trupave amatore të ndërmarrjeve apo ndonjë porosi tjetër. Alajdin Arbana punonte mësues vizatimi në një shkollë tetëvjeçare dhe, nën kujdesin e tij, nxënësit ishin bërë mjeshtër për të vizatuar shtamba, ibrikë ose qilima me motive popullore. Kohët e fundit për piktorin diskutimet ishin shtuar së tepërmi, sepse ai po punonte për një tablo të madhe kompozicionale kushtuar klasës punëtore. Tabloja titullohej «Përpara për fitore të reja» dhe, sipas fjalëve të përhapura, pritej të sillte risi në llojin e vet.

— Milto, kam frikë se ai regjisor Kleo Bregu është i paaftë, — tha Alajdin Arbana pas pak.
— Tmerrësisht i paaftë.

Ai i përdorte dendur ndajfoljet që mbaronin me prapashtesën -isht.

— Kjo dihet, — ia ktheu Miltiadh Nerënxa.

— Më duket se ti, Milto i dashur, ke mbe-tur në atë institucion si fazani në mes të pulave, — ndërhyri Kristo Shigjeta.

Shkrimtari hapi krahët, veprim që donte të thoshte: ç'ti bësh.

— Gjithsesi, ti mos u mërzhit, i dashur, — shtoi Kristo Shigjeta duke ngritur mbi hundë syzet e tij miopike me numër +4.

Ai ishte një tip i shkathët, i qeshur dhe me një fjalor tepër të rënduar me figuracion nga

fauna e tokës dhe e detit. Të gjitha krahasimet e tij ose shpjegimet metaforike ngriheshin mbi kafshë të ndryshme ose peshq. Sepse Kristo Shigjeta ishte gjuetar në qytet. Çiften ia kishin të gjithë zili, por sidomos ia lakmonin tre zagarët e palodhur, të cilët mbanin emra të lezetshëm: Pipi, Roza e Majku, ky e fundit emër i huazuar nga një vepër e Xhek Londonit. Tregonin se, kur ai dilte për gjah, nuk shkonte dot më larg se dy a tre kilometra, ngaqë rëndohej shumë nga preja e vrrarë dhe nuk ecte dot. Kristoja punonte inxhinier në oficinën nr. 1 të Ndërmarrjes së Hekurudhave ku e mbanin për një novator e racionalizator të talentuar. Kohët e fundit ai po merrej me një racionalizim shumë të rëndësishëm të lokomotivat me avull, nga i cili do të kursehej një sasi e konsiderueshme karburanti dhe do të shtohej shpejtësia e lokomotivave edhe pesë kilometra të tjera në orë. Në qytet në fillim shumëkush habitej kur e shikonin inxhinierin me shkrimtar Miltiadh Nerënxën, aktor Ajët Shkëmbin dhe piktor Alajdin Arbanën, sepse nuk e dinin që ai ishte edhe një përkthyes i zoti i poezisë botërore. Zotëronte frëngjishten e italishten dhe flitej se po merrej me dy poetë pak të njohur nga lexuesi: Zhak Preverin e Salvatore Kuazimodon.

Këta katër shokë të ngushtë kishin kohë që tërhiqnin ngado vëmendjen e mbarë qytetit dhe njiheshin si Shoqëria e Katër Artistëve. Bile disa amatorë të apasionuar të artit i kishin cilësuar si katër yje të rralla dhe i kishin quajtur «Kostelacioni M A K A», duke u mbështetur në inicialet e emrave të tyre. Megjithatë, në qytet

të gjithë e pranoin pa ngurrim se ylli më i ndritur i kostelacionit ishte shkrimtar Miltiadh Nerënxa.

Kur katër artistët dolën në sheshin «Rilindja», Alajdin Arbana i ftoi ata në studion e tij për t'i hedhur një sy tablosë kompozicionale «Përpara për fitore të reja», por të tjerët e lanë për ndonjë ditë tjetër, sepse bënte shumë vapë. Ata vazhduan të shëtisnin ngjeshur sup më sup me një pamje krenare sikur përveç tokës të kishin shkelur edhe në tre a katër planete të tjera të sistemit tonë diellor.

Në orën tetë e gjysmë Miltiadh Nerënxa u kthye plot humor, me trupin të lehtë nga shëtitja dhe hyri në kuzhinë duke buzëqeshur.

— Hë, po argëtoheni ngapak? — iu drejtua Sofisë dhe të birit që shikonin televizor. — Shumë mirë. Ernest, si ia kalove andej nga Tirana ti?

— Njëfarësoj, — ia ktheu i biri pa qejf.

— E bëtë seminarin për Zolanë?

— Po.

— I shfrytëzove ato tezat që të dhashë unë?

— Jo. Nuk diskutova fare.

— Je shumë gjumash, — tha babai me qortim.

Ernesti ndiqte vitin e dytë të Gjuhë-Letërsisë, degë të cilën e kishte kërkuar me këmbënguljen e të atit, por që në të vërtetë s'e kishte pasur aspak me dëshirë. Të gjitha lëndët që bënte, sidomos ato të gjuhësisë, ai i quante të mërzitshme dhe kjo e nervozonte Miltiadh Nerënxën herë pas here. Por ajo që kishte filluar ta trembte atë si prind ishte një ftohje e akullt kohët e

fundit e Ernestit për librat artistikë dhe një humbje respekti për shkrimtarët. Një mbrëmje ai kishte thënë se shkencëtarët janë dhjetëfish më të rëndësishëm për një shtet se shkrimtarët, kurse gjuhëtarët i kishte quajtur «më parazitët e superstrukturës» dhe për këto mendime kishte debatuar gjatë. Vetëm ndërhyrja e Sofisë e kishte shmangur grindjen. Miltiadh Nerënxa s'guxonte më t'ia jepte të birit veprat e veta për t'ia lexuar si më parë në gjimnaz, sepse Ernesti vrenjtej dhe thoshte me ankim:

— Baba, të lutem, nuk lexoj dot, se më dhemb prapa kokës. Kam marrje mendsh.

Ai ishte tip që nervozohet shpejt, flinte shumë, kishte ca lëvizje të ngadalta e të prera si prej roboti dhe, pa e pyetur njeri për gjësendi ose pa i kërkuar mendim, s'merrte mundimin t'i fliste.

— Po me Ilon pate leksion? — pyeti Miltiadh Nerënxa pas pak.

— Jo, — tha Ernesti shkurt.

— Iloja është pedagog i zoti, e kam shok.

— Ashtu flitet edhe andej nga fakulteti.

Miltiadh pothuaj çdo mbrëmje interesohej për lëndët që bënte i biri dhe pedagogët, leksionet e të cilëve i shfletonte me vërejtje duke dhënë konsiderata në përgjithësi kritike. Në të tilla raste Ernesti thoshte me ironi: «S'ka gjë, baba, fundja leksione gjuhë-letërsie janë. Të ishte ndonjë shkencë serioze, atëherë po.»

Kur pa se i biri s'po e kishte më qejf bisedën, Miltiadh i u kthye nga televizori.

— Hë, ç'po na dhënkani sonte? Mbrëmje letrare-artistike? Bukur! Pa shiko! Kush është

ky që kanë futur në studio? Agron Dibra! Paskan gjetur shkrimtar të ftojnë!

Ernesti nënqeshi.

— I mirë, i keq, më shumë libra se ti ka botuar ai, baba.

Miltiadh Nerënxa u vrenjt.

— Vlerat e një shkrimtari s'maten me sasi librash.

— Edhe kritikët e lavdërojnë, — shtoi Ernesti.

— Uf, kritikët! Kritikëve merru të kundërtën e asaj që thonë.

Sofia i bëri të birit një shenjë qortuese. Ernesti hapi menjëherë gojën, pastaj u ngrit duke murmuritur:

— Po shkoj të shtrihem unë.

— Se mos do lexosh ndonjë libër! — i tha i ati.

— Ç'i do librat, baba? Më mirë të shohësh filma. Sqarohesh për një orë e gjysmë sesa të thartosh trutë një javë.

— Shko, shko se na kënaqe! Se ç'ka ky djalë, — iu kthye Miltiadhi së shoqes. — Është bërë shumë zevzek.

— Mos ia vër re, — tha Sofia. — E ka nga lodhja.

— Ç'lodhje, moj grua! Të studiosh për letërsi, do të thotë të mos e njohësh lodhjen. Më kupton? Do të thotë të provosh vetëm kënaqësi.

— Mbase ndryshon vitin e tretë e të katërt.

— Të shohim.

Në orën dhjetë pa pesë, veshur me rob-dëshambrin e madh ngjyrë vishnje, Miltiadh Nerënxa hyri në studion e tij duke i uruar së

shoqes gjumë të ëmbël, ndonëse e dinte mirë që ajo s'do të flinte. Ai largoi perden nga dritarja e hapur, pastaj iu afrua tavolinës së ulët e të gjerë dhe u rregullua në një kolltuk me lëkurë të zezë. Me një vështrim të kënaqur e përmbloodhi gjithë studion e tij. Ajo ishte goxha e madhe. Kishte katër vjet që, pas kërkesash të shumta e këmbëngulëse për zgjerim drejtuar Komitetit Ekzekutiv dhe degës së Lidhjes së Shkrimtarëve dhe Artistëve, Miltiadh Nerënxës i ishte dhënë ai apartament me dy dhoma, një kuzhinë e një studio për punë krijuese.

Kujtudo që hynte në studion e tij i tërhiqte vëmendjen një portret i Balzakut, një peizazh nga deti i piktor Alajdin Arbanës, por më kryesorja ishte një gaforre e madhe, e kuqe, e vendosur në mes të bibliotekës. Flitej se kjo gafore e llahtarshme i sillte Miltiadh Nerënxës frymëzim dhe ai e mbante për ogur ashtu siç mbante Shileri në tavolinën e punës mollë të kalbura. Por ata që e njihnin nga afër thoshin se gaforrja ishte simbol i lidhjeve të ngushta shpirtërore të shkrimtarit me detin, të cilit ai i kishte kushtuar një poemë të gjatë dhe dhjetëra poezi.

S'numëroheshin ata që ishin mahnitur pas bibliotekës së shkrimtar Miltiadh Nerënxës. Ajo përmblidhte treqind vëllime në shqip, njëqind në gjuhë të huaj dhe zinte komplet një faqe muri. Tregonin se një pjesë të madhe të veprave shkrimtari ia kishte blerë fare lirë një prifti katolik.

Të gjithë habiteshin se si Miltiadh Nerënxës i dilte koha për të lexuar aq shumë në gjuhë të huaj, por shpesh harronin se ai i zotëronte në

majë të gishtërinjve gjuhët kryesore të Perëndimit, bile edhe turqishten (duke llogaritur edhe turqishten e vjetër). Kishte kohë që në lagje po flitej se po merrej me përkthimin e një vëllimi të trashë të Nazim Hikmetit.

Në vendin më të dukshëm të bibliotekës Miltiadh Nerënxa kishte vënë veprat e veta, mbledhur me kujdes me plastmasë të bukur për t'i mbrojtur nga pluhuri dhe vjetrimi. Titujt e këtyre veprave dalloheshin nga larg: «Në aksion», poemë për pionierë, botuar më 1965, «Zgjuarsia e ketrit», vëllim me përralla e fabula, botuar më 1967, «Kopshti i mollëve», vëllim me vjersha për fëmijë, botuar më 1970 dhe «Flamuj fitoresh», vëllim me poezi për të rritur, botuar më 1974. Ndonëse që nga viti 1974 Miltiadh Nerënxës s'i ishte botuar më asnjë libër, emri i tij vazhdonte të ishte i njohur në jetën letraro-artistike përmes veprave dramatike. Katin e parë të bibliotekës së tij e zinin mbi tridhjetë dosje me vepra të pabotuara dhe dhjetë dosje me drama të vëna në skenë nga trupat amatore të qytetit. Në dorëshkrimet e pabotuara të lidhura me kujdes e të sistemuara kronologjikisht, numëroheshin pesë poema, dhjetë novela, dy romane historike, një roman për pionierë, një vëllim me përralla, një vëllim me poezi, dy vëllime me tregime dhe tetë pjesë për teatrin e kukullave, njëra prej të cilave, me titull «Kryengritje në pyll», që tregonte për luftën e kafshëve të një pylli kundër regjimit të egër mbretëror të luanit dhe tre ujqve princa, kishte pasur sukses të jashtëzakonshëm në qytet e nëpër turné. Kishte raste kur natën vonë, për t'u çlodhur, Miltiadh Ne-

rënxa çohet nga tavolina, afrohej te veprat e veta të pabotuara, i përkëdhelte dosjet me dorë dhe u murmuriste:

— Prisni, mos u mërzisni. Do të vijë edhe koha juaj. Një ditë unë do të bëhem i famshëm dhe atëherë ata redaktorë që s'ju kanë pëlqyer, do të vijnë të më luten e të më kapin për xhakete. Dhe ju do të mbushni vitrinat e librarive.

Herë pas here Miltiadh Nerënxa qëndronte i menduar edhe para katër veprave të veta të botuara. U buzëqeshte titujve me nostalgji, ndonëse tashmë ata ishin harruar plotësisht në çdo bibliotekë të Republikës. Ishte konstatuar se në bibliotekën e fëmijëve të qytetit dhjetë kopje të poemës «Në aksion» i kishin ngrënë minjtë për shijen e këndshme të letrës, por bibliotekaret habiteshin sepse nuk kishin pasur kurrë minj ose buburreca në institucion. Kurse vëllimi me poezi «Flamuj fitoresh», botuar më 1974, kishte rresht derisa ishin detyruar ta shisnin në prag të Vitit të Ri bashkangjitur me kalendarët, veprim për të cilin drejtoreshën e shpërndarjes së librit e kishin kritikuar...

Miltiadh Nerënxa e afroi kolltukun edhe ca te tavolina, pastaj futi këmbët në një palë paçuçë të mëdha leshi, të cilat i mbathte gjithmonë kur niste procesin krijues, sepse këmbët e ngrohja ndikonin shumë në veprimtarinë normale të trurit, kështu kishte lexuar diku. Pas këtyre veprimeve i uli sytë mbi një fotografi të madhe të Tolstojt plak, veshur me rroba muzhiku, e cila ishte vendosur nën xhamin e gjerë të tavolinës. Mbi këtë fotografi ishte shkruar me shkro-

nja të mëdha citati i Gëtes: «Po humbe guximin, humbe gjithçka», i cili e frymëzonte Miltiadh Nerënxën në raste zbaticash shpirtërore, sidomos kur redaktorët xhahilë ia kthenin veprat mbrapsht.

Pasi u mbush një herë thellë me frymë, ai afroi para vetes një dosje të madhe, mbi të cilën ishte shkruar: «Liria do të kthehet përsëri», tragjedi në 6 akte, pastaj rrëmbeu një penë të gjatë dhe e ngjeu me bojë. Kjo vepër me subjekt nga shekulli i pesëmbëdhjetë që trajtonte rrethimin e Shkodrës nga turqit dhe rënien e saj, ishte më e rëndësishmja në jetën krijuese të Miltiadh Nerënxës. Ai po punonte mbi të që prej gjashtë muajsh dhe kishte mbërritur në aktin e katërt. Në letërsinë e realizmit socialist shqiptar kurkush s'kishte shkruar tragjedi dhe pikërisht te ky fakt qëndronte ideja e guximshme e Miltiadhinit. Ai do t'i bindte të gjithë se tragjedia nuk kishte vdekur, ajo mund të kishte përsëri sukses, po të merrej në duar nga një autor i talentuar.

Në qendër të veprës Miltiadh Nerënxa kishte vendosur një princ shkodran, familjen, shokët dhe ushtarët e tij trima që kishin mbetur të rrethuar në kështjellën Rozafa. Ngjarjet kishin mbërritur deri në çastet kur pashai turk i dërgonte princit një letër ku i kërkonte të dorëzohej.

Lajmi se në studion e firmës Nerënxa po shkruhej një tragjedi ishte marrë vesh në të gjithë lagjen dhe dalëngadalë po përhapej nëpër qytet duke shkaktuar njëfarë habie për ndërmarrjen e guximshme sikur të bëhej fjalë për një

«Faust» të dytë. Në pallat e në lagje ishin të shumtë ata që e pranonin se Miltiadhi ishte një shkrimtar me prodhimtari të lartë, bile kur kishte pyetur për këtë një djalë që ishte specializuar në Austri për biokimi, ai e kishte shpjeguar talentin e rrallë të shkrimtarit me nivelin e lartë të acidit urik në gjakun e tij që, sipas shkencëtarëve, ishte tregues kryesor i talentit dhe gjenialitetit. Miltiadh Nerënxa ishte shkrimtar që s'vuante nga ciklotimia, në jetën e tij krijuese s'kishte periudha shfrimesh apo apatie. Ai shkruante normalisht në çdo muaj të vitit, në çdo ditë të muajit, në çdo gjini e zhanër, si një gejzer i ngrohtë e i vrullshëm që s'di të pushojë.

Pasi punoi dy orë rresht për skenën e shtatë të aktit të katërt, ku princi shkodran i kthente përgjigjen e merituar pashait turk, Miltiadhi u ngrit dhe iu afrua dritares së hapur që vështron-te nga deti. Mbi sipërfaqen e shtruar të tij ndriste një hënë e zbehtë. Si fytyrë anemike valët shushurin në breg si një e zvargur plakash. «Deti në vetvete është një orkestër gjigante që luan lloj-lloj simfonish, — mendoj ai. — Kush nuk arrin të kuptojë muzikën e dallgëve të tij, është një veshderr i vërtetë».

— Milto! Milto! — u dëgjua ndërkohë zëri i Sofisë pas derës.

— Ç'është, moj? — ia bëri ai duke mbledhur vetullat.

— Të të sjell një kafë?

— E po mirë, sille.

Pas kafesë shkrimtari u riul në tavolinë dhe kësaj radhe hapi një fletore të trashë mbi të cilën ishte shkruar: «Ditari artistik 1985». Kishte

kohë që, nën shembullin e Tolstoit, ai mbante shënime të rregullta për ngjarjet që i ndodhnin, përshtypjet, takimet. Por vlerat e vërteta të këtij ditari ishin embrionet e veprës së ardhshme, subjektet e të cilave Miltiadh Nerënxsë i lindnin befaz në kokë e në shëtitje, nëpër lokale, në punë e kudo.

Në orën një vendin e fletores së ditarit e zuri makina e shkrimit dhe dosja e romanit për fëmijë «Pushka e vjetër dhe krismat partizane», vepër për të cilën Miltiadhi kishte punuar gjatë dhe tani po e përgatiste për në shtëpinë botuese. S'kishte stinë të vitit që ai të mos kishte ndonjë vepër për shqyrtim në redaksitë e shtëpisë botuese. Jo më larg se të nesërmen kishte lënë një bisedë telefonike me përgjegjësin e redaksisë së poezisë për vëllimin dyqindfaqësh «Fillade e stuhi», vepër tek e cila kishte mbështetur shpresat për t'u bërë korife në këtë gjini.

Kishte ndonjë çerek ore që po shtypte kapitullin e dhjetë të romanit, kur befaz nga kati i poshtëm u dëgjua një zë i ngjirur:

— Ej, ti, tragjedian! Na çmende me atë makinë! Ta hajë dreqi! S'do të rri të vuaj unë për ato veprat e tua.

— Lëre se ai do ta nxjerrë teatrin tonë në selamet, — ia priti një zë tjetër.

Miltiadh Nerënxa u dha në dritare i nervozuar.

— Më tepër respekt për artin, — tha ironikisht. — Tregoni kulturën tuaj.

— Ku ka kulturë pas mesit të natës, mor vëlla! — u ridëgjua zëri i ngjirur. — Do na lësh rehat apo jo?

Miltiadhi e mbylli dritaren duke murmuritur i pakënaqur: «Eh, ku më kanë rënë fqinjë këta injorantë! S'e duan artin fare, vetëm sporti i kënaq.» Ai vuri nën makinë një shilte dhe vazhdoi të punonte nëpër natë duke vështruar herë pas here gaforren e kuqe në qendër të bibliotekës, ashtu siç vështronte mjeshtri francez bustin e vogël të Napoleonit, të cilit ishte betuar t'ia sfidonte shpatën e lavdishme me penën e tij.

Fragmente nga ditari artistik

... Një shkrimtar i madh duhet të jetë përherë në vëzhgim. Ai duhet të zbulojë te gjërat e mëdha të zakonshmen dhe tek e zakonshmjat të madhërishtmen. Në radhë të parë ai duhet të jetë psikolog. Nga një detaj i vogël të arrijë me intuitë tek e tëra si ai dedektivi që nga një gjurmë arrin te krimineli.

Sot, ndërsa po kthehesha nga teatri, vura re një gjimnaziste që ecte si në ëndërr ose më mirë fluturonte me ca krahë të padukshëm. Ç'më bëri përshtypje? Ajo ishte krejt e hutuar dhe fliste me vete. Këtu nisi zhbirimi im psikologjik. Shtrova pyetjen: Ç'i ka ndodhur kësaj vajze 17-vjeçare? Me aftësinë time të veçantë për të depërtuar në botën e brendshme shpirtërore të njerëzve nëpërmjet deshifrimit të fytyrave të tyre, arrita në përfundimin se ajo vajzë ishte puthur sot për herë të parë me një djalë.

Puthja e parë! Sa poezi ka kjo ngjarje! Ajo

është nga ato të pakta kujtime që nuk harrohen gjithë jetën. Tek ngjisja shkallët e pallatit i menduar, e imagjinoja atë vajzë se si do të kthehej në shtëpi e druajtur, se si do të përpiqej ta fshihte sekretin e saj, se si do të qëndronte deri natën vonë pa gjumë duke psherëtirë. Vendosa menjëherë të shkruaja një poezi të gjatë me titull «Puthja e parë». Hyra drejt e në studio, u ula, por befas u kujtova se kisha të bëja me një gjimnaziste. A puthen gjimnazistet tona? Në asnjë mënyrë! Morali ynë i shëndoshë nuk e pranon diçka të tillë. Vetëm në botën borgjezo-revizioniste mund të puthet një gjimnaziste.

Kështu, dola nga studioja pa keqardhje dhe u ula të haja drekë duke e harruar atë gjimnaziste jotipike:...

Nga bisedat nëpër shkallët e pallatit

— E morët vesh? Miltiadh Nerënxa po mbaron tragjedinë. Ai është gjeni.

— Gjени?! Ai është i shkalluar. Kush shkruan më tragjedi sot? Pale, na tërboi edhe për gjumë.

— E ke gabim. Miltoja do ta rikthejë përsëri tragjedinë nëpër skena, mbajeni mend këtë llaf!

— Dëgjova se i kërcënohet një sëmundje speciale shkrimtarësh. Sofia është e trembur. U ankohet grave.

— Miltiadh Nerënxën ta zërë sëmundje?! Ç'na gajase! Ai ha e fle si gic, or mik. Natën rri zgjuar deri më dy se, domosdo, nuk i vjen gjumë.

— Gjithsesi për ne si pallat është nder i madh që kemi këtu një shkrimtar. Nesër shfaqet drama e tij «Rruga e suksesit». Duhet të shkojmë ta shohim.

— Bah! Shihen dot ata limonadat e Milto!
Dy truste ka sot bota për limonada: «Koka-
Kola» dhe «Miltiadh Nerënxa».

— Ti më duket se i përçmon shkrimtarët.

— Unë përçmoj kalemxhinjtë.

— Mos u lodhni kot. Miltoja është gjeni.
Më vonë do ta njihni, mos kini merak...

Ai u kthye në sallë dhe filloi të përshëndetej me të njohurit e shumtë nga fisi i vet, fisi i gruas dhe rrethet farefisnore të Ajetit, Alajdinit dhe Kristos, të cilët përherë kishin shpërndarë nga tridhjetë bileta me hir e me pahir. Vetëm kur drama filloi, autori i saj mbështeti mjekrën në pëllëmbë dhe psherëtiu i merakosur.

Shfaqja kishte mbërritur në aktin e dytë kur nëpër sallë filluan mërmërimat e bisedat me zë të ulët. Dikush doli jashtë për të ndezur një cigare. Një vajzë e vogël filloi t'u lutej prindërve gati me të qarë:

— O babi, o mami, ejani shkojmë në shtëpi se plasa!

Deri në veshët e Miltiadh Nerënxës mbërriti zëri ankues i një vajze që i thoshte të fejuarit:

— Uf, ç'lloj dashurie është kjo nëpër drama! S'më bind fare.

Në aktin e tretë disa veta dolën nga salla duke u munduar të mos shkaktonin zhurmë.

— Ama, ç'na kënaqët! — tha një grua e shëndoshë, e cila ishte djersitur keqazi. Një grup djemsh filluan të diskutonin për aktoren M. M., e cila, kur kishte qenë e re, tregohej me gisht nëpër qytet për bukuri, ndërsa dy vajza hapën një pako ku ishte mbledhur një fustan.

Vetëm kur drama u kuptua se po mbaronte nëpër sallë kaloi një psherëtimë korale lehtësimi sikur të gjithë të kishin qenë në ndonjë vapor që i kanosej katastrofa. Dritat e skenës u ndezën dhe aktorët u rreshtuan për të për-

shëndetur, por ndërkohë spektatorët kishin filluar të çanin nga të gjitha dyert. Vetëm ata të radhëve të para u detyruan të duartrokisnin. Më në fund në skenë u ngjit autori, kostumi blu i të cilit nën dritat e verdha merrte një ëmbëlsi të veçantë. Ai u përkul thellë para rretheve fa-refisnore të Ajët Shkëmbit, Alajdin Arbanës, Kristo Shigjetës dhe njerëzve të afërt të familjes së tij që kishin mbetur aty. Në ato çaste askush nuk arrinte ta merrte dot me mend sa vuante Miltiadh Nerënxa shpirtërisht. Ai e kishte përfytyruar mbrëmjen e premierës së dramës «Rruga e suksesit» të stuhishme, me thirrje, duartrokitje, tufa lulësh në skenë, fotografi, por në sallë dëgjoheshin ca përplasje duarsh të thata dhe ata që kishin mbetur murmurisnin me vete: Hë, mbaroni me këto ceremoni se na plasët. Megjithatë autori nuk e jepte veten. U buzëqeshi spektatorëve me dorën në zemër, pastaj u tërhoq me modesti.

Në korridorin e madh të teatrit po e priste Sofia dhe tërë shokët e tij të ngushtë me gratë e tyre. Ernesti ishte zhdukur. Miltiadh Nerënxa u afrua duke u dhënë një herë flokëve sipër. Piktur Alajdin Arbana i zgjati dorën i pari duke folur i emocionuar:

— Urime, Milto!

— Për mua ky qe një sukses, — tha Kristo Shigjeta.

— Që do të arrijë kulmin pas pak ditësh, — shtoi Ajët Shkëmbi.

Gratë e tyre buzëqeshnin dhe e vështronin Sofinë me bisht të syrit me një zili të papër-

mbajtur. Ajo, krejt e lumtur, fluturonte diku duke imagjinuar lavdinë e të shoqit.

— Atëherë do të pimë një kafe kolektivisht, — tha shkrintari.

— Patjetër, — tha Alajdin Arbana. — Si gjithmonë.

Kur çifti Nerënxa u kthye në shtëpi, Ernesti po bëhej gati për të fjetur. Diçka murmuriste nëpër dhëmbë duke sharë gjuhëtarët.

— Po ti, more djalë, trembesh nga teatri që ike ashtu me vrap? — i tha i ati me një ton qortues. — Pa na i trego pak përshtypjet. Si t'u duk drama?

— E zakonshme, — tha Ernesti. — Megjithëse unë s'para i kam qejf dramat.

— Ti kurrë s'ke dhënë një gjykim me vlerë për letërsinë, — tha Miltiadh Nerënxa i nxehur.

— Për gjërat që s'të pëlqejnë detyrimisht do të japësh gjykime të shtrembra, — ia ktheu i biri duke hapur gojën. — Kjo është abeceja e logjikës.

— Ernest! — e ngriti zërin Sofia.

— Fli, fli se na kënaqe, — tha Miltiadh Nerënxa. — Se nga ka ngjarë ky djalë, as vetë s'e marr vesh, — i pëshpëriti pastaj së shoqes.

Të nesërmen në mbrëmje Miltiadhi e ndoqi shfaqjen e dramës në një lozhë, i zhytur në një dëshpërim të thellë. Në sallë bëheshin gjithsej nëntëdhjetë veta. Dëshpërimi i tij arriti kulmin kur pas shfaqjes mori vesh se regjisori Kleo Bregu ishte shprehur ironikisht: Ja, edhe «Rrugës së suksesit» po i afrohet fundi pa sukses.

Ky paradoks i hidhur e la shkrimtarin deri afër mëngjesit pa gjumë, më keq se një ulcerë e vjetër.

Mbrëmjen e tretë në sallë bëheshin gjithsej nja tridhjetë e pesë veta dhe shfaqja u anulua me urdhër të drejtorit. Miltiadh Nerënxa u ngjit në zyrë dhe u mbyll brenda. Është e pamundur të merresh vesh me këtë lloj publiku, rënkoji me dhimbje, e pamundur. U ul në tavolinë dhe mbërtheu kokën me duar. Jashtë filloi të binte shi.

Pas ndonjë gjysëm ore ai doli dhe mori i vetëm përmes bulevardit. Njerëzit ishin futur nëpër lokale e dyqane. Shiu binte shtruar, por autori i pafat as që e ndiente. Flokët e lagur i kishin rënë mbi ballë. Fytyra i pasqyronte trishtimin e një Saharaje të tërë.

— Shiko, shkrimtar Miltiadh Nerënxa, — i tha një djalë së fejuarës në një pastiçeri. — Më duket se e paska kapur ndonjë krizë profesionale.

— Thonë se po shkruan një tragjendi të llah-tarshme me turq, — ia ktheu ajo. — S'është e lehtë të kthehesh pesë shekuj prapa.

Befas një çadër e mbuloi shkrimtarin. Ishte Alajdin Arbana.

— Milto! — thirri ai i habitur. — Ç'paska ngjarë? Si?! Të anuluan shfaqjen e dramës? Dhe për këtë ti ke lëshuar veten?! Jo, i dashur, nuk bën kështu. Ti je figurë e njohur në qytet. Njerëzit mund të bëjnë lloj-lloj interpretimesh. Eja të shkojmë te «Gjuetari». Kristoja e Ajeti po na presin.

Në lokalin e bukur të «Gjuetarit» Ajeti Shkë-

mbi e Kristo Shigjeta ishin ulur në një qoshe me nga një gotë verë përpara dhe, me sa dukej nga gjestet, inxhinieri po tregonte ndonjë skenë gjahu me çifte. Pamja e Miltiadhit i shtangu ata të dy. Alajdini ua përplasi gjendjen me pak fjalë.

— Oh, ç'mbrëmje e hidhur! — rënkoj autori. — Të pimë! Të dehemi! Na mbytën budallenjtë! Kamerier, verë!

Atij i ishte tekur keqaz për verë dhe iu duk se rast më të mirë nuk do të gjente. Tashmë dështimet e Miltiadh Nerënxës ishin bërë të zakonshme e periodike si ato shirat pranverore e vjeshtore dhe ai e ndiente veten të lodhur duke e ngushëlluar.

— Vërtet e trishtueshme. Të pimë! — e mbështeti Kristo Shigjeta, të cilit gjithashtu i kishte shkuar mendja për qefull skare.

— Ngjarje tmerrësisht e turpshme, — pshe-
rëtiu piktori. — Vetëm vera mund të na lar-
gojë mendjen nga këto banalitete. Kamerier, ka-
tër shishe!

Shkrimtari i vështroi shokët me dhimbsuri.

— Mbrëmje ferri, — tha i prekur. — Mirë e keni. Të pimë, të dehemi, djema. Kishte të drejtë Bajroni kur shkruante se në këtë botë të gjithë janë tradhtarë e hileqarë, përveç jush, ndërsa gota e verës qëndron gjithmonë besnike.

Një copë herë ata u përqëndruan te vera e peshku duke harruar fare ç'kishte ndodhur atë mbrëmje. Vetëm kur lëngu i kuq e bëri efektin e vet magjik, iu kthyen dështimit të dramës. Kristoja e quajti regjisor Kleo Bregun «troftë hutaqe», drejtorin e teatrit «fokë të përgju-

mur»». Alajdini e cilësoi publikun «jashtëzakonisht mistrec». Ndërsa Ajeti e uli trupën duke e përcaktuar të nivelit të viteve 40.

— Bah, ç'tersllëk po më ndjek! — psherëtiu Miltiadh Nerënxa duke kthyer gotën e katërt. — Edhe vëllimin me poezi «Fillade e stuhi» do të ma dërgojnë përsëri mbrapsht me vërejtje. Bisedova në telefon me ata të redaksisë. Është hera e pestë që s'ma pranojnë.

— Milto, derrin e egër është më kollaj për ta vrarë në brinjë, — tha Kristo Shigjeta. — Merri edhe ti shefit krahët, ke dy kushërinj në Ministri të Arsimit. Xhevati sidomos ta mbaron këtë punë.

— Oj, të mbaruar! — brofi Ajet Shkëmbi. — Pse, s'po i shohim të tjerët si po botojnë? Të gjithë me ndërhyrje e miq.

— Fatkeqësisht po, — tha piktori. — Talentet e vërteta po i djegin. Talentin nuk e do njeri, i bien kokës. Duan ta detyrojnë që të tërhiqet. Por ti, Milto, s'je nga ata që tërhiqen, Unë e di që luftën do ta vazhdosh, veç tani për tani të duhet ca pushim se je shumë i lodhur. Lejen krijuese për këtë vit e ke të miratuar. E fillojmë bashkë.

— Mirë e ka Alajdini, — tha aktori. — Në artistët kemi herë pas here nevojë për rekreacion. Apo s'po mban edhe koha! Plazhi do të mbyllet vonë.

— Filloje lejen, Milto, filloje, — e këshilloi edhe inxhinieri i hekurudhave. — Veç plazhit, edhe ca gjueti peshku do të të bëjë mirë.

Miltiadh Nerënxa piu ca verë.

— Nuk po jua prish, — tha pastaj, — po e filloj. Ndërkohë po nis për në shtëpinë botuese romanin për pionierë «Pushka e vjetër dhe krimet partizane». Edhe pak kapituj më kanë mbetur për të daktilografuar. Me redaksinë e fëmijëve e di unë si merrem vesh. Atje më heqin kapelën.

IV

— Bre, bre, ç'po më djeg kurrizi! Habi e madhe! Fund shtatori dhe vapa të mbyt si në korrik.

— Çuditërisht duket sikur dimri s'do të vijë.

— Stinët sikur janë zhvendosur. Vera hyn vonë, por ama edhe del vonë.

— Ëhë! Me siguri do të ketë pësuar gjësendi tërë planeti.

Ky dialog zhvillohej rreth orës 11 në pistën e madhe të «Adriatiku i kaltër» mes Miltiadh Nerënxës dhe Alajdin Arbanës, ndërsa të dy, me fijet e tendosura të peshkimit në duar, prisnin gjahun. Po bëheshin dhjetë ditë që të dy shokët artistë kishin filluar lejet krijuese dhe i ishin rikthyer plazhit e gjuetisë së peshkut si ditëve të verës.

Pak më poshtë qëndronte ngrehur një kambalec, pranë të cilit ishin lënë hapur një kuti e madhe bojërash, kavaleti dhe penelet e pik-

torit, i cili kishte nisur një peizazh deti që prej një jave, por puna po i ecte tepër ngadalë, sepse e pengonte dielli i fortë.

Ndërkohë një plak iu afrua telajos, pastaj u foli dy gjuetarëve:

— Kush është piktori nga ju, mor djema? Unë desha që këtë pikturë, kur ta mbaroni, të ma shisni mua.

— A nuk do t'ju pëlqente një peizazh me liqen — u gjallërua Alajdin Arbana. — Është shumë më i bukur se ky.

Plaku u mendua një hop.

— Po mirë, edhe me liqen e blej.

— Atëherë do të më kërkosh në Rrugën e Dëshmorëve, pranë farmacisë nr.3.

— Ashtu qoftë.

I kënaqur që arti i tij kishte tërhequr edhe një plak në moshë të thyer, piktori iu kthye më me qejf gjuetisë.

— Ke dorë të ëmbël, Alajdin, — i tha shkrimtari. — Peizazhi yt të magjeps me ato impresionet e çastit të hedhura me vull.

Tjetri buzëqeshi.

— Edhe impresionet e tua në poezi s'janë më pak magjepsëse, Milto.

Pas pak ia mbërriti aty Ajet Shkëmbi me biçikletë, u zhvesh me ngut dhe u vërvit në det duke thirrur:

— Edhe një muaj plazh e kemi të sigurt.

Me krahët e tij të fuqishëm ai filloi të notonte duke ngritur stërkalë e shkumë si ish-rekordmeni i shquar, Xhon Veismyleri, në rolin e Tarzanit.

— Prite kur të kthehet ky tani, — tha Alajdini.

— Eh, noti është sport i bukur! — pshe-rëtiu Miltiadhi.

Në orën 12 në pistë erdhi edhe Kristo Shigjeta me një trastë të mbushur me tonja peshkimi.

— Hë, luan qefulli gjë? — pyeti me padurim.

— Qamet, — tha piktori.

Inxhinieri fërkoj duart.

— A pa pa! Me hundë e nuhat Kristoja vendin e qefullit. Më ndjek prapa i uruari.

Ndërsa ata u bënë tre në pritje të gjahut, Ajet Shkëmbi vazhdonte të notonte drejt thellësisë. Dielli shkëlqente mbi det si ngjyrat e verdha e portokalli nëpër peizazhet e Alajdin Arbanës. Një fllad i lehtë sikur e bënte edhe më të ëmbël ngrohtësinë.

— Ah, det, ti je mrekullia e parë dhe e fundit e kësaj bote! — i shpëtoi Miltiadh Nerën-xës një klithmë poetike.

Vetëm pas orës tre ata u bënë gati për t'u kthyer në qytet secili me nga dy kokrra qefulli në trastë, tersllëk të cilin mjeshtër Kristo Shigjeta e shpjegonte me faktin se në atë kohë të ditës peshku ishte i ngopur dhe s'pranonte as t'i hidhte sytë grepit.

— Në orën gjashtë po ju pres në shtëpi, — i ftoi Miltiadhi shokët para se të ndaheshin. — Do të diskutojmë ca në studio.

Miltiadh Nerënxa ishte nga ata artistë që nuk ia lejojnë vetes tërheqjen. Ndonëse pas dështimit të dramës «Rruga e suksesit» muza e

tij kishte pësuar një plagosje të rëndë, dora e palodhur s'donte t'i bindej qetësisë. Në atë gjendje zbatice frymëzimi ai u ishte rikthyer veprave të veta të dikurshme për rishikim e ripunim. Pikërisht për këto vepra katër shokët filluan të diskutonin pasdite në studion e freskët, ndërsa Sofia u solli një shishe raki, ca sallatë e djathë.

— Këtu, shokë, kam ca poezi për fëmijë të shkruara në vitet gjashtëdhjetë, — tha Miltiadh Nerënxa duke hapur mbi tavolinë një dosje të vjetër me kujdesin që hapet një kuti bizhush të rralla. — Disa prej tyre i kam ripunuar e aktualizuar. Ja për shembull poezia «Kampi ynë». Strofa e parë ka qenë:

*Mu te pishat e Golemit
gjendet kampi ynë,
seç i biem karadyzemit dhe hamë bukë
me tlyn.*

Unë e kam kthyer në:

*Mu te pishat e Golemit
gjendet kampi ynë,
plot me këngë edhe hare
ditët shkojnë e vijnë.*

- Jashtëzakonisht bukur! — thirri piktori.
- I janë hequr poezisë ca ngjyra orientale.
- Krijohet ideja e ditëve tona plot vrull,
- tha Kristo Shigjeta.
- Strofa e dytë, — vazhdoi poeti, — ka qenë:

Bëjmë not edhe qyfyre,
luajmë volejball,
lart në qiellin e kulluar
dielli ndrit gjithmonë.

Unë e kam aktualizuar:

Bëjmë not edhe stërvitje,
luajmë volejball,
nëpër trupat muskulozë
duket forca jonë.

— Ç'gjetje! — thirri aktori. — Sa bukur
jepet kalitja e brezit të ri.

— Tërësisht e përsosur, — shtoi Alajdin Ar-
bana.

— Ja edhe poezia «Zogu i vogël», — e mo-
ri fjalën përsëri Miltiadi.

Ciu, ciu, ciu, ciu,
ç'ka, vallë, ky zog?
Ciu ciu, ciu ciu,
ai nënën po kërkon.
Ciu ciu, ciu ciu,
një djalë e dëgjon,
ciu ciu, ciu ciu,
në fole atë e çon.

— Po kjo qenka perlë! — tha Ajet Shkë-
mbi. — Kërkon ta ripunosh! As mos e luaj,
Milto, dëgjo mua!

— Ajet, sikur ke shumë ciu ciu, — ndër-
hyri piktori.

— Ehu, me ato ciu ciu plotëson strofat, —
tha inxhinieri. — Plotësohet 200-lekëshi.

— Bah! — u prek Miltiadh Nerënxa, —
Artisti i vërtetë s'krijon kurrë për para, i dashur Kristo!

— E, fjala vjen, — u tërhoq inxhinieri i hekurudhave.

— Ato ciu ciu duhen ruajtur, sepse kanë një funksion artistik, — argumentoi piktori. — Shprehin dhimbjen e zogut. Poezia është plotësisht e botueshme.

— Interessant! — tha Kristo Shigjeta, duke kthyer gotën e rakisë, — Sa interessant!

— Dhe të mendosh se ka qenë vetëm një gjimnazist, — shtoi Alajdin Arbana. — Ah, talenti është i lindur, vëllezër, s'u takon të gjithëve.

— Ashtu është, — e mbështeti aktori. — E ka provuar shkenca.

Pasi u tregoi shokëve një tufë poezish të ripunuara e të aktualizuara, Miltiadhi u ngrit, iu afrua bibliotekës, vështroi një herë gaforen e madhe, pastaj mori një dosje dhe u kthye në tavolinë duke thënë:

— Kurse kjo është novela «Aroma e tokës» me temë nga fshati që e kam shkruar më 1969. Mendoj ta rishikoj me problemet e sotme të fshatit dhe ta kthej në roman. Material kam boll. Fabula me pak fjalë është kjo: dy të rinj nga qyteti shkojnë për të punuar e jetuar në fshatin tonë socialist dhe mposhtin atje shumë vështirësi.

— Po pse të mos shkojë në fshat vetëm një djalë nga qyteti dhe atje të martohet me një

kooperativiste shembullore? — tha Kristo Shigjeta.

— Ide interesante, — i pëlqeu shkrimtarit dhe e mbajti shënim. — Ta shohim.

— Unë mendoj të gërshetohet linja kryesore edhe me problemet e tufëzimit, — ndërhyri aktori. — Kjo do t'i shtonte vlerat.

— Detyrimisht, — e mbështeti piktori. — Bile mund të futej edhe një linjë retrospektive për të treguar të kaluarën e mjeruar të fshatit tonë.

— Po, ju kuptova, — tha Miltiadh Nerënxa duke vazhduar të mbante shënime. — Ah, ky roman do të më lodhë shumë, e ndiej. Kërkon njohje të thellë. Do të më duhet të shkoj ca kohë në fshat.

— Lejen krijuese të 1986-s mund ta bësh në fshat, — tha Alajdini. — Ky do të ishte një shembull i mirë për të gjithë krijuesit.

— Jeta e fshatit, mes natyrës, ta shton frymëzimin, — tha inxhinieri.

Shkrimtari lëvizi vendit.

— Sa bukur e menduat, shokë! E shoh se ky roman do të sjellë përmbysje në planet e mia.

Në studio mbretëroi një copë herë heshtja.

— Do të doja që të mblidheshim një ditë kështu edhe në oficinën time, — tha pastaj inxhinieri i hekurudhave. — Pse jo, mund të bëjmë edhe një shëtitje me lokomotivë.

— Do të vijmë, Kristo, mos u mërzit, — e siguroi shkrimtari. — Do të shëtisim edhe me lokomotivë.

— Më parë të mblidheshim një herë në stu-

dion time, — ndërhyri piktori. — Kam ecur goxha me tablonë kompozicionale.

— E ke zgjidhur përfundimisht? — pyeti shkrimtari.

— Po. Megjithatë mund të bëj ndryshime në se ju më propozoni ndonjë ide të bukur. Detyrimisht që do të bëj ndryshime.

— Do të mbidhemi edhe për tablonë tënde, Alajdin, rri i qetë.

Katër shokët ndenjën gjatë duke diskutuar për romanin e ardhshëm të Miltiadhit me temë nga fshati, për tablonë kompozicionale «Përpara për fitore të reja» të Alajdinit dhe për lokomotivat me avull. Kur miqtë u ngritën, i zoti i shtëpisë i përcolli deri poshtë në rrugë i ndjekur nga vështrimet kurioze e plot respekt të fqinjëve që diskutonin e pëshpërisnin për figurat e piktorit, aktorit dhe inxhinierit të hekurudhave sikur këta të ishin tre marsianë.

Pasi në shtëpi ra qetësia, Ernesti doli nga dhoma e tij, përplasi mbi tavolinën e korridorit një tekst gramatike dhe, duke fërkuar sytë e buhavitur, iu drejtua të atit:

— E, kishe miq,ë? Sa koka të mëdha që janë ata të tre! Gjithë qytetin e mahnisin!

Miltiadh Nerënxa e vështroi të birin hetueshëm. Në fytyrën e tij të përgjumur s'merrej vesh a vlerësonte apo ironizonte, tallej apo fliste seriozisht.

— Njerëzit e artit e të shkencës qyteti duhet t'i respektojë, — tha.

—Ou, sidomos atë Kristo Shigjetën, — vazhdoi Ernesti. — Por edhe aktori me piktorin

s'mbeten prapa. U lumtë! Dhe po deshi le të mos shkojë përpara arti me këta njerëz të talentuar!

Pas këtyre fjalëve Ernesti u fut në banjë për t'u freskuar. Eh, bela, murmuriti Miltiadh Nerënxa, pse është bërë kaq zevcek ky djalë?

— Miltiadh, ti ke qenë gjithnjë i shprehur për talentin e këtyre njerëzve. Por tani, kur i shohim të gjithë të bashkuar në një grup, ndihet sikur janë të njëjti njeri. Kjo është një shprehje e talentit të bashkuar.

— Miltiadh, ti ke qenë gjithnjë i shprehur për talentin e këtyre njerëzve. Por tani, kur i shohim të gjithë të bashkuar në një grup, ndihet sikur janë të njëjti njeri. Kjo është një shprehje e talentit të bashkuar.

— Miltiadh, ti ke qenë gjithnjë i shprehur për talentin e këtyre njerëzve. Por tani, kur i shohim të gjithë të bashkuar në një grup, ndihet sikur janë të njëjti njeri. Kjo është një shprehje e talentit të bashkuar.

— Miltiadh, ti ke qenë gjithnjë i shprehur për talentin e këtyre njerëzve. Por tani, kur i shohim të gjithë të bashkuar në një grup, ndihet sikur janë të njëjti njeri. Kjo është një shprehje e talentit të bashkuar.

— Miltiadh, ti ke qenë gjithnjë i shprehur për talentin e këtyre njerëzve. Por tani, kur i shohim të gjithë të bashkuar në një grup, ndihet sikur janë të njëjti njeri. Kjo është një shprehje e talentit të bashkuar.

— Miltiadh, ti ke qenë gjithnjë i shprehur për talentin e këtyre njerëzve. Por tani, kur i shohim të gjithë të bashkuar në një grup, ndihet sikur janë të njëjti njeri. Kjo është një shprehje e talentit të bashkuar.

— Miltiadh, ti ke qenë gjithnjë i shprehur për talentin e këtyre njerëzve. Por tani, kur i shohim të gjithë të bashkuar në një grup, ndihet sikur janë të njëjti njeri. Kjo është një shprehje e talentit të bashkuar.

Nga bisedat nëpër shkallët e pallatit

— I njohët nga afër shokët e Miltos? Hajde njerëz me kulturë hajde! Tamam shoqëri artistësh.

— Sidomos atë inxhinierin e hekurudhave e tregojnë fenomen.

— Pse piktor Alajdin Arbana s'ju duket mjeshtër?

— Ajet Shkëmbin thonë se e ka kërkuar televizioni për një film serial.

— Mos u bëni budallenj! Mos u besoni fjalëve që qarkullojnë poshtë e lart për qyfyre. Shokët e Miltos janë të gjithë zero me xhufkë. Ç'prisni nga një inxhinier si Kristo Shigjeta? Ai e ka mendjen te çiftja e zagarët.

— Po ai piktori që shet peizazhe me liqene dhe me dashnorë anemikë. Pika që s'i bie!

— Pale Ajet Shkëmbi! Tund një pallat pesëkatësh kur reciton.

— Pushoni! Mos u tallni! E keni gabim.

Miltoja është kokë. Edhe shokët i ka njerëz të ngritur. Dinë gjuhë të huaja, punojnë në bibliotekë. I keni parë si studiojnë apo jo?

— Thonë se Kristoja përkthyeke poezi nga japonishtja.

— Kurse Alajdini i ka hyrë një stili tepër dekadent, me spërkatje.

— Më thuaj me kë rri, të të them se cili je. Mos e harroni këtë proverb! Shikoni Milton dhe gjykoni për shokët e tij. Ata janë ajka e intelektualëve të qytetit. Koha do ta provojë këtë.

— Më mirë të mos flasim para kohe.

Fragmente nga ditari artistik

... E kaluara e largët kurrë s'duhet t'i shpëtojë një artisti, sepse pa dimensionet e gjera historike ai s'do të ishte artist i vërtetë. Historia e lavdishme shpesh na shfaqet mu para syve, ndërsa ne mundohemi ta kërkojmë në për libra. Kjo sigurisht vjen nga një lloj konceptimi intelektualist i jetës në përgjithësi.

Sot shkova nga amfiteatri antik dhe pa kuptuar pamja e tij më gozhdoi në vend. Vështroja arenën e zbuluar dhe mendoja për betejat e përgjakshme të zhvilluara dikur në të. Sa jetë skllëvërisht të pafajshëm mund të kenë humbur aty për të zbavitur aristokracinë e pashpirt! Befas imagjinata më vërviti në thellësi të shekujve të shkuar kur qyteti ynë ishte i pushtuar nga romakët dhe amfiteatri ishte mbushur me skllëvër ilirë. Subjekti i një novele historike m'u ravijëzua në pak çaste. Në një nga bodrumet e amfiteatrit është mbyllur që prej gjashtë muajsh një ilir trim, i cili është

kthyer në skllav. Ai ka fituar shumë dyluftime, por vjen një ditë dhe e caktojnë të ndeshet me një shokun e tij të ngushtë. Këtu konflikti arrin kulmin. Iliri trim vendos të ngrejë të gjithë sklleverit në kryengritje dhe t'u shpallë luftë romakëve. Një natë, sklleverit e mbyllur në amfiteatër vrasin rojat, dalin jashtë dhe ngrenë popullin e qytetit në këmbë. Romakët shpartallohen. Dy muaj rresht qyteti mbetet i çliruar, por romakëve u vijnë përforcime me ngut dhe kryengritja shtypet. Udhëheqësi i saj vritet me shpatë në dorë.

Më duhet të falënderoj pjellorinë e imagjinatës që po më dhuron herë pas here subjekte tërheqëse. Kështu ndodhka kur artisti rroka orë e minutë me shqetësimin krijues.

Vetëm konflikti i tragjedisë sikur s'po më ecën. Jam në hall me të. Ngjarjet kanë mbërritur në një udhëkryq tepër të vështirë, prej të cilit varet i gjithë shtjellimi i mëvonshëm. Por kam besim se imagjinata, si ai pusi që nuk shteron kurrë, do të më çojë drejt rrugëzgjdhjes.

Romanin «Pushka e vjetër dhe krismat partizane» e nisa për botim. Pres që ai t'i sjellë freskinë e dëshiruar prej kohësh letërsisë për fëmijë të mbetur në staniacion...

Në jetën krijuese të Miltiadh Nerënxës nuk ishin të pakta rastet kur ideve të lindura natën vonë ai u përvishet që në mëngjes për t'i kthyer në vepra ose atyre të lindura në mëngjes u shtrohet në 12 të natës, pa e lënë frymëzimin t'i vakej. Kështu, një ditë të bukur tetori, ndërsa vazhdonte lejën krijuese, ia mbërriti në amfiteatër bashkë me Alajdin Arbanën për të nisur novelën që i merrte ngjarjet nga koha e pushtimit romak të qytetit. Miltiadh Nerënxa ishte shkrimtar i pasioneve të forta, ndaj piktorin nuk e habiti mendimi i tij që novelën ta hidhte në letër poshtë, në thellësi të amfiteatrit. Përkundrazi, ai e mbështeti dhe, për ta shoqëruar, mori me vete pajisjet për t'i hyrë një peizazhi ku antikiteti i qytetit të dilte në plan të parë.

Fiks në orën nëntë Alajdin Arbana ngriti kambalecin e tij në një shesh të vogël mbi am-

fiteatër, ndërsa shkrimtari bëri teposhtë shkallëve të gurta duke thënë:

— Alajdin, ti mos u mërzit se unë do të vonohem ca.

— S'na lë puna të mërzitemi, Milto, — ia ktheu shoku.

Duke zbritur me kujdes shkallët e gurta të amfiteatrit, Miltiadh Nerënxa hyri në një korridor të gjatë, pastaj pak më poshtë në një guvë të gjerë me tavan të përkulur nga ku depërtonin fasha të trasha drite. Vendi ishte tërë lagështirë dhe herë pas here nga gurët këpu-teshin pika uji që lëshonin ca tingëllima të mbytura. Shkrimtarin e përshkoi një rrëqethje e përgjithshme, por e mblodhi veten shpejt. Zgjodhi një pozicion nga ku dukej arena dhe, pasi u ul mbi një shtyllë të rrëzuar mermeri, hapi mbi gjunjë një fletore të trashë. Sipas skicidesë që kishte bërë, novela do të fillonte me një betejë të përgjakshme sklevërish ku heroi kryesor shtrinte përdhe katër kundërshtarë. Klithje, rënkime dhe vringëllima shpatash përhapeshin nga arena e gjakosur, mendoi Miltiadh Nerënxa. Kjo do të ishte fjalia e parë. Sqarimet historike do të vinin më poshtë. Ai uli stilografin dhe filloi të shkruante me vrull.

Ndërkohë që novelisti humbiste në mugëtirën e shekujve, mes sklevërve të mjerë që përlesheshin, sipër nën ngrohtësinë e diellit piktori hidhte mbi telajo linjat e peizazhit të tij. Banorët e shtëpive aty pranë kishin dalë nëpër dritare dhe e ndiqnin me vëmendje. Por lëvizjet e shkathëta të dorës së tij nuk vazh-

duan gjatë, sepse një burrë i moshuar, në prag të pensionit, ia mbërriti aty me një kuti shahu në krah. Me sa dukej duhej të ishte roja e amfiteatrit.

— Puna e mbarë! — përshëndeti ai. — A u lodhe?

— S'lodhemi ne artistët, — ia ktheu Alajdin Arbana.

— Sikur të uleshe ca, — vazhdoi roja. — Puna në këmbë s'është e lehtë.

Piktori ia nguli sytë kutisë së shahut.

— Po ti i luan gjë ata gurë?

Rojës i qeshi fytyra.

— Eja ta provojmë.

— Të gënjen mendja, xhaxha. Plotësisht. Unë të gozdoj mat me dhjetë lëvizje.

— Të shohim. Ndoshta të gozdoj unë ty.

Piktorin e mbërtheu inati i garës. Ai la penelat mënjanë dhe u ul përballë rojës duke përveshur mëngët. Loja u ndez e ashpër, por rojën e kishin bërë rrethanat e punës kandidat mjeshtër. Pasi e lodhi Alajdinin mirë e mirë me ca variante të ngatërruara nga krahët, ai thirrri befaz duke qeshur:

— Ja edhe mat më në fund.

— Nuk ka mundësi! — u befasua piktori. — Si ma punove kështu?! Megjithatë unë ty të mund. Po deshe vemë edhe një bast të vogël.

— E vëmë, — pranoi roja. — Birrë e bër-kollë.

— Tërësisht dakord.

Alajdin Arbana filloi të djersinte nga sikletit. Edhe lojën e dytë e humbi. Roja buzëqeshte herë pas here me vete dhe pinte cigare të dre-

dhura. Ata sapo kishin nisur lojën e tretë, kur nga thellësia e amfiteatrit erdhën ca thirrje të Miltiadhit. Roja brofi në këmbë.

— Mos u shqetëso, — tha piktori. — Është një shoku im.

— E ç'bën atje nën dhe ai?

— Shkruan, xhaxha, shkruan.

Alajdini u afrua te një e çarë.

— Milto, si vete puna?

— Alajdin, dëgjo, ti je skllav. Dakord?

Piktori hapi sytë i trembur.

— Ta zemë se nesër do të vdesësh, — vazhdoi shkrimtari. — Ç'do të mendoje gjatë kësaj kohe?

Piktori vështroi një herë rrotull, pastaj tha i hutuar:

— Do të kujtoja shtëpinë, gruan, fëmijët, gjithë të njohurit.

— Të lumtë! — thirri i gëzuar Miltiadhi. — Faleminderit!

Duke tundur kokën sa majtas-djathtas, piktori u ul përsëri përballë rojës. Më në fund arriti t'ia merrte një lojë dhe u hodh në sulm të mëtejshëm. Por kundërshtari i ndërronte variantet si lakuriqi i natës drejtimin e fluturimit. Në orën 12 rezultati ishte 5 me 2 në favor të vendësit.

— Alajdin! O Alajdin! — u dëgjua përsëri zëri i shkrimtarit.

— Bre! Akoma brenda qenka ai? — u çudit roja.

Piktori u afrua përsëri tek e çara,

— Ç'është, Milto?

— Alajdin, ta zemë se të duhet të vrasësh

shokun tënd të ngushtë. Ç'do të bëje ti? Mos harro se je një skllav.

— S'do ta vrisja kurrë, Milto. Kësaj i thonë njëloj sikur të të vras ty. Unë do t'u sullesha atyre që do të më detyronin të vrisja shokun tim. Do t'ia vërvisja shpatën ndonjë aristokrati romak.

— Të lumtë Alajdin! Faleminderit shumë!

Piktori u rikthye në duel. Në orën një e gjysmë rezultati kishte shkuar 7 me 3.

— A më takon tani ta pi atë birrën? — tha roja duke buzëqeshur me pamjen e një fitimtari.

Alajdini tundi kokën me keqardhje.

— Të takon ta pish, xhaxha. Veç dije se për ty ka qenë një birrë si e Pirros.

— Jo, më mirë e pimë këtu te rostiçeria e Sokratit. Ka bërçolla të ngrohta në këtë orë, — ia ktheu roja.

Ata të dy zbritën të zënë për krahu si miq të vjetër duke diskutuar për shahun dhe hynë në rostiçerinë e Sokratit që mbante me shaka emrin «Tymi i këndshëm». Morën birrë e bërçolla dhe ndërsa pinin, Alajdini filloi ta gërmonte rojën se mos i kishte bërë hile gjatë lojës, sepse ishte hera e parë që mundej aq rëndë. Tjetri u prek dhe, për të treguar ndershmërinë e vet, e ftoi mikun që të vinte sa herë të donte në amfiteatër e të ndesheshin me bast. Tymi i këndshëm i bërçollave që lodronte gëzueshëm nëpër lokal dhe sekretet e pafundta të shahut i mbajtën dy miqtë si pa kuptuar aty deri afër orës tre.

Kur piktori u kthye në amfiteatër, Miltiadh

Nerënxa s'dukej kurkund. Ai u përkul tek e çara mbi shkallët e gurta dhe thirri.

— Këtu jam, këtu! — iu përgjigj një zë i ngjirur që poshtë, i cili u pasua nga një e kollitur e fortë.

— Milto, eja se mbetëm në këtë gërmadhë. Ora vajti tre!

— Alajdin, edhe një paragraf! Po i afrohem kryengritjes!

— Milto, të lutem!

Më në fund, në tre e njëzet, Miltiadh Nerënxa doli në dritë të diellit duke u kollitur e duke u dridhur i tëri sikur të kishte qenë i mbyllur brenda në frigorifer. Fytyra i ishte nxirë, megjithatë i qeshte prej gëzimit krijues, si një eskimezi kur kthehet nga gjuetia e bollshme.

— Alajdin, i mbarova njëzet faqe, — tha krenar. — Tani më ka mbetur kryengritja dhe mbyllja e novelës. Edhe dy ditë punë.

— Të lumtë, Milto, — tha piktori duke e parë fytyrën e nxirë të shokut i lemerisur. —
— Më kujtove Zolanë që hynte nëpër miniera. Ikim tani. Edhe unë eca goxha me peizazhin.

— Ikim se po më bie të fikët për të ngrënë. Pasdite Kristo Shigjeta, Ajet Shkëmbi e Alajdin Arbana e pritën gjatë Miltiadh Nerënxen në lulishten në qendër të qytetit ku takoheshin zakonisht, por ai nuk u duk. Piktori dëshoi, megjithatë e bënë një shëtitje të gjatë duke menduar se do ta ndeshnin shokun në ecje e sipër. Por më kot.

— Kam frikë se Miltoja do të jetë sëmurë, — tha Alajdini atëherë. — Duhet të shkojmë patjetër ta shohim.

Frika e tij nuk qe pa baza. Kur ata të tre u ngjitën në apartamentin e Nerënxajve, e gjetën shkrimtarin shtrirë, me zë të fikur, mbytur nga kolla e nga temperatura. Sofia i rrinte te koka e merakosur duke mërmëritur e trembur dhe duke dyshuar për atë sëmundjen speciale të shkrimtarëve.

— Milto, s'duhet të arrije, deri në atë sakrificë për artin, — tha Alajdini i prekur. — Çdo gjë ka kufi.

Kur inxhinieri i hekurudhave dhe aktori morën vesh rrethanat në të cilat shoku i tyre ishte ftohur, nuk mundën ta përmbanin habinë dhe respektin.

— Kur artin e ke me pasion, sakrificat për të nuk i vë në hesap, — filozofoi Kristo Shigjeta. — Milto, sot na ke dhënë një mësim të madh.

— Jashtëzakonisht të madh, — e mbështeti Alajdin Arbana.

— Unë për vete s'do ta harroj, — tha aktori.

Lëngata e shkrimtarit zgjati afro një javë, por, me gjithë kushtet e vështira ai arriti ta përfundonte novelën e sklevërve kryengritës dhe, pasi i vuri titullin «Shpata që sollën lirinë», e la penën mënjanë me dorë të dridhur duke vështruar nga dritarja e hapur e studios tutje në det. Do të ishte krim po të mos ma botonin këtë novelë, murmuriti i lodhur.

*Fragmente bisede në studion e piktorit
Alajdin Arbanës*

— Kjo tablo kompozicionale do të jetë një sfidë. Më kuptoni? Prandaj unë mendoj që dimensionet e saj të shtohen edhe më shumë.

— O, Kristo, po kësaj i thonë që Alajdini të fillojë edhe një herë nga e para.

— Pavarësisht, Milto. Le t'i diskutojmë idetë.

— Tjetër, si vepër sfiduese, tabloja duhet të ketë më shumë figura punëtorësh, sepse jepet uniteti dhe forca jonë.

— Këtu jam dakord edhe unë. Alajdin, do të doja të të ofroj edhe një mendim. Si kohë në tablo të zgjidhet dimri. Kështu theksohet ideja e forcës së klasës sonë punëtoare që s'pyet për të ftohtët dhe acarin.

— Do ta shikoj këtë mundësi, Milto, sigurisht.

— Unë s'jam dakord!

— E pse, Ajet?

— Koha e tablosë duhet të jetë vera që të dalin në pah muskujt dhe trupat e fuqishëm të punëtorëve tanë.

— Edhe unë jam për verën.

— Do të shtoja diçka tjetër. Ngjyra e kuqe, e verdha dhe e kaltra duhen theksuar që të jepet perspektiva e ndritur.

— O Ajet, ti ke gusto ciganësh.

— Ndoshta.

— Ah, tani m'u kujtua edhe diçka tjetër, Alajdin!

— Urdhëro, Kristo!

— Në arkitekturën e tablosë fut edhe një pjesë të qytetit. Ne kemi qytet shumë të bukur.

— Do ta mendoj.

— Mua më duket se numri i punëtorëve në tablo nuk është i drejtë. Aty jepen dy burra dhe një grua. S'jam dakord që numri i punëtorëve të shtohet shumë, por ama duhen bërë katër. Dy burra e dy gra. Kështu del që punës sonë ndërtimore ia japim tonin barabar edhe burrat edhe gratë.

— Të kuptova, Milto. Katër do t'i bëj.

— Po sikur dy prej punëtorëve të vishen me rroba ushtarake? Ndërtimi i socializmit është i pandarë nga mbrojtja e atdheut, apo jo?

— Ide interesante, Ajet!

— Është vepra jote e madhe Alajdin që të shtyni të debatosh e të mendosh për ide të reja...

VI

Po bëheshin ditë që Miltiadh Nerënxa kishte ngecur në aktin e pestë të tragjedisë «Liria do të kthehet përsëri». Ndonëse ai rrinte deri vonë duke i kërkuar ndihmë imagjinatës së tij të ndezur, halli po bëhej gjithnjë e më kërcënues. Afati i planifikuar për mbarimin e tragjedisë po vihej në rrezik dhe Miltiadh Nerënxa ishte nga ata autorë këmbëngulës që s'dinë t'i shtyjnë veprat për më vonë.

Ishte koha kur turqit, në pamundësi për të marrë kështjellën e Shkodrës, po orvateshin të vrisnin princin sundimtar. Problemi ishte se si do të kryhej vrasja. Këtë vështirësi shkrimtari e kishte diskutuar disa herë me shokët e tij të ngushtë në shëtitje, por, për habi, asnjëra prej ideve të tyre s'po e bindte. Ai s'donte të luante nga plani i vet, sipas të cilit princi duhej vrarë pabesisht.

Ndërkohë fqinji i shkrimtarit, ai tipi që vu-

ante nga pagjumësia dhe mbahej si rekordmen duhani, filloi të betohej e stërbetohej rishtazi se një natë e kishte parë përsëri muzën e tragjedisë, Melpomenin, të vinte fluturim drejt studios së Miltiadh Nerënxsës. Ngaqë dritarja kishte qenë e mbyllur, ajo kishte trokitur në xham. Shkrimtari kishte dalë dhe ata diç kishin peshpëritur. Para se të largonej, Melpomeni e kishte puthur Miltiadhin në ballë si herën e parë. F'qinji i pagjumë u lutej banorëve të pallatit që ta besonin dhe në të vërtetë nuk qenë të paktë ata që ia morën fjalët në konsideratë.

Një natë nëntori Miltiadh Nerënxa qëndronte i menduar në tavolinën e vet të punës në kërkim të rrugëzgjdhjes së konfliktit. Ai kishte besim se imagjnata nuk do ta linte në baltë dhe befas, atëherë kur po i rëndohej koka për gjumë, ajo ia dhuroi çelësin për të hapur portën e mbyllur të Sezamit mundues. Princin do ta vrisnin dy kështjellarë të shitur të turqit. I ngazëllyer nga kjo ide, shkrimtari u ngrit, hodhi pallton supeve, hapi derën e jashtme me kujdes dhe doli. Ishte një natë e ftohtë, por me një qiell të kthjellët, plot yje. Autori i tragjedisë ecte me hap të shpejtë. Nja treqind metra më poshtë, në një pallat pesëkatësh, banonte aktor Ajet Shkëmbi.

Miltiadhi u ngjiti në kat të katërt me një frymë. Në hyrje mbretëronte qetësia si në ndonjë muze. Ai iu afrua derës së aktorit dhe trokiti. Ora po i afrohej dymbëdhjetës dhe në ato çaste kraharori i gjerë prej sportisti i Ajet Shkëmbi ulej e ngrihej ritmikisht në thellësinë e

gjumit të parë. U deshën dhjetë minuta trokitje që ai të zgjohej.

— Ç'ka ndodhur? — pyeti me zërin e vet prej basi. — Kush është?

— Hape, Ajet, jam unë, — iu përgjigj shkrimtari.

Aktori filloi të kërkonte diçka nëpër korridor.

— Milto, nuk po gjej dot çelësin, — tha pas pak.

— Lëre, përkulu këtu te brava.

— Hë, ç'ka ndodhur?

— E gjeta zgjidhjen e aktit të pesët. Princin do ta vrasin dy kështjellarë të shitur. Për vrasjen kam këto variante: me thika dhe me helmim. Ajet, si të duket?

— Ide gjeniale, Milto, — erdhi përgjigjja nga ana tjetër e derës. — Veç dy vrasësit të mos jenë kështjellarë. Shqiptari nuk shitet kollaj. Më mirë bëj turq të maskuar si fshatarë të ardhur nga krahinat. Dëgjon? Sa për vrasjen, thikat dhe helmi janë shpërdorur ca si shumë në teatër. Po sikur princin, ta mbysje?

— Ta mbysja? Ajet, të lumtë! Ashtu do të bëj. Do ta mbys!

Ndërkohë, në apartamentin përballë, fqinja e Ajet Shkëmbit, një grua te të pesëdhjetat, ishte ngritur të pinte sodë për stomakun, gjë që e bënte shpesh natën. Zëri i shkrimtarit në korridor e trembi dhe u afrua të mbante vesh. Kur dëgjoi fjalët e fundit, ajo vuri duart përmbi zemër dhe klithi e lebetitur:

— Au! Një kriminel! Një kriminel! Po mbysin një njeri!

Miltiadh Nerënxa ngriu. Ndërkaq fqinja e aktorit arriti të zgjonte të shoqin, i cili brofi në ballkon dhe me duart si hinkë para gojës dha kushtrimin:

— Çohuni, burra! Çohuni, djema! Po vrasin një njeri në hyrjen tonë! Krimineli është nëpër shkallë!

Për pak sekonda dyert filluan të hapeshin e të përplaseshin me zhurmë. Dëgjoheshin herë pas here klithma grash. Burrat dhe disa djem të rinj u dhanë shkallëve armatosur me shkopinj, sēpata e hanxharë, bile njëri shtrëngonte në dorë thikën e bukës. Miltiadh Nerënxa u ngjesh pas murit i tmerruar. Ndërkohë dera përballë u hap dhe fqinji i Ajet Shkëmbit nxori paksa kokën. E shoqja e tërhiqte për pizhamesh duke thirrur e trembur:

— Guri, jo ti, aman, se je me zemër! Guri, futu brenda!

Dalëngadalë burrat e djemtë e armatosur po i afroheshin shkrimtarit, i cili s'bënte asnjë lëvizje. Nëpër hyrje thirrjet vazhdonin. Në këto e sipër Ajeti, i xhindosur nga inati, e ngriti gjithë shtëpinë në këmbë duke kërkuar çelësin. Mos e prekni, thërriste nga brenda, është shoku im.

— Burra, kujdes! — thirri fqinja që kishte dhënë alarmin. — Është i armatosur me thikë. Ka edhe kuti helmi.

Pas këtyre fjalëve banorët e pallatit u stepën.

— Kiqo, ti mos u ngatërro se do të të ma-

rrin për dëshmitar, — e këshilloi një grua të shoqin.

— Dëgjo, më mirë dorëzohu dhe eja të shkojmë në polici, — i foli Miltiadh Nerënxës një pensionist.

— Si?! Unë në polici?! Kurrën e kurrës! — thirri shkrimtari.

— Çojini fjalë Bedriut, — tha një djalë. — Ai është oficer, ka revole.

— Jo, më mirë të telefononi policinë, — ia priti një tjetër.

Por ndërkojë aktori arriti ta hapte derën.

— Ajet, ruaj veten! — i thirrën fqinjët në kor.

— Ju jeni të gjithë të çmendur, — ua ktheu ai. — Ç'keni kështu? Ç'më jeni armatosur si indianë? Nuk e njihni këtë burrë fisnik? Është shoku im, shkrimtar Miltiadh Nerënxë.

Pas këtyre fjalëve burrat e djemtë filluan të fërkonin sytë e të lëshonin pasthirrma habie.

— Ta hajë dreqi! — shfryu pensionisti i moshuar. — Pse na e prishni gjumin kot? Shoku Milto, të na falni!

— Kush e dha alarmin xhanëm? Si ndodhi? — filluan pyetjet poshtë e lart.

— Nuk ka rëndësi, — tha shkrimtari me një pamje lapidare. — Çdo gjë kaloi. Mund të shkoni të qetë tani.

Burrat e djenitë filluan të ktheheshin nëpër shtëpi duke i kërkuar të falur. Ajet Shkëmbi e mori shokun e vet për krahu dhe e futi bre-

nda ku e përfunduan plotësisht problemin e vrasjes së princit.

— Ajet, — tha pastaj shkrimtari i mallëngjyer. — Së shpejti të pret një provë e vësh-tirë. Unë do të të besoj rolin e princit. Këtë per-sonazh po e krijoj posaçërisht për ty. Është një personazh i natyrës shekspiriane dhe ti ua ke marrë dorën këtyre personazheve.

— Aktori hapi krahët i prekur thellë.

— O, faleminderit shumë, Milto! Vlerësimi yt më vë para një përgjegjësie të madhe. Princi është figurë shumë komplekse.

— Unë kam shumë besim në aftësitë e tua. Këtë rol vetëm ti mund ta luash në gjithë Re-ublikën.

— Falemnderit për konsideratën!

Ata u ndanë duke u përqafuar. Vetëm në orën një e gjysmë Miltiadh Nerënxa u kthye në pallatin e tij. E trembur, duke mos e gjetur të shoqin në studio, ku ishte afruar si gjithmonë ta këshillonte që të mos lodhej shumë se shihte ëndrra dhe e zinte ajo sëmundja speciale, So-fia kishte dalë te shkallët.

— S'ka ndodhur asgjë, e dashur, — e qetë-soi ai. — Isha deri tek Ajeti.

— Dëgjova dy kalimtarë që thoshin se kanë parë një kriminel këtej afër.

— Budallallëqe! Te ne s'ka kriminelë, Sofi. Eja, qetësohu!

Pasi e çoi të shoqen në shtrat, Miltiadh Ne-rënxa u kthye në studio dhe doli prej andej ve-tëm pasi shkroi tri skena radhazi. Për ca ditë nëpër qytet u fol se në pallatin nr. 87 ishte ka-

pur një vrasës, se ishte gjetur një psikopat i
i kërkuar nga spitali dhe komenti më i fortë që ai
që thoshte se shkrimtar Miltiadh Nerënxa ki-
shte dashur të vriste aktor Ajët Shkëmbin, se-
pse ky i kishte vjedhur subjektin e një tragje-
die të famshme. Por kur ata të dy i panë në
shëtitje së bashku, vala e thashethemeve u shua
pa vonesë.

VII

Brenda një muaji nuk ishin të pakta ditët kur shkrimtar Miltiadh Nerënxa, piktor Alajdin Arbana, inxhinieri i hekurudhave e përkthyes Kristo Shigjeta dhe aktor Ajet Shkëmbi shkolin në bibliotekën e qytetit për të studiuar. Në shumicën e rasteve ata mbledheshin atje së bashku dhe kjo binte në sy menjëherë. Të gjithë lexuesit fillonin e pëshpërisnin me njëri-tjetrin për shoqërinë e katër artistëve dhe zellin me të cilin ata studionin vepra të trasha në gjuhë të huaja që të merrte frika kur i shikoje. Zakonisht katër shokët futeshin të parët në sallë dhe dilnin prej saj të fundit, veprime këto që nga shumëkush merreshin si shembuj idealë të vullnetit.

Ishte një pasdite fundnëntori kur katër shokët e ngushtë po ngjiteshin duke diskutuar për në bibliotekë. Miltiadhi kishte marrë me vete çantën e zezë, Kristoja mbante një çantë të

bukur ngjyrë portokalli që e kishte blerë gjatë një shërbimi në Itali, ndërsa Alajdini e Ajeti kishin futur nën krahë nga një dosje. Ata u përshëndetën me bibliotekaren, e cila i njihte mirë dhe ua ktheu përshëndetjen gëzueshëm.

— O, mirë se ardhët, shokët e artit! Ju lutem plotësoni fletëkërkesat se nuk i mbaj mend tërë librat që ju duhen.

Duke buzëqeshur ata hapën çantat e dosjet, nxorën stilografët e blloqet e shënimeve. Në fletëkërkesën e shkrimtarit u radhitën dy vëllime për pushtimet turke të shekujve XV-XVI, tri vëllime të Enciklopedisë së Vjetër Italiane, një botim anglez për Rilindjen Evropiane dhe një botim francez me studime për Evropën Juglindore. Në fletëkërkesën e inxhinierit vendin kryesor e zunë revistat italiane e franceze për hekurudhat, pastaj dy vëllime të vjetra për termodinamikën. Piktori kërkoi një album të kryeveprave të Luvrit, një album tjetër të pikturës mesjetare japoneze dhe një studim për kubizmin. Kurse aktori një historik të teatrit anglez, një të teatrit francez dhe një monografi të Shekspirit. Bibliotekares iu këput dora duke plotësuar kartelat. Më në fund ata të katër hynë në sallë me krahët ngarkuar.

Kur shihnin tavolinat e tyre dinga me vepra, lexuesit e tjerë mbeteshin ca çaste të shtangur, librat e tyre u dukeshin çikërrima pa vlerë. Nga të katër shokët pamjen më tërheqëse natyrisht e kishte Miltiadh Nerënxa. Flokët e rënë mbi ballë dhe dora e majtë e vendosur mbi njërin prej vëllimeve të Enciklopedisë Italiane e

bënin të dukej një tragjedian i vërtetë. Po edhe Kristo Shigjeta nuk mbetej më prapa. Syzet miopike e paraqisnin më intelektual e më të mënçur. Balli i rrudhur i Ajet Shkëmbit dhe vetullat e tij të mbledhura tregonin qartë se nuk ishte gjë e lehtë të merreshe me teatër dhe të analizoje zhvillimin e tij nëpër shekuj. Kurse fytyra e menduar e Alajdin Arbanës të bindte se ishte e pamundur të mos magjepseshe kur shikoje kryeveprat e muzeut të Luvrit.

Kishte kaluar ndonjë çerek ore që katër shokët ishin thelluar mbi veprat e tyre kur një pensionist i ulur pranë Kristo Shigjetës, i cili po lexonte një numër të revistës «Ylli», iu drejtua atij me respekt:

— Shok, mos jeni përkthyes?

— Jam, — tha Kristoja duke buzëqeshur, — por profesioni im është inxhinier hekurudhash.

— Ashtu?! Kam dëgjuar se japonezët kanë bërë një lokomotivë me korrent që ecën me 300 kilometra në orë. A është e vërtetë?

— Po, xhaxha, është.

— E si shpjegohet gjithë kjo shpejtësi, mor djalë?

— Unë s'merrem shumë me to, xhaxha, por me lokomotivat me avull. Hë, si të duket?

— Kureshtar jam edhe për lokomotivat me avull. A e ke bezdi të më tregosh gjësendi?

— Me gjithë qejf!

— Ej, ju, shokë, qetësi ju lutem! — u ankuan disa lexues.

— Më mirë dalim jashtë, — e ftoi Kristo Shigjeta pensionistin.

Ndërkohë shikimin përpirës prej piktori të Alajdin Arbanës e tërhoqi një studente simpatike me flokë kaçurrel dhe sy në formë bajameje. Ai hapi me vrull dosjen, nxori një fletë të bardhë, një laps plumbi, u kthye nga studentja dhe filloi ta skiconte. Vështrimet e tij e hutuan flokëkaçurrelësen. Ajo u skuq dhe uli kokën. Piktori u ngrit dhe iu afrua.

— Mos u shqetësoni, vajzë, — i foli me ton prindëror. — Unë vetëm do t'ju vizatoj. Jeni jashtëzakonisht ekspresive. Ju lutem ngrijeni kokën. Ashtu. Vazhdoni të lexoni pa e pasur mendjen tek unë. — E zënë ngushtë, vajza bëri një gjest që tregonte se ishte dakord. Alajdini u kthye në vendin e tij dhe rrëmbeu përsëri lapsin.

Në këto e sipër aktori vuri re se një djalë i ri para tij kishte marrë koleksionin e Sportit Popullor të vitit 1974 dhe po shfletonte numrat e kampionatit botëror të futbollit. Ai tërhoqi karrigen dhe iu afrua.

— Jeni tifoz? — e pyeti djali.

— Shumë, — tha aktori me qejf.

— Eja të lexojmë bashkë. Ka gjëra interesante.

Ndërsa Kristo Shigjeta po e linte gojëhapur pensionistin duke i treguar për lokomotivat me avull, Alajdin Arbana vizatonte flokëkaçurrelësen dhe Ajet Shkëmbi po lexonte për fitoren e famshme të Holandës ndaj Brazilit, Miltiadh Nerënxa dalloi në tavolinën para tij ca poezi të daktilografuara. Një djalë rreth të njëzetave po i shfletonte ato me vëmendje. Ai i foli që të afrohej dhe t'i merrte poezitë me vete.

— Shkruan? — e pyeti me ngrohtësinë e një autori të moshuar.

— Ngapak, — tha djali me druajtje.

— Po mua, a më njihni?

— Ju jeni dramaturg, Miltiadh Nerënxa...

— Edhe poet ama! Pa të shohim, ç'ke shkruar.

Ai lexoi nja dhjetë poezi radhazi, u mendua ca, pastaj tha me tonin e sigurt të një njohësi të pagabueshëm të letërsisë:

— Po më pëlqen, paske nerv poetik. Edhe strofën e njihke. Poezia «Kthimi në vendlindje» qenka shumë e bukur.

Në fytyrën e djalit u ravijëzua një shprehje habie.

— Po këtë poezi ma kanë sharë! — tha ai.

— Kush e paska sharë?

— Andon Kodra, redaktor në «Drita».

— Ama, me Andonin merresh ti! Ai e njuh poezinë sa ç'njuh ti etruskët. Është për ta çuar shitës zarzavatesh. Tjetër, poezia «Shoqes sime» është e dobët në përgjithësi.

Djali përsëri shprehu habi.

— Po këtë poezi poeti Mark Kodheli ma ka lavdëruar shumë!

Miltiadh Nerënxa nënqeshi.

— Mos i beso një poeti si Mark Kodheli. Është mendjemadh dhe shkruan pa frymëzim, me logjikë. Unë e kam mësuar të thurë vargje.

Disa lexues kërkuan përsëri qetësi.

— Eja, — e ftoi Miltiadh Nerënxa letrarin e ri, — të diskutojmë jashtë.

Ata u ulën në një stol në lulishten pranë bibliotekës dhe, duke shfrytëzuar bagazhin e

vet të gjerë letrar, shkrimtari filloi të mbante një leksion të gjatë për poezinë. Uli poshtë vargun e lirë dhe ngriti lart strofën, shau pa përjashtim të gjithë poetët e qytetit dhe një pjesë të atyre që punonin në Tiranë, duke i lënë letrarit të ri të kuptonte se poezi të bukura shkruante vetëm ai, por redaktorët e pakualifikuar nuk arrinin ta kuptonin dhe e sulmonin padrejtësisht. Djali duroi sa duroi, pastaj filloi të bënte lëvizje nervoze për të treguar sikletin që e kishte mbërthyer, por Miltiadh i as që e vinte re. Kur ai filloi të fliste për figurat letrare, metrin e llojet e rimave, letrari i ri s'duroi dot më dhe tha me druajtje:

— Më falni, shoku Miltiadh, por më duhet të ngrihem. Kam ca punë.

— Ashtu?! — u vrenjt shkrimtari. — Mirë, shkoni. Dhe dëgjo! Kur të kesh nevojë, m'i sill poezitë të t'i shoh.

— Faleminderit! — tha djali dhe nxitoi të zhdukej sikur të kishte dalë nga provimi.

Miltiadh Nerënxa u ngrit. Ndërkohë Kristo Shigjeta po kthehej zënë për krahu me pensionistin dhe kishin kaluar në bisedë gjuetie. Më sa dukej kishte qenë për të pirë kafe.

— Kristo, do të vazhdojmë studimin? — pyeti shkrimtari.

— Patjetër, — ia ktheu inxhinieri i hekuru-dhave.

Ata u kthyen në sallë dhe u përqendruan përsëri mbi veprat e tyre. Kishin kaluar kështu nja dy orë të forta studimi të përqendruar, kur Ajet Shkëmbi i pëshpëriti Alajdin Arbanës:

— S'do të bëjmë pak pushim?

— Natyrisht. Ja, t'u flasim edhe Milto e Kristos.

Katër shokët dolën në korridorin e jashtëm të bibliotekës dhe ndezën aty nga një cigare. Kristo Shigjeta filloi të tregonte diçka interesante për lokomotivat angleze me avull të shekullit të nëntëmbëdhjetë duke theksuar se stadi aktual i arritjeve hekurudhore u detyrohej shumë atyre. Pas tij Ajeti bëri të njohur zbulimin e tij se gruaja e Shekspirit kishte qenë nja shtatë vjet më e madhe se i shoqi e megjithatë ata ishin martuar pas një dashurie tepër të fortë.

— Gjenive u lejohen të tilla gjëra, — tha shkrintari. — Pikërisht gjërat e jashtëzakonshme janë simptomat e gjenialitetit.

Ata e kaluan diskutimin në jetën e gjenive të artit e të shkencës. Edhe një gjysmë ore studim u kishte mbetur kur në bibliotekë hyri arkeolog Odisë Gramshi. Ai ishte një burrë i shkathët, me shumë kulturë dhe flitej se gjatë verës kishte bërë diku pranë Plazhit të Akacieve, në veri të qytetit, një zbulim të rëndësishëm: një anije që i përkiste epokës bizantine, shekullit të gjashtë apo të shtatë.

Katër shokët e rrethuan menjëherë duke u interesuar për kërkimet e tij. Si pa u ndier pyetja pasoi pyetjen dhe mes atij rrethi intelektual me interesa të gjerë shkencore u ndez një diskutim i fortë për arkeologjinë. Nga anija e epokës bizantine vëmendja u zhvendos në pozicionin e qytetit në kohën para pushtimit romak,

në objektet e rëndësishme që fshiheshin ende nën dhe. Mes habitës së të gjithëve Miltiadh Nerënxia tregoi se kishte lexuar diku për ekzistencën e një teatri të hapur në qytet në periudhën para pushtimit romak dhe ata filluan të bënin hamendje se ku mund të kishte qenë ndërtuar ky teatër. Varianti më i besueshëm mbeti ai i Kristo Shigjetës, sipas të cilit rrënojat e teatrit duhet të ndodheshin diku aty pranë bibliotekës.

Dalëngadalë akrepat përpinë edhe një orë tjetër. Kur katër shokët u kthyen në sallë, nuk mundën të qëndronin dot aty më shumë se dhjetë minuta, ngaqë bibliotekarja dha sinjalin e mbylljes. Pa u ngutur ata filluan të përgatisnin çantat e të stivonin librat. Pasi dolën jashtë duke shpirë ballin në pjesën midis vetullave dhe duke kërcitur damarët e qafave të lodhura nga përkulja, u nisën për të pirë nga një kafe te «Gjuetari».

— Mosha bën të vetën, — tha inxhinieri duke psherëtirë, — studimi ka filluar të na lodhë.

Të tjerët pohan në heshtje.

Fragmente nga ditari artistik

Tipikja! Sa nocion kompleks është ajo! Sa herë e mashtron shkrimtarin! Sa herë hyn në laboratorin e tij krijues një tipike e gabuar, e huton duke depërtuar në filtrin krijues, bile arrin të dalë edhe në vepra të botuara. Lexuesi merr një roman apo novelë dhe e sheh befas jetën të shtrembëruar. Atëherë ai ka të drejtë të thotë i nervozuar: More, i kanë sytë në ballë këta artistët apo jo?

Sot, edhe mua desh më ndodhi diçka e tillë. Një tipike e gabuar deshi të më mashtronte, por, falë filtrit tim të padepërtueshëm, ajo u spraps. Në mëngjes hapa dritaren e studios dhe pashë tek hynte në port një anije peshkimi. Lëvizte si një udhëtar i lodhur nën qiellin e trazuar. Mbrëmë tërë natën ka bërë një stuhi e lemerishme dhe, kur mendova se në mes të saj peshkatarët tanë lundronin përmbi dallgë, nuk durova dot. U veshja me ngut dhe dola. Shkelja mbi pellgje,

Hyra në ndërmarrjen e peshkimit me rrëmbim. Roja u mundua të më ndalonte, por, kur i tregova kush isha, ai më tha: Më fal. Anija që pashë nga studioja sapo ishte breguar në bankinë. Hyra në të dhe u shtrova mes peshkatarëve tanë të palodhur me idenë fikse për të shkruar një tregim të gjatë me titull «Stuhia». Bisedova rreth një orë me ta, mbajta gozha shënime, mbresa që vinin era det.

Por e papritura më ndodhi kur shkova në administratë. Pyes për anijen e sapombërritur, kur më thonë se ajo është shumë keq me planin! U shtanga. Dola dhe fillova të mendohesha duke u çapitur buzë detit: A është tipik një ekuipazh që nuk realizon planin? A përfaqëson ai punonjësit tanë të fronteve më të vështira? Nuk u lëkundë gjatë. Pavarësisht nga stuhia e përballuar, ai ekuipazh nuk është tipik dhe unë u ktheva në shtëpi. Tregimin nuk do ta shkruaj. A më lejojnë lexuesit e mi ta jap jetën të shtrembëruar?...

Sot bisedova në telefon me shefin e redaksisë së letrësisë për fëmijë dhe mësova se njëri prej recensioneve të romanit «Pushka e vjetër dhe krismat partizane» ishte kthyer. Së shpejti vepra do t'i nënshtrohet redaktimit. Trembem shumë se mos bjerë në duart e redaktor Arqile Vetëtimës. Ai është veteriner dhe jo njeri i botës së letrave. Jam grindur disa herë me të dhe inati është si puna e verës...

Përditë e më shumë gjithçka brenda meje po bie nën pushtetin e fuqishëm të idesë së ro-

Nga bisedat nëpër shkallët e pallatit

— E morët vesh? Dodona e pallatit përbri po çmendet pas shkrimtarit të hyrjes sonë.

— Ua! E dashuron?!

— Tmerrësisht! Gjumi i natës nuk e zë.

— S'ka faj e shkreta! Miltoja është figurë e madhe. Ndonjë vajzë mund të dashurohet me të thjesht për lavdi e snobizëm.

— Thonë se edhe një aktore po luan mendsh pas tij.

— Ka shumë mundësi.

— Po më ardhka keq për Sofinë. Kushedi sa vuan.

— Kështu është kur e ke burrin të famshëm. Të nxihet jeta nga xhelozia.

— E 'habitshme! Dhe kush, Dodona që duket aq e urtë!

— Kam frikë se do të jetë ndonjë qyfyre e kurdisur nga këta djemtë e lagjes.

— Në asnjë mënyrë!

— Kush i përhap këto fjalë xhanëm?

— Unë them se Miltiadh Nerënxa i nxjerr namin vetes sikur dashurohet marrëzisht prej Dodonës. Ai është një snob që nga këpucët e deri te flokët.

— Ua! Ç'po na dëgjojnë veshët!

— Gjithsesi është fakt që Dodona duket tepër e tronditur këto ditë. Edhe për të fjetur bie vonë.

— E keni dëgjuar atë titullin e famshëm: «Shumë zhurmë për asgjë»?...

Nga pjesëdat në përshkrimin e pallatit

— E morët vesh? Dodona e pallatit përderishe pa qmendet pas shkollimit të tyre të sotëm.

— Ua! E dashuron!

— Tmerzësim! Gjumi i natës nuk e vë

— S'ka faj e shkret! Miltiadh është figurë e madhe. Ndonjë vajzë mund të dashurohet

me të thjeshtë për lavdi e shpirtë.

— Thonë se edhe një aktore po luan mendsh

pas tij.

— Ka shumë mundësi.

— Po më t'përkrahë jep për Solon. Kushdë

sa vëllat e tyre...

— Miltiadh është Miltiadh, kërkim të lam-

shant. Të rishikojë jeta përkrahësin...

— E rishikojë! Dhe kush Dodona që du-

ket ad e merr!

— Kam frikë se do të jetë ndonjë dylis

e kundërshtar nga këta djemë e lagje.

— Në s'është mënyrë!

VIII

Misteri nisi në pallatin ku banonte Miltiadh Nerënxa. Filloi të flitej përditë e më shumë se një vajzë simpatike me emrin Dodonë, e pallatit përbri, po çmendej pas tij dhe po dobësohej në mënyrë të dukshme. Pati nga ata që një fakt të tillë e quajtën të natyrshëm. Vajzat gjithmonë janë marrosur pas artistëve të mëdhenj sidomos kur këta kanë qenë burra të pashëm. Kuptohej që Dodonë s'kishte mundur t'i bënte ballë adhurimit për shkrimtarin, një figure të tillë që njihej në qytet që nga fëmijët e deri te pleqtë dhe mbahej në gojë prej të gjithëve. Por edhe Miltiadh Nerënxa s'kishte mundur të qëndronte pa iu përgjigjur dashurisë së përvuajtur të saj.

Të bërë kureshtar, banorët e lagjes filluan të kërkonin detaje bindëse për këtë aventurë mes Dodonës dhe shkrimtarit. S'ishin të paktë ata që e kishin vënë re me kohë se dritarja e

studios së Miltiadh Nerënxës dhe ajo e dhomës së Dodonës ndodheshin në një vijë jo dhe aq të pjerrët, kështu që komunikimi mes tyre mund të realizohej me lehtësi. Dihej se shkrimtari punonte deri vonë, por ndërkohë edhe drita e Dodonës kishte filluar të fikej pas orës 12 ose 1. Ky detaj u provua me lehtësi nga disa gra të lagjes. Bile njëra njoftoi se i kishte parë dy dashnorët duke bërë shenja tepër të dyshimta. Pas këtyre fjalëve lidhjet mes Miltiadhit e Dodonës u bënë fakt i kryer.

Por vala e thashethemeve arriti kulmin kur filloi të pëshpëritej se shkrimtari dilte natën nga shtëpia fshehurazi. Se ku shkonte, kjo kuptohej me lehtësi. Ndërkohë edhe dy detaje të tjera u shtuan pa vonesë nga djemtë e rinjtë të lagjes: Miltiadh Nerënxa i kishte kushtuar së dashurës së vet njëzet sonete të tipit shekspirian dhe një poemë të gjatë me titull «O Venus i këtij shekulli», vërgjet e para të së cilës të magjepsnin:

*Fjala e parë e dhjetëra e dhjetëra mëngjeseve,
fjala e fundit e qindra e qindra mbrëmjeve,
ëndrra lodhëse e të gjitha netëve,
e shtrenjta ime ti!*

Ndërsa detaji tjetër i takonte një pusulle që Dodona i kishte dërguar gjeniut të saj të adhuruar dhe në të cilën ishin shkruar pak a shumë këto fjalë:

Ditë pas dite e natë pas nate e ndiej gjithnjë e më shumë se nuk mund të jetoj dot pa dashurinë tuaj. Po nuk m'u përgjigjët, do të më shtyni në mënyrë të pashmangshme drejt vetëvrasjes.

Ju adhuroj marrëzisht, o Tolstoi im!

Thuhej se kjo pusullë kishte rënë në dorë të Sofisë, por pjesa më e madhe e grave të lagjes e hidhnin poshtë këtë variant duke u mbështetur në qetësinë e plotë të saj. Kuptohej se ajo nuk kishte marrë ende vesh asgjë për prapaskenën. Në të tilla rrethana, një fqinjë e Sofisë që kalamajtë e thërrisnin teto Bule, e prekur thellë nga sjellja imorale e Dodonës, mori guximin dhe iu hap shoqes me lot në sy:

— Sofi, shpëtoje Milton nga turpi... mos e lejo atë bishtdredhurën...

Sofia u mek e tëra.

— Bule, ç'po më thua kështu?!

— Shpëtoje Milton nga Dodona, Sofi!...

— Dodona?! —

Dhe teto Bulja ia tregoi gjithë ç'flitej në lagje për të shoqin, i cili ishte bërë viktimë e një femre ekstravagante. Sofia qau një copë herë, ndërsa teto Bulja e shoqëronte e prekur thellë e më thellë.

Dy ditë e dy net rresht e shoqja e shkrimtarit e humbi fare. Një valë dyshimesh e mësynë. Disa herë kishte dëgjuar natën vonë lëvizje dyersh të papërcaktuara, dritaren e studios të të shoqit e gjente shpesh hapur, një natë ai kishte dalë nga shtëpia fshehurazi dhe i kishte

thënë se kishte qenë tek aktor Ajet Shkëmbi. Ç'donte ai tek Ajeti në atë orë? Veçanërisht gjatë kohës që shkruante tragjedinë ai sikur ishte ftohur ndaj saj. E tmerrshme, mendonte ajo. Në këtë moshë! Ah, Dodonë, moj shtrigë!

Natën e tretë Sofia e përgjoi si dedektiv dritaren e dhomës së Dodonës. Bulja kishte pasur të drejtë: Drita e saj deri në një ndenji ndezur. Në mëngjes gruaja e shkrimtarit nuk ngurroi më. Më prit, Dodonë, mermëriti me dhëmbë shtrënguar. Ta tregoj unë dashurinë ty!

Dodona ishte një vajzë e shëndetshme, afro tetëdhjetë kilogramë në peshë, shitëse kinkalemie, beqare, e cila dalëngadalë po u afrohej të dyzetave. Ajo kishte qenë dy herë e fejuar dhe ishte ndarë sepse e tregonin tip shumë të zorshëm për tu marrë vesh.

Sofia hyri në dyqanin e saj në një çast kur s'kishte brenda asnjë blerës. Dodona i buzëqeshi, por si përgjigje mori një shpullë që lëshoi në faqen e bëshme shkëndija elektrike.

— Dodonë, po guxove ta lakmosh më burrin tim, do të të djeg me vajguri! — tha Sofia, me një ton aq kërcënues, sa që tjetrës mend i ra të fikët dhe filloi të qante e trembur. Por e shoqja e shkrimtarit nuk e zgjati më. Me pamjen e një gruaje krenare që për burrin e saj mund të bëjë çdo lloj sakrifice, doli nga dyqani. Në drekë, kur Miltiadh Nerënxa u kthye në shtëpi, e gjeti të shoqen në një pikëllim të thellë, me lotët e tharë faqeve.

— Sofia, ç'ka ndodhur? — pyeti ai i tronditur.

Befas ajo shpërtheu në të qara.

— Milto... i dashur... është e vërtetë se më ke... se më ke tradhtuar me atë... Dodonën?

Shkrimtari u shtang. As lajmi se pritej brenda orës një tërmet i fuqishëm detar nuk do ta kishte hutuar aq shumë.

— Sofi, ç'flet kështu?! Me cilën Dodonë të të kam tradhtuar?

— Me Dodonën e pallatit përbri.

— E kush ta tha?

— Njerëzit flasin.

Atij iu drodh gjithë kraharori.

— Sofi, si mund t'i besosh këto?! Si mund të të tradhtoj unë ty! Ty që më ke ndenjgur gjithmonë pranë e je kujdesur aq shumë deri natën vonë. Të betohem, Sofi, që s'është e vërtetë. Unë nuk di asgjë për këtë Dodonë.

Ajo u hodh në krahët e të shoqit e lumtur.

— Shtriga, — mermëriti, — i hap fjalët vetë që t'i dalë nami se bën dashuri me një shkrimtar të shquar.

Ndërkohë, mbyllur në dhomën e saj, Dodona qante me keqardhje dhe inat njëkohësisht. Me ç'të drejtë Sofia e kishte fyer ashtu pa asnjë fakt? Gjithsesi ajo dyshonte se duhej të ishte ndonjë keqkuptim dhe se e shoqja e shkrimtarit do të vinte t'i kërkonte të falur. Por kaluan dy ditë dhe asgjë s'ndryshoi. Atëherë Dodona vendosi të pyeste nëpër fqinjë. Dësh iu mbajt fryma nga çudia kur dëgjoji tërë ato thashetheme për dashurinë e saj, për shenjat nëpër dritare, takimet natën vonë, pusullat e fshehta, sonetet shekspiriane, poemën «O Venus

i këtij shekulli» e plot të tjera. Por pastaj e mbërtheu një valë aq e fortë inati, saqë dy djem të hyrjes së saj i hapën rrugë të trembur ndërsa po ngjiste shkallët.

Të nesërmen paradite, me të mbyllur kinkalerinë në orën 11, Dodona u nis për në teatër dhe u ngjit drejt e në zyrën e libretistit. Ndërkohë Miltiadh Nerënxa ishte përqendruar mbi një tragjedi të Korneit. Dodona hyri dhe, pa iu dridhur syri, si një amazonë, ia ngjeshi atij me shpullë me sa i hante krahu. Shkrimtarit i shkoi koka anash.

— Ç'do të thotë kjo?! — pyeti ai me gojë hapur.

— Ju jeni një egoist! — thirri Dodona. — Një mashkull egoist. Mburreni se gjoja unë po çmendem nga dashuria për ju, meqë jeni një shkrimtar i madh. Dëgjo, Miltiadh Nerënxa, nëse unë rri deri vonë me dritë ndezur, e bëj këtë për të mësuar matematikë e kontabilitet, sepse ndjek shkollën e mesme ekonomike të natës. Kupton? Më mirë është të rrih deri në një duke zgjidhur ushtrime matematike, sesa të matufepsesh si ti duke shkruar ca psikopatllëqe. Egoist! Unë më mirë pranoj të bie në dashuri me karrocierin e ndërmarrjes sime që po i afrohet pensionit sesa me një derdimen si ti. Mburraveç!

Pas kësaj breshërie fjalësh Dodona doli duke e përplasur derën aq fort saqë suvaja anash u shkërmoq. Miltiadh Nerënxa mundi të vinte në vete vetëm pas ndonjë ore. Çudi e madhe, mërmëriste herë pas here, çudi! Unë s'po

kuptoj asgjë në këtë mes. Me t'u kthyer në shtëpi, ai i kërkoi Sofisë që ta sqaronte edhe një herë me hollësi për ato që fliteshin nëpër lagje. Ajo ia riprodhoi të gjitha thashethemet detaj për detaj. Në fund ai u mbyll në studio dhe ra në mendime. Gjithçka ishte zhvilluar krejt pa dijeninë e tij.

Kur Miltiadh Nerënxa ua tregoi ngjarjen e Dodonës shokëve të tij të ngushtë duke e quajtur atë «Vajzë me emër të huazuar nga mitologjia greke», ata nuk u habitën aspak.

— Ndoshta ajo vajzë të ka dashuruar me të vërtetë, — tha Alajdin Arbana. — Sigurisht që të ka dashuruar. Edhe një kolegë ime më ka folur me shumë adhurim për ty.

— Pse aktore Iris Dajti a nuk ka dobësi për Milton? — shtoi Ajete Shkëmbi. — Në teatër të gjithë e kanë vënë re këtë.

— Lavdia e një artisti të madh nuk mund të konceptohet pa adhurimin e grave, — thirri Kristo Shigjeta duke rregulluar syzet mbi hundë. — Shembulli i Milto e provoi edhe një herë këtë.

Kërkesa e shkrimtar Miltiadh Nerënxs për leje krijuese për vitin 1986

Unë, Miltiadh Nerënxa, anëtar i Lidhjes së Shkrimtarëve dhe Artistëve që nga viti 1965, autor i katër librave, i njëzet dramave, dhjetë pjesëve teatrale për kukulla, i shumë veprave në prozë e poezi, duke qenë i mbytur keqazi në punë, paraqes këtë kërkesë për leje krijuese që do të m'i lehtësonte ca rrethanat.

Kam në shqyrtim në shtëpinë botuese romanin «Pushka e vjetër dhe krismat partizane», jam në krijim e sipër të tragjedisë historike «Liria do të kthehet përsëri» dhe në ripunim të vëllimit poetik «Fllade e stuhi», por qëllimi im kryesor është njohja e thellë e fshatit tonë të ri socialist për të cilin do të nis së shpejti një roman voluminoz. E ndiej të nevojshme njohjen e thellë të jetës së fshatit tonë me ndryshimet e shumta që ai ka bërë, ndaj më nevojiten të paktën dy muaj leje për të jetuar

e punuar atje, siç na porosit Partia. Ju lutem që leja të më shoqërohet me dieta, sepse kam llogaritur që shpenzimet do të jenë të konsiderueshme.

Besoj se nisma ime për të jetuar e krijuar në fshat do të mirëpritet e do të pasohet nga shumë të tjerë. Të mos mbetemi shkrimtarë zyrash, shokë! Të shkojmë atje ku vlon jeta!

Përshendetje
Miltiadh Nerënxa,
prozator, poet e dramaturg

IX

Dalëngadalë tragjedisë «Liria do të kthehet përsëri» po i afrohej fundit bashkë me ditët e janarit. Miltiadh Nerënxa shkruante, prishte e rishikonte skenat e aktit të gjashtë, ngjarjet e të cilit shënonin rënien e kështjellës së Shkodrës pasi princi ishte mbytur në gjumë nga turqit e maskuar dhe princesha e tij ishte helmuar nga trishtimi i madh. Ky akt mbyllej me fjalët e një kështjellari trim, i cili në çastet e fundit të jetës u thërriste pushtuesve turq: «Ju vërtet e morët këtë kështjellë, osmanllinj, por kurrë s'do ta ndieni veten të qetë. Shpatat tona do t'ju dalin edhe në gjumë për t'ju tmerruar.»

Më 25 janar, në orën një të natës, ndërsa Miltiadh Nerënxa shkroi fjalën «fund» dhe e mbylli tragjedinë në një dosje të re, jashtë binte shi. Ai u afrua në dritare dhe vështroi qiellin duke menduar për përmbysjen e koncepteve që do të sillte vepra e tij në mendimin

teatral brenda dhe jashtë vendit. Befas sytë i shkuan nga dritarja e dhomës së Dodonës. Drita e saj ishte fikur. Kishte ditë që ajo fikej pa kaluar ora nëntë e mbrëmjes.

Lajmi se Miltiadh Nerënxa e kishte përfunduar tragjedinë e tij historike me gjashtë akte u përhap në pallat e në lagje pa vonesë. Të gjithë kishin qenë vazhdimisht në tension për fatin e saj. Por, befas, ditën e parë të shkurtit, një lajm tjetër i tronditi burra e gra, djem e vajza: tragjedia kishte humbur pa as më të voglën shenjë. Dyshohej se ajo ishte vjedhur. Shkrimtari dhe e shoqja e kishin kërkuar në çdo pëllëmbë të studios dhe të shtëpisë, por më kot. Kjo është një fatkeqësi eskiliane, u shpreh një nga djemtë e pallatit.

Ata që e takonin tragjedianin ato ditë të para të shkurtit nuk u besonin syve. Ai e kishte humbur fare dhe fliste me vete. Kur e pyesnin për veprën e grabitur, përgjigjej me një zë të fikur:

— Akoma asnjë gjurmë.

Mbrëmje për mbrëmje te Nerënxajt mbli-dheshin fqinjët dhe diskutonin pa ndërprerë për tragjedinë e zhdukur sikur ta kishte rrëmbyer ndonjë fantazmë. Në këto diskutime jepeshin mendime nga më të ndryshmet, por asnjëri nuk e qetësonte dot shkrimtarin. Ndërkohë disa ziliqarë e njerëz pa kulturë filluan të pëshpërisnin se ai s'kishte shkruar kurrë ndonjë tragjedi dhe gjithë atë zhurmë e bënte për t'i rritur lavdinë vetes. Por këto pëshpërima u mbytën shpejt.

Kur Miltiadh Nerënxa u tregoi shokëve të tij të ngushtë për mynxyrën e tragjedisë, ata u hidhëruan jashtë mase.

— Në qoftë se e ka marrë dikush për ta kopjuar, — tha i pari Alajdin Arbana, — ky do të ishte një veprim tmerrësisht i ulët.

— Vetëm një buf mund ta bënte këtë gjë, — e pasoi Kristo Shigjeta. — Miltoja ka plot dëshmitarë që tragjedia është e tij.

Ajet Shkëmbi tundi kokën.

— Unë i trembem tjetër gjëje. Milto, a ka njerëz në lagje që të kanë inat?

— Nuk e besoj.

— Kam frikë se veprën do ta kenë zhdukur për punë hakmarrjeje. E tmerrshme! Kush e shkruan edhe një herë gjithë atë tragjedi! Unë mezi po prisja që të filloja përgatitjen e rolit të princit.

Befas Miltiadh Nerënxës iu kujtua Dodona. Ajo duhej ta urrente jashtë mase. Po sikur të kishte shtyrë ndonjë njeri për t'i grabitur tragjedinë? Në qoftë se kishte ndodhur kjo, vepra s'do t'i kthehej më kurrë në duar.

— Në qoftë se tragjedia është zhdukur për hakmarrje, ky do të ishte një krim ndaj artit, ndaj teatrit kontemporan, — tha Kristo Shigjeta.

— Unë kam besim se tragjedia do të gjehet, — foli i menduar piktori. — Kurrë s'ka ndodhur që të grabitet një shkrimtar i madh.

Atë mbrëmje ata u ulën të katër në bufe «Gjuetari» dhe ndenjën deri vonë duke diskutuar për fatin e tragjedisë.

Kishte kaluar një javë nga zhdukja e misterhme e tragjedisë kur befas Sofia u kujtua për Ernestin që ndodhej me fakultetin në stër- vitje ushtarake në Mamuras. Dosja kishte humbur një ditë pas nisjes së tij. Ky fakt dihej mirë. Burrë e grua e morën menjëherë djalnin në telefon.

— Ernest, ka humbur tragjedia e babit, — foli e ëma me zë të ngashëryer. — Mos e ke marrë ti me vete?

Nga ana tjetër e telefonit erdhi një e qeshur.

— Çne, moj mama! Ç'e desha unë tragjedinë me vete?!

— Po ku u zhduk dosja?

— Dosja është në shtëpi, jam i sigurt. Por tani vendin s'e mbaj mend .

Ata të dy u kthyen në shtëpi më të qetë. Kontrolluan edhe një herë qoshe më qoshe, por misteri veçse u shtua. Enigmë, mërmëriste Miltiadh Nerënxa duke vështruar rrotull. Enigmë e madhe. Edhe një javë tjetër ai ndenji në ethe deri sa i biri u kthye.

Ernesti e kishte harruar fare bisedën telefonike dhe prindërit u detyruan t'ia kujtonin zhdukjen e tragjedisë.

— U, — ia bëri Ernesti, — ajo dosja e re! Po, e kam parasysh. Ishte në studio. Unë e mora të lexoja ca faqe që të më zinte gjumi se babai e ka shkrimin të imët dhe më lodh shpejt.

— Ernest, ti je njeri antiart! — thirri Miltiadh Nerënxa. — Turp kush e merr vesh se koka jote vazhdon studimet për letërsi.

— Ti më dërgove për gjuhë — letërsi, — ia ktheu i biri. — Unë s'desha. Ajo gjuha po ma nxin jetën!

— Ernest, vazhdo, — ndërhyri Sofia. — E more dosjen. Pastaj?

— Erdha në krevat, u shtriva. Dosja duhet të jetë këtu në krevat, Ah, po! Pa shiko poshtë dyshekut, mama.

Sofia e ngriti dyshekun me vrull dhe mbi sustë zbardhi dosja e tragjedisë.

— Eh, e futa se më rrinte koka ulët, — tha Ernesti. — Ti e di, mama, që më dhemb zona e trurit të vogël kur fle me kokë në nivelin normal.

— E di, bir, e di. Milto, e gjetëm më në fund!

— E gjetëm, Sofi! — psherëtiu ai i lehtësuar. Megjithatë ti, Ernest, mbetesh një përçmues i teatrit.

— Ka mundësi, baba, — ia ktheu i biri duke iu hapur goja.

Pas tërë asaj zhurme në pallat e në lagje për humbjen e tragjedisë ishte e pamundur që të tregoheshin rrethanat në të cilat ajo u gjet. Për të dhënë njoftimin e gëzuar, Miltiadh Nerënxa me të shoqen përpunuan një variant tjetër, sipas të cilit dosja e tragjedisë ishte marrë gabimisht në vend të dosjes së romanit «Pushka e vjetër dhe krismat partizane» nga një kushëri i tyre që banonte në Laç. Të lehtësuar, fqinjët ia mbërritën për t'i uruar.

Pa vonesë shkrintari filloi daktilografimin e tragjedisë duke planifikuar që nga fundi i marsit ta dorëzonte atë në komisionin artistik të teatrit, kurse një kopje t'ia jepte Ajët Shkëmbit për të filluar përgatitjen e rolit të princit.

Fragmente bisede në studion e piktorit

— Po na çudit, Alajdin! Ç'ndryshime i paske bërë tablosë! Të lumtë, për nder! E ke dorën flori! Dimensionet i paske ruajtur po ato. Bukuri! Zmadhimi i tepruar e dëmton vërtetësinë.

— Pikërisht këtë mendova edhe unë.

— Po punëtorë sikur ke shumë më duket, katër në ballë dhe pesë të tjerë më prapa.

— Po ti vetë i kërkove që t'i shtonte punëtorët!

— Mos u ngut, Ajet. Idetë ndryshojnë, ato s'janë të ngurta.

— Unë do të dëshiroja që në qendër të tablosë të ishin tre punëtorë, dy burra dhe një grua në mes. Kështu vepra do të ishte më harmonike.

— Vërtet, Milto?! Po ti shprehe idenë që burrat me gratë të barazohen.

— Artdashësi ynë e nënkupton këtë pavarësisht nga raporti burrë-grua në vepër.

— Taksiratet e Alajdinit!

— Më vjen keq, Ajet, — jashtëzakonisht. Sugjerimet tuaja unë i mirëpres. Veprën mund ta ndryshoj përsëri.

— Atëhere ngjyrat e nderura zbuti ca, sepse do të të akuzojnë që përpiqesh të krijosh efekte të jashtme.

— Të kuptova. Po pjesa e qytetit që kam futur si të duket ty Kristo?

— Më mirë hiqe, Alajdin. Ajo sikur ia zbut tonet madhore veprës me lirizmin e saj. Duhet të mbizotërojë plotësisht kantieri.

— Dakord! Edhe unë dyshoja për këtë.

— Veç mos u mërzit, Alajdin.

— Bah! Ç'është ajo fjalë!

— U mblodhëm këtu në studio përsëri, veç në ofiçinën time nuk po vini. Mos vallë nuk ju interesojnë lokomotivat me avull?

— Ç'është ajo fjalë, Kristo!

— Po kur do të vini pra t'i vizitoni?

— Do të vijmë së shpejti, mos u mërzit. Ja, sa të shtrohet koha.

Fragmente nga ditari artistik

... Bota e madhe e fëmijëve tanë! Sa e larmishme është ajo! Sa spontane dhe e singertë! Një shkrimtar i madh detyrimisht duhet të shkruajë për fëmijët. Në qoftë se nuk e bën këtë, atëherë ai nuk e ka njohur jetën plotësisht.

Ja se ç'gjë interesante më ndodhi sot ndërsa dola në dritare: Në sheshin para pallatit një grup vajzash po luanin topaluftash. Befas, një djalë dymbëdhjetëvjeçar hyri mes tyre si tiran i vërtetë dhe ua prishi lojën duke thënë.

«Mjaft na krakavitët tani! Ikni se do të luajmë ne çunat futboll.»

E vështrova me kujdes dhe e njoha. Ishte Albani, një djalë i pallatit përballë. Kjo monstër, me një kokë të madhe me cepa, me ca fokë të ashpër si furçë këpucësh, me një zë të ngjirur e me një pamje prej kapadaiu, është tmerri i kalamajve të lagjes. Të gjithë ankohen prej tij. Vajzat u detyruan ta linin lojën. U

futën në hyrjen e pallatit përballë dhe filluan të shanin të revoltuara:

«O Alban kokëmadhi! O katranjos! O shkatarraq!

«Ikni se ju erdha!» — u hakërrua Albani.

Befas, një vajzë thirri me inat:

«O Izrael!»

«O vegël e imperializmit!» — e pasoi një tjetër.

Albani vuri duart në bel.

— «Si! Mua më thonë Izrael dhe vegël e imperializmit?! Mua që e kam babanë komunist dhe gjyshin e kam pasur partizan?»

Unë qesha me të madhe në dritare. Sa të zgjuar janë fëmijët tanë! Sa humor të natyrshëm që kanë! Papritur më lindi ideja për të shkruar një novelë të gjatë ose roman për ta. Në qendër do të jetë Alban «Izraeli» dhe shoqëria e tij në lagje. Ja shkurtimisht linja kryesore:

Albani bëhet problem në lagje e në shkollë. Fajet e tij pasojnë njëri-tjetrin dhe me mësimë shkon keq. Kulmi arrin kur ai plagos një shok në sy. Alarmohen të gjithë. Bëhen një sërë mbledhjesh kolektivi. Këtu nis kthesa e Albanit. Ai urtësohet si qingj dhe u hyn mësimëve me vullnet të shumëfishuar. Titulli i novelës ose romanit do të jetë: a) «Mes shokëve» b) «Forca e kolektivit» ose c) «Kthesa»...

Nesër ose pasnesër do të nisem për në shtëpinë botuese. Po më ndjek tersi. Romani «PUSHKË E VJETËR DHE KRISMAT PARTIZANE» RA NË DUART E REDAKTORIT VANDAL, ARQILE VETËTIMËS. ASGJË TË MIRË NUK PRES PREJ TIJ. GJITHSESI DO TË DI TA MBROJ VEPRËN TIME NGA SËPATA E TIJ BARBARE...

FRAGMENT I SHKËPUTUR NGA ROMANI
«PUSHKA E VJETËR DHE KRISMAT
PARTIZANE»; KAPITULLI «SULMI MBI
AUTOKOLONËN NAZISTE»

...Më në fund autokolona naziste si një gjarpër i zi hyri në grykë. U dëgjua një breshëri automatiku. Sinjali ishte dhënë. Një shi i dendur plumbash shpërtheu mbi makinat e pushtuesit. Gjermanët filluan të paloseshin njëri pas tjetrit duke thirrur të lemerisur në gjuhën e tyre të pakuptueshme.

Mihali, partizani më i vogël i kompanisë, s'duroi dot më. Me pushkën e vjetër të gjyshit ai u vërvit mes gjermanëve. Pasi vrau një toger të shëndoshë, i rrëmbeu atij automatikun dhe filloi të bënte kërdinë sa majtas e djathtas. Befas vuri re se një ushtar i plagosur nxori nga brezi një revolver dhe u mat të vriste komandantin e kompanisë që po u thërriste shoqëve për sulm. Mihali u sul si një shqiponjë

mes plumbave, iu hodh gjermanit sipër dhe ia rrëmbeu revolverin nga duart.

— Na, mor derr i Hitlerit, — i thirri dhe ia zbrazi mu në ballë. Gjaku shpërtheu nga koka e gjermanit si shatërvan. Mihali nuk priti më. Me automatikun dhe pushkën në duar, me revolverin në brez, u turr pa iu dridhur qerpiku pas një grupi gjermanësh që po përpiqeshin të largoheshin duke u fshehur nëpër kaçuba. I arriti ata pa vonesë dhe pas një përleshjeje të ashpër i asgjësoi të gjithë.

Dalëngadalë në xhade u rikthye qetësia. Shtrirë në asfalt kishin mbetur mbi pesëdhjetë gjermanë, ndërsa nga kompania vetëm partizani azgan, Xhelo Kanina, ishte plagosur në krahun e djathtë. Mihali e vështroi pushkën e vjetër të gjyshit i mallëngjyer, pastaj e puthi.

— Beteja të tjera na presin, moj pushkë — top, — tha duke vështruar larg në horizont...

X

Ndoshta asnjë shkrimtar, poet, dramaturg, përkthyes, letrar i ri, redaktor, recensues, korrektor, në përgjithësi asnjë njeri i botës së madhe të letrave, nuk i kushtonte aq shumë rëndësi hyrjes në shtëpinë botuese sa autori Miltiadh Nerënxa. Ato çaste ishin vendimtare për të, zeniti i kënaqësisë që të sjell jeta krijuese, të cilin pakkush ka fatin ta provojë. Ata pak hapa mund të sillnin përmbysje në historinë e letërsisë.

Hyrja e shtëpisë botuese atë mëngjes shkurti ishte e qetë. Miltiadh Nerënxa u afrua me një hap të shtruar, me një pamje të menduar, duke tundur paksa çantën e madhe, të zezë. Vetëm balli i tij i rrudhur sfidonte pamjen e dhjetë shkrimtarëve të përbotshëm marrë bashkë.

— Shok, ku shkoni ju? — u dëgjua një zë vajze. Ishte një ezmere me sy të shndritshëm që bënte dezurnin.

Miltiadh Nerënxa buzëqeshi me një ironi çarmatosëse.

— Lart, nëpër redaksi, — tha pa e vësh-truar ezmeren. — Më duket se këtu nuk është Klubi i Gjuetarëve.

— Si ju quajnë, ju lutem?

Ai u dha flokëve lart me gjestin e vet të prerë.

— Unë jam shkrimtar Miltiadh Nerënxa.

Pas këtyre fjalëve ezmerja hapi paksa sytë, pastaj vështroi anash si me siklet duke mermë-ritur:

— Në rregull... në rregull... mund të shkoni.

Habi, ia bëri me vete Miltiadh Nerënxa, si i mbajnë në institucione të tillë njerëz që s'janë fare në korrent të jetës letrare. Ai mori sipër shkallëve me nge. Në katin e dytë u ndal ca para një stende të madhe ku ishin vendosur kopertinat e botimeve më të fundit.

Ndërkohë një korrektore simpatike dhe një përkthyesë e re hynë me ngut në një nga zyrat e redaksisë së fëmijëve ku punonin Arqile Vetëtima dhe një redaktore tjetër.

— Arqile, erdhi ai! — thirri korrektorja. — Ai tipi! Firma Nerënxa! Aman kurdise ca se kemi kaq ditë pa qeshur!

— Arqile, si e di vetë, — tha përkthyesja. — Na e hiq mërzinë.

Kur dëgjoi fjalët «firma Nerënxa», Arqile Vetëtima ia ngjeshi ballit me dorë sikur në shtëpinë botuese t'ia kishte mbërritur ndonjë ti-gër i frikshëm.

— Bo bo! — ia bëri ai me siklet. — Ma mërziti profesionin ky njeri. Është e katra herë

që më sjell një me demek roman. Mirë e keni, vajza. Kësaj here do ta përcjell përfundimisht. S'duroj dot më. Ju hapni ndonjë libër aty dhe kujdes, mos më zbuloni.

Ndërkohë Miltiadh Nerënxa mori përmes korridorit të katit të katërt pa lëshuar asnjë përsëndetje majtas e djathtas, u afrua te dera 102 dhe hyri pa trokitur. Vështrimi i tij zhbirues ashtu si ai i shqiponjës mbi prenë, u ngul drejt e në fytyrën e redaktorit. Tjetri hapi krahët dhe buzëqeshi miqësisht, por shkrintari s'ishte nga ata që mashtrohen. Buzëqeshja ishte krejt false. S'kishte pse shpresonte më. Romani do t'i kthehej. U ul i heshtur. Kolegia e Arqile Vetëtimitës i buzëqeshi ëmbël. Të njëjtën gjë bënë edhe dy vajzat e tjera që ishin përkulur pranë saj. Ai tundi paksa kokën.

— Hë, Milto, keni ardhur të bisedojmë për romanin, ë? — tha Arqile Vetëtima me gjallëri. Mirë e bëre.

— Sikur të pinim një kafe? — e ftoi Miltiadh Nerënxa duke e ditur se ftesa ishte e kotë.

— Faleminderit, — ia ktheu redaktori. — Do të bisedojmë një herë.

— Mirë. Fillojmë.

Arqile Vetëtima i dha fytyrës një pamje serioze.

— Në përgjithësi romani juaj është shkruar me frymëzim, me shumë ndjenjë, koha e luftës duket se njihet me hollësi. Figuracioni juaj i dendur meriton vërtet respekt. Vepra ka qartësinë e netëve të verës.

Miltiadh Nerënxa picërroi sytë. E dinte se pas këtij rrezatimi të shkurtër lëvdatash do të

pasonte rrebeshi i vërejtjeve. Nuhatja nuk e gabonte. Dhe vërtet, pas një pauze të shkurtër, Arqile Vetëtima shtoi si me keqardhje:

— Megjithatë, i dashur Milto, romani vuan keqazi nga fragmentarizmi. Fëmijët i lodh shumë fragmentarizmi. Apo jo?

Shkrimtari tundi kokën.

— Nuk mund të jem dakord. Se si e shkruaj romanin, ajo është puna ime. Vepra ime është shkruar me teknika bashkëkohore, por me sa duket ju nuk e keni vënë re ose... ose nuk i njihni këto teknika.

Redaktori u shtir i turpëruar.

— Tani, shoku Milto, kuptohet, kultura ime s'mund të krahasohet me tuajën. Mosha, gjuhët e huaja që zotëroni ju kanë çuar shumë xhiro para. Unë ju heq kapelën për horizontin e gjerë, megjithatë...

Ndërkohë vajzat që ndodheshin në zyrë e dhanë sinjalin e parë. Ato nxorën si me lezet shamitë dhe i vunë para gojës duke kafshuar fillimisht buzët.

— Tjetër, — vazhdoi Arqile Vetëtima. — Vepra juaj ka karakter biografik. Nuk arrin dot në përgjithësim artistik.

— Nuk jam dakord! — thirri shkrimtari. Aspak! Ju po më trajtoni si një diletant.

— Veç këtyre, — shtoi redaktori, — në veprën tuaj ka edhe gabime të shumta drejtshkrimore e gramatikore.

Miltiadh Nerënxa brofi në këmbë dhe ia ngjeshi tavolinës me grusht. Letrat e shumta dhe mjetet e shkrimit të Arqile Vetëtimës kërcyen përpjetë si me ankim.

Digat e shamive arritën ta përballonin shpërthimin e parë të lumit të të qeshurave të tri vajzave. Ato u përkulën edhe më mbi një fjalor të madh.

— Si guxoni! — thirri shkrimtari — Si guxoni të përgojoni bagazhin tim gjuhësor?

— Më falni, por ky është një fakt.

— Mua veprat m'i daktilografojnë sekretaret e teatrit dhe për gabimet e tyre le të përgjigjen ato.

— A, në qoftë kështu, ndryshon puna. — U duk sikur gjendja u qetësua. — Edhe diçka, — vazhdoi Arqile Vetëtima. — Bile e meta më e rëndësishme që e zbeh madhështinë e luftës në romanin tuaj. Vriten shumë armiq dhe vetëm një partizan. Duhej të ishin vrarë të paktën tridhjetë partizanë dhe njëzet të plagoseshin rëndë.

Miltiadh Nërënxa brofi rishtazi në këmbë.

— Se sa do të vriten dhe do të plagosen, atë e di unë. Unë kam mbledhur të dhëna gojore nëpër veteranë.

— Me këto rrethana romani është i pabotueshëm, — dhe Arqile Vetëtima u ngrit në këmbë.

— Ju jeni redaktor skematik! Ju po më imponoheni!

— Romani juaj është një skemë e gjallë, e vjetëruar!

— Kurrën e kurrës! Unë jam autori dhe do të mbrohem nga gustoja juaj konservatore!

Ndërkohë dikush u mat të hynte në zyrë, por, kur pa Miltiadhin e Arqilenë në këmbë, u spraps megjëherë.

— Kam edhe vërejtjen e fundit, — tha redaktori duke u mbushur me frymë. — Heroi juaj kryesor është shumë i ngathët. Kur del partizan, ai duhet të hakmerret ndaj beut të fshatit, të paktën t'i djegë mullarët e sanës. Kur të kthehet nga lufta, duhet ta vrasë beun fare.

— Dëgjo, Arqile Vetëtima, romani është pjella ime dhe do të mbetet ashtu siç dua unë! Mullarët nuk i djeg! Beun nuk e vras!

Pas këtyre fjalëve qe redaktori që ia ngjeshi tavolinës me grusht.

— Mullarët duhen djegur dhe beu duhet vrarë!

— Kurrën e kurrës!

— Atëherë as mos u mundo ta ripunosh romanin.

Në këto e sipër Miltiadh Nerënxa mori pamjen e një njeriu tepër të prekur dhe tha me një ton dinjitoz:

— Veprën do ta marr fare. S'pranoj që ajo të masakrohet në këtë mënyrë. Bjereni! S'dua të bisedoj më me ju. Jeni tepër anadollak!

Me gjithë shtrëngimin e mundimshëm, diga e shamive para gojëve të vajzave nuk mundi të qëndronte dot më. Të qeshurat shpërthyen me zhurmë tamam si ai lumi kur del nga shtrati. Por Miltiadh Nerënxa ishte aq i nxehur, sa që s'vuri dot gjë re. Ai rrëmbeu dosjen e romanit dhe e përplasi në çantë me inat.

Hapi derën dhe ndërkohë vuri re se në korridor ishin mbledhur një grup punonjësish të institucionit. Ata ia ngulën sytë pa e fshehur habinë. I ndodhur në ato rrethana, shkrimtari iu kthye redaktorit duke e ngritur zërin edhe më shumë.

— Jeni një njeri i paaftë dhe veprën time as që meritoni ta prekni me dorë!

— Kurse ju jeni ngatërruar kot me letërsinë!

— Arqile Vetëtima u dha në prag të derës.

— Redaktor mizor!

— Autor grafoman!

— As që dua të t'i shoh më sytë. Tredhës kryeveprash!

— Ik, mor i falimentuar!

— Shko, mor Cerber i portës së talenteve!

— Dije pra: pa vrarë 30 partizanë, pa plagosur 20, pa djegur mullarët e beut dhe pa e vrarë fare, veprën mos u mendo ta sjellësh më!

— Pa dalë ti në pension, as që do të vij më këtu! Asnjë partizan më shumë nuk vras! As mullarët s'do t'i djeg dhe beun do ta lë të gjallë se më duhet për vëllimin e dytë. Unë nuk i nënshtrohem skemës sate!

Duke thënë këto fjalë, Miltiadh Nerënxa çau me kokën lart nëpër korridor i ndjekur nga vështrimet e punonjësve që kishin dalë nëpër dyer dhe nuk kuptohej për ç'arsye nxirrrnin me ngut shamitë për t'i vendosur para gojës.

— Më në fund shpëtova! — psherëtiu Arqile Vetëtima. — Sikur hoqa nga barku një tumor pesëkilësh. Uf! S'kisha rrugë tjetër. Vetëm kështu mund ti largosh këta tipa.

Ndërkohë në zyrën e tij tri vajzat vazhdonin të qeshnin me të madhe duke mbajtur barkun me dorë e duke u munduar nga lemza. Dikush u solli me ngut një broke me ujë.

— Uf! — rënkoi korrektorja simpatike. — Për këtë muaj nuk dua të qesh më.

XI

Një ekspozitë e rëndësishme lokale pritej të hapet nga mesi i marsit. Më në fund, pas shumë lëkundjesh, piktor Alajdin Arbana kishte vendosur të paraqiste në të tablotë e vet kompozicionale «Përpara për fitore të reja» për të cilën po punonte që prej dy vjetësh duke i bërë ndryshime njërin pas tjetrit. Ditët e fundit të shkurtit, në studion e njohur të tij, drita kishte filluar të shuhej vonë, bile banorët aty rrotull e kishin parë ndezur deri në mëngjes. Të gjithë ata që interesoheshin sadopak për piktorin e kishin marrë vesh se ai po përgatitej për të fituar një çmim të majmë.

Një mbrëmje të shtune me shi katër shokët e ngushtë ishin mbledhur në studion e Alajdinut si shpeshherë kur bënte kohë e keqe. Ajo seli artistike zinte një sipërfaqe afro njëzet metra katrorë dhe mund të gjeje në të sende të çdo lloji të vendosura rrëmujë, duke filluar që

nga dërrasat e shishet e duke përfunduar te librat e revistat. Këtë çrregullim të studios shumë veta e motivonin me natyrën e vrullshme dhe të përqendruar prej artisti pasionant të Alajdin Arbanës. Këto veçori pasqyroheshin edhe në veshjen e tij, tek e cila gjithmonë do të gjeje ndonjë të metë. Nëpër mure ishin vendosur vepra të piktorit nga më të hershmet deri te më të fundit ku vendin kryesor e zinin peizazhet nga deti. Këto peizazhe kishin një vrazhdësi që të trembte dhe ca ngjyra të theksuara, por këto veçori shkrintari Miltiadh Nerënxa i shpjegonte me ndikimin e fortë të pasimpresionistëve. Mes peizazheve të shumta binin në sy tablo që paraqisnin njëra një fonderi dhe tjetra një lëmë ku shihej gruri. Kristo Shigjeta i quante kryevepra këto dy tablo dhe faktin që ato s'ishin pranuar në dhjetë ekspozita radhazi, një gomarllëk. Kohët e fundit Alajdin Arbana kishte hyrë në bisedime me një kushëri të gruas, shef tregtie në rrethin e Mirditës, që tablotë e tij të bliheshin për pasticeritë e reja të fshatrave. Për aktor Ajet Shkëmbin kryevepra e Alajdinit ishte një portret vajze, të cilin ai e vinte në një nivel me madonat e Rafaelit. Atë portret piktorit ia kishin kthyer mbrapsht pesë komisione për të njëjtin motiv: nuk shprehte mendimin artistik.

Në qendër të studios, mbi një kambalec të madh, ishte vendosur tabloja kompozicionale «Përpara për fitore të reja» me format 2,5 me 2 metra. Shumë vizitorë të ftuar apo të rastit që e kishin parë atë ishin magjepsur, ndonëse vepra ende s'ishte përfunduar. Pothuaj tre të katërtat

e tablosë e zinin anijet, slipet, shkallët metalike, qielli e deti, ndërsa në pjesën ballore dalloheshin dy punëtorë dhe një punëtore që diskutonin për një projekt. Punëtorët kishin krahë herkulianë dhe gjokse prej Muji e Halili. Me tërë pamjen e tyre ata tregonin se s'kishte vështirësi që të mos e mposhtnin. Edhe punëtorja s'mbeste prapa nga zhvillimi fizik, por në fytyrë i lexohej më shumë një zgjuarsi intelektuale.

Hipur mbi një shkallë të ulët, veshur me një përparëse doku të gjatë, me një penel në dorë, Alajdin Arbana po vendoste vrullshëm njolla të kuqe aty-këtu për të dhënë refleksjet e saldatriçeve. Ulur në një stol të gjatë, me pamje akademikësh, shkrimtar, Miltiadh Nerënxa, aktor Ajt Shkëmbi dhe inxhinieri i hekurudhave e përkthyes Kristo Shigjeta, ia kishin ngulur sytë të menduar tablosë si specialistë që kanë kaluar nëpër dhjetëra galeri e muze.

— Alajdin, — foli shkrimtari duke u ngritur në këmbë, — do të më lejosh një vërejtje?

— Me kënaqësi, i dashur, — ia ktheu piktori.

— Qiellin kaltëroje më shumë. Qielli ynë është gjithmonë i pastër.

— Ka të drejtë Miltoja, — tha aktori. — Edhe deti duhet të duket më i gëzuar, më me dritë, të krijojë idenë e fitoreve të mëdha.

— Keni të drejtë, — miratoi piktori. — Ti, Kristo, ç'mendon?

Inxhinieri i hekurudhave dhe përkthyesi i poezisë botërore rregulloi syzet mbi hundë.

— Unë do të doja, Alajdin, që punëtorët t'i kishin krahët, linjat e muskujve edhe më të theksuara. Punëtore ynë është i fuqishëm, i shë-

ndetshëm, jo si punëtori teknevez që shfrytëzo-
het nga kapitalisti deri në palcë.

— Bukur! — ia bëri shkrimtari. — Sa mendim i bukur!

— Edhe unë jam dakord, — tha Alajdin Arbana. — Tërësisht.

— Tjetër, — vazhdoi Kristo Shigjeta, — a s'do të ishte mirë që krahu i punëtorit të majtë, i cili ndodhet disi pas punëtores, të vendoset mbi supet e saj? Pse, do të pyesni ju. Me funksion ideor, për të theksuar se mes punëtorëve e punëtoreve tona ka miqësi e shoqëri të shëndoshë.

— Pu-pu, ç'gjetje! — thirri aktori. — Kristo, ti je vërtet një mitër idesh. Si të shkoi mendja, ë?

— Jashtëzakonisht interesante! — tha piktori. — Do ta zbatoj patjetër.

Kristo Shigjeta buzëqeshi i përkëdhelur në sedër.

— Kisha edhe diçka të fundit, — shtoi pastaj. — Pse punëtori i djathtë të mbajë një cigare të ndezur në dorë? Cigarja tregon se ai është pesimist, i mbytur në halle, kurse punëtori ynë zien nga optimizmi dhe njeh veç gëzime. Apo jo?

— Ashtu është, — e mbështeti Miltiadh Nerënxa. — Cigarja është polivalente në kuptim si metafora, lë shteg për diskutime.

— Dakort, cigaren po e heq, — pranoi Alajdin.

— Alajdin, të të sugjeroj edhe unë cigarka? — tha Ajjet Shkëmbi.

— Natyrisht, i dashur.

— Po sikur në tablo të shtoheshin edhe ca anije? Kjo do të tregonte se ne s'mbetemi pra pa vendeve të tjera për prodhim anijesh. E?

— Edhe unë ashtu mendoj, — tha shkrimtari.

— Do ta kem parasysh edhe këtë, sigurisht.

Pasi ata i dhanë një listë të tërë me vërejtje e sugjerime, në bazë të të cilave duhej ndryshuar përsëri afro shtatëdhjetë për qind e tablosë, Alajdin Arbana zbriti nga shkalla i lodhur.

— Vërtet u vonove, Alajdin, — shtoi aktori, — por ama nxore një kryevepër.

— Kryeveprave gjithmonë u është nevojitur shumë kohë; — shtoi shkrimtari.

Rreth orës nëntë, kur shiu u duk se pushoi, tre miqtë akademikë u ngritën për të dalë. Piktori i përcolli. Nuk pranoi të kthehej në shtëpi aq herët. Atë natë dhe një javë tjetër rresht pas saj ai e ripunoi tablonë duke u mbështetur në vërejtjet e sugjerimet e reja të shokëve dhe më në fund, me një besim të palëkundur, ia dorëzoi komisionit.

Lajmin e pranimit të tablosë në ekspozitë Miltiadh Nerënxa, Kristo Shigjeta e Ajet Shkëmbi e morën një mbrëmje në bufenë «Gjuetari», ndërsa po e prisnin me ankth kthimin e Alajdin Arbanës nga galeria e qytetit. Ai hyri në lokal buzagaz.

— Veprën ma pranuan. Ekspozita hapet më datën 17.

Shokët i shtrënguan dorën me radhë.

— Do ta pranonin me sy të plasur, — tha shkrimtari. — Tani, a ta festojmë haberin?

— Detyrimisht, — shpërtheu Alajdin Arbana.
— Kamerier, na sill verë!

Mbrëmjen e 17 marsit në galerinë e arteve figurative të qytetit amatorët e pikturës ishin të shumtë. Lajmi se piktori Alajdin Arbana kishte paraqitur një tablo kompozicionale tashmë qar-kullonte poshtë e lart pa ndërprerë. Ora po i afrohej gjashtës kur shoqëria e katër artistëve, e zgjeruar si gjithmonë në të tilla ceremoni nga gratë, mbërriti në ekspozitën e re. Njerëzit ua hapën rrugën me respekt.

— Alajdin, na pri, — tha shkrimtari duke nxjerrë në pah shokun. — Kjo mbrëmje është jotja.

Sapo piktor Alajdin Arbana hyri në galeri, me dhjetëra vështrime ranë mbi të.

— Shenja e parë e suksesit të plotë, — pësh-përiti Ajët Shkëmbi.

— Do t'i marrim pikturat me radhë apo do të ndalemi te vepra e Alajdinit? — pyeti Sofia.

— Më mirë me radhë, — tha Kristo Shigjeta duke rregulluar syzet mbi hundë me një pamje prej kritizeri të pamëshirshëm.

Ata filluan të çapiteshin nëpër galeri në grup duke vështruar të përqendruar e duke diskutuar hap pas hapi në mënyrë të tillë që të binin në sy rreth e rrotull dhe të pasqyronin kulturën e tyre estetike. Fjalët që dëgjoheshin më shpesh ishin: «Çka, e dobët, mizerabël fare, surrogato, pa ndjenjë, diletanteske» dhe «shumë më poshtë nga Alajdini». Para nja dy peizazheve

të piktor Niko Sukthit Miltiadh Nerënxa nënqeshi.

— Shikoni, a i afrohet dot ky liceist Alajdinit?

Ndërsa dy portretistë të vjetër, Ajët Shkëmbi i quajti «fotografë të pakualifikuar».

Dalëngadalë veprave të ekspozitës po u afrohej fundi, por tabloja «Përpara për fitore të reja» nuk po dukej. Alajdin Arbana u pre. Shokët e tij filluan të vështroheshin të hutuar.

— Alajdin, ç'i kanë bërë kryeveprës sate? — pyeti i trembur shkrintari.

Alajdin Arbana u nis me ngut drejt përgjegjësit të galerisë. Pas pak u kthye me nofulla të shtrënguara. Sytë i shkrepnin si reflekset e saldatriçeve.

— Kjo është thellësisht skandaloze, — tha i prekur. — Sot paradite kryetari i komisionit të veprave dhe inspektori i kulturës, Gjergj Kruja, paskan urdhëruar që tabloja ime të hiqet.

— Turp! Fyerje për artin! — thirri Miltiadh Nerënxa. — Ejani t'ua përplasim në serrat.

Ata të katër e gjetën inspektorin e kulturës diku nga mesi i galerisë dhe e rrethuan.

— Duam të dimë pse e fshehët tablonë «Përpara për fitore të reja» — tha Kristo Shigjeta duke i hequr syzet e duke i tundur kërcënueshëm.

— Ajo vepër ishte skematike, — tha inspektori qetësisht. — E paralizuar artistikisht.

— Ju keni bërë një krim artistik! — ia përplasi Kristo Shigjeta.

— Për këtë duhet të hidheni në gjyq! — ia priti shkrimtari.

— Nuk e kuptoj si mund të jetë inspektor një njeri si ju! — tha Ajet Shkëmbi.

— Mediokritetin kërkojeni mes jush, — tha inspektori po me qetësi.

— Është e kotë të merremi me të, — nënqeshi inxhinieri. — Një inspektor si ky s'ka koncept të drejtë për mediokritetin. Na ngatërron me veten. Shkoni, inspektor, shkoni! Dhe punoni për ngritjen tuaj teorike.

Pas pak ata të katër iu turrën kryetarit të komisionit.

— Si guxuat të ma preknit tablonë? — iu kërcënuua Alajdin Arbana.

Kryetari i komisionit mblodhi supet.

— More, për atë tablo jemi marrë vesh kaq herë, më duket. S'bën ajo për në ekspozitë.

— Ashtu?! Ju më keni zili, sepse vetë jeni një njeri i dështuar.

— Ju jeni një korb! — thirri Kristo Shigjeta.
— Bile një peshkaqen që dëmtoni veprat e rralla të artit.

— Njeri me gusto anakronike, — e pasoi Ajet Shkëmbi.

— Mbajeni mend këtë datë, kryetar, — tha i prekur Miltiadh Nerënxa, — se do t'ju duhet ta kujtoni shpesh më vonë, kur tabloja e Alajdin Arbanës të futet në Galerinë Kombëtare. Atëherë të gjithë do t'ju quajnë njeri me vlera artistike të dyshimta.

— Përderisa këto m'i thoni ju të katër, i pranoj të gjitha, — kryetari i komisionit tundi kokën.

tërë siklet. — Tani, a ka mundësi të më lini rehat, se më keni rrethuar si destroyerë.

Pasi u bënë shenjë grave që po prisnin të hutuara në një cep të ekspozitës, ata të katër dolën nga galeria në mënyrë demonstrative. Miltiadh Nerënxa i hodhi piktorit fatkeq krahun supëve në mënyrë ngushëlluese. Ajet Shkëmbi po ashtu.

— Alajdin, rëndësi për njeriun kanë bindjet, — filozofoi Kristo Shigjeta siç e kishte shpesh zakon — Le të dërdëllisin të tjerët ç'të duan. — Shkrimtari ndali për një çast dhe foli duke psherëtirë:

— Arti i madh gjithmonë ka triumfuar. Edhe mua ma kthyen pesë herë vëllimin poetik «Fillad e Stuhi», por më në fund u detyruan të më kërkonin ndjesë. Tani po më lusin që t'ua çoj që ta futin drejt e në shtyp.

Të tjerët u ndalën të çuditur.

— Është e vërtetë, Milto?!

— Po. Sot bisedova në telefon. Vëllimin do të ma botojnë. Nga vera besoj se del libri.

— Milto, kjo është një mrekulli! — thirri Kristo Shigjeta.

Ndërkohë Sofia i jepte zemër së shoqes së piktorit:

— Eë, moj Liri, edhe Alajdinit tënd i ndodh gjithmonë si Milto tim, nuk ia pranojnë veprat. I kanë zili dhe i pengojnë gjenitë, moj motër, ç'ti bësh! Por Miltoja im ua tregoi mirë qejfin. Futi miq nja dy kushërinj që punojnë në Ministri të Arsimit dhe e rregulloi vëllimin poetik. Tani do t'ia botojnë. Thuaji edhe Alajdinit të lëvizë ca.

XII

Atë mbrëmje të trishtuar të padrejtësive të mëdha ndaj tablosë kompozicionale «Përpara për fitore të reja» dhe grindjeve në galerinë e arteve figurative shokët e ngushtë e përcollën Alajdin Arbanën deri në shtëpi duke i dhënë vazhdimisht zemër e duke ia krahasuar veprën e dështuar me arritjet më të shquara të pikturës botërore.

— Unë nuk i humb shpresat, — u tha piktori duke u shtrënguar dorën. — Ekspozita do të hapen përsëri.

Ajet Shkëmbi e Kristo Shigjeta e miratuan njëzëri duke u uruar atij e së shoqes natën e mirë. Pas pak edhe inxhinieri i hekurudhave kërkoi leje të largohej, sepse i duhej të përkthente deri vonë. Miltiadh Nerënxa i futi krahun Ajet Shkëmbit ashtu si edhe Sofia së shoqes së aktorit.

— Shkojmë edhe ne, i dashur. Ndonëse e hidhur, kjo mbrëmje për ne të dy do të ketë

një rëndësi të veçantë, — tha shkrimtari. — Sonte do të të dorëzoj tragjedinë e daktilografuar që të fillosh punë me rolin e princit.

— Vërtet?! — u ngazëllye tjetri. — Sa mirë, Milto! Ka kohë që ndiej boshllëk. S'është në gjendje asnjë dramaturg të të ofrojë një rol për së mbari. Ne aktorët jemi fabrikë përpunimi. Presim material nga autorët. Po kur të vjen materiali surrogato, a ia vlen t'ia hysh përpunimit?

— Ke të drejtë, i dashur. Unë shpresoj shumë te ti. Besoj se deri nga fundi i prillit do të jesh gati. Deri atëhere edhe këshilli artistik do ta ketë miratuar tragjedinë.

— Patjetër!

Çastet e lënies së dosjes së tragjedisë «Liria do të kthehet përsëri» në duart e aktorit nga ana e shkrimtarit qenë me të vërtetë prekëse. Kur i erdhi radha për qafimit, edhe dy grata e artistëve nuk mundën të përmbaheshin pa u hedhur në krahët e njëra-tjetrës.

— Në besën tënde për suksesin, Ajete, — tha Miltiadh Nerënxa.

— Rri i qetë, — ia ktheu shoku. — Ti si autor e bërë tënden. Tani fillon beteja ime.

Beteja aktoriale e Ajete Shkëmbit e pati aksionin e parë që atë natë. Ai ndenji deri vonë duke e lexuar tragjedinë me laps në dorë. Kjo gjë i bëri së shoqes shumë përshtypje. Ajo u detyrua të ngrihej nga krevati për ta thirrur dhe e gjeti të shoqin duke gërhitur përmbys mbi fletët e daktilografuara të veprës së Miltiadh Nerënxës.

Tri ditë rresht Ajete Shkëmbi ia kushtoi zbër-

thimit të rolit të princit në rrafshin ideor, artistik dhe atë psikologjik. Fillimisht ai u përqendrua te temperamentit dhe, për çudi, arriti në përfundimin se mes tij e fisnikut Shkodran kishte një ngjashmëri të madhe. Princi ishte i shkathët në veprime, humbiste shpesh në mendime, prekej lehtë e nervozohesh brenda sekondës, kishte shpesh shfrime të vrullshme ndjenjash e mbyllje në vetmi, veçori që shfaqeshin rregullisht edhe tek ai si Ajet. Më tej zbuloi se, si karakter shoqëror, princi gëzonte disa përjashtime e anë pozitive që klasës së vet i mungonin; ai ishte i butë me popullin dhe për reforma në favor të tij, urrente diktatin turk, kërkonte unitet kombëtar, i shkrinte të gjitha pronat e pasuritë e veta për luftën popullore dhe i vlerësonte masat si forcë vendimtare në luftën kundër pushtuesit. Kurse ai karakter individual fisniku shkodran shquhej për drejtësi, sinqeritet, dhimbshuri, modesti. Ai ishte aq i dashur dhe i afrueshëm me kështjellarët e tij, sa që Ajet Shkëmbi shënoi në kllapa: (Tamam si një komisar i Luftës Nacionalçlirimtare me partizanët).

Zbërthimi në tre rrafshe i princit e mahniti edhe vetë Miltiadh Nerënxën që e kishte krijuar atë.

— Po më çudit, Ajet, — i tha ai aktorit i ngazëllyer. — Ti paske zbuluar gjëra interesante që unë s'i kisha vënë re. Kjo është prova e parë e suksesit tënd. Urime!

Më në fund, me tragjedinë e zbërthyer përpara, Ajet Shkëmbi i hyri punës për mësimin e tekstit përmendsh. Mbyllur në studio, ai filloi të lexonte me zë të lartë të gjitha batutat e veta

duke tërhequr vëmendjen e kolegëve me atë rol të padëgjuar. Por shpejt në institucion u përhap lajmi se libretisti i teatrit kishte dorëzuar për shqyrtim në këshillin artistik një tragjedi historike me gjashtë akte, kryerolin e së cilës ia kishte besuar shokut të vet të ngushtë.

Puna këmbëngulëse e Ajeti Shkëmbit me batutat e princit vetëm fillonte në studion e teatrit, turni i saj i dytë vazhdonte në shtëpi. Ato ditë fundmarsi fqinjët e tij filluan të pëshpërisnin se në familjen e aktorit kishte plasur grindja keqazi. Ai u bërtiste si i çmendur së shoqes dhe fëmijëve, por ishte tepër e vështirë të merrej vesh se përse grindeshin. Disa kishin dëgjuar shpesh fjalët «turk, Turqi, osmanllinj, letër, pritje në kështjell» dhe u përhap lajmi nëpër pallat se së shoqes së aktorit i kishte ardhur një letër nga disa kushërinj të së ëmës në Turqi, për ekzistencën e të cilëve Ajeti s'kishte ditur gjë. Një natë shumë prej fqinjëve ishin trembur kur e kishin dëgjuar aktorin të thërriste si në kllapi: «Rojë, roje, po më mbysin! Mos e lini kështjellën të bjerë në duart e osmanllinjve!» Kështu, të nesërmen në mëngjes s'kishin mundur të qëndronin pa e pyetur të shoqen se ç'po ndodhte. Kur ajo u tregoi se Ajeti i saj po përgatitej për rolin e vështirë të një princi mesjetar që luftonte kundër turqve, fqinjët u qetësuan dhe dalëngadalë fjalët e përhapura për grindjet e letrën nga Turqia filluan të shuheshin.

Por vetmia në punën lodhëse me rolin e princit e mërziiti Ajeti Shkëmbin shpejt dhe po e pengonte ritmin me të cilin ai i përvetësonte zakonisht pjesët. I nevojitej patjetër një partner,

sidomos për rolin e komandantit të garnizonit të kështjellës me të cilin kishte shkëmbimin e pjesës më të madhe të batutave. Cili prej kolegëve mund ta merrte përsipër atë barrë? Ishte e kotë të lodhte gojën. Ata më mirë pranonin të mësonin përmendsh «Mesharin» e Gjon Buzukut, sesa rolet e Miltiadh Nerënxës që shquheshin për shkallën e lartë të vështirësisë.

Në ato rrethana gëzimi i Ajet Shkëmbit që i papërmbajtur kur një mëngjes në fillim të prillit një trokitje e drujtur u dëgjua në derën e studios së tij dhe një gjimnazist hyri i emocionuar duke i zgjatur një letër. *Ajet, ylli teatral i motrës, — shkruhej në të, — djaloshi që po të dërgoj është i biri i një shoqes sime të ngushtë, tepër i talentuar dhe me horizont. Dëshiron të konkurrojë për dramaturgji. Të lutem mbaje pranë dhe ndihmoje. Ai të vlerësonte shumë ty si aktor. Të fala, Vjollca*

Ajet Shkëmbi brofi në këmbë me krahët hapur dhe e përfshiu gjimnazistin e hutuar në ta.

— Mirë se erdhe, djalosh! — tha me basin e vet të kumbueshëm. — Paske zgjedhur një rrugë të vështirë dhe, për guximin, unë do të ndihmoj. Ulu. Si të quajnë?

— Ardian, — iu përgjigj gjimnazisti.

— Të lumtë, Ardian! Ne do të punojmë bashkë dhe ti do të shkëlqesh në konkurs. Të jesh i sigurt për këtë. Të gjithë ata djem që kanë dalë nga bashkëpunimi me mua sot janë aktorë të talentuar.

Gjimnazisti nuk dinte si ta shprehte respektin e vet. Hutimi ende s'po i kalonte. Thirrjet e Ajet Shkëmbit vazhdonin t'i ushtonin në veshë.

— Unë do t'ju bezdis ca, shoku Ajet, —
tha i skuqur.

— Bah, ç'është ajo fjalë, i dashur! — ia
ktheu aktori. — E ndiej si detyrë profesionale
ndaj teje. Kjo është një detyrë fisnike. Ne të
dy do të merremi me role klasike, Ardian! Me
figura të mundësive të mëdha interpretuese! E
njuh shkrimtar Miltiadh Nerënxën, shokun
tim?

Gjimnazisti mblodhi supet.

— Patjetër që e njuh!

— Ë... po... po.

— Nga tragjedia e tij «Liria do të kthehet
përsëri» ti do të zgjedhësh rolin e komandantit
të kështjellës.

— Po kjo tragjedi...

— Mos ki merak! Derisa të vijë koha e kon-
kurrimit, kjo tragjedi do të jetë bërë e fam-
shme anembanë vendit.

Ndonjë gjysmë ore Ajet Shkëmbi e mbajti
gjimnazistin gozhduar duke i folur për vlerat e
shumta të tragjedisë së shokut të vet, për shka-
llën e lartë të vështirësisë së rolit të princit,
me të cilin ai po merrej, dhe të komandantit të
garnizonit të kështjellës që s'mbeste më prapa.
Pastaj ia dha tekstin e daktilografuar të veprës
për ta lexuar duke e lënë në vetminë e studios.

— Unë s'do të vonohem shumë, — i tha duke
u nisur për të pirë kafënë e zakonshme me
Miltiadh Nerënxën. Djaloshi, i dashuruar pas
teatrit, u zhyt në botën mesjetare të tragjedisë.

Kur Ajet Shkëmbi ia mbërriti rishtazi në
studio, e gjeti nxënësin e tij edhe më të hu-
tuar.

— Hë, si po të duket roli, — e pyeti me qejf.

— Ë? I bukur... shumë i bukur, — u përgjigj gjimnazisti tërë siklet.

— Ti do ta befasosh jurinë, Ardian. Vetëm ki besim.

Kështu aktori i sprovuar dhe nxënësi i tij i ri tërë prillin iu futën roleve të tyre me një këmbëngulje të pashembullt. Gjimnazistit s'po i kalonte hutimi, por mjeshtri mundahej ta çlironte me përvojën e vet. Përfito nga unë, Ardian, e këshillonte herë pas here. Më imito. Mundohu të arrish përsosmërinë time. Mos e këndo batutën në fund! Shqiptoje natyrshëm, fuqishëm! Ti je komandant garnizoni.

— Kam shumë emocione, shoku Ajet, — i ankohej nxënësi.

— Duhet të çlirohesh nga çdo lloj emocioni. Një komandant s'duhet të dridhet nga emocionet si një fëmijë!

Kishte raste kur në dialog e sipër mjeshtri harronte batuta të tëra dhe nxënësi mbetej gojëhapur. Shoku Ajet, shkuat para, murmuriste ai me druajtje. S'ka gjë, ia kthente aktori i sprovuar, këtë e bëj për të kontrolluar kujtesën tënde. Dihej nga të gjithë kolegët se Ajet Shkëmbi harronte shumë batuta gjatë shfaqjeve. Njëherë, gjatë interpretimit në rolin e një oficeri zogist, ndërsa ndodhej në rrugë me ca miq të tij, ai u ishte drejtuar atyre: «Dhe tani urdhëroni e uluni, zotërinj! Dreka është gati.» Mos u ngut, Galip, kishte ndërhyrë me lezet njëri prej partnerëve, dreka s'është shtruar akoma. Kemi edhe disa gjëra për të sqaruar...

Pothuaj çdo ditë, pas punës së lodhshme me rolet, mjeshtri merrte kitarën e tij që e mbannte varur në vendin më të dukshëm të studios dhe kalonte në shfrime lirike. Nxënësi e dëgjohte i mekur. Në teatër Ajet Shkëmbin e njihnin të gjithë për interpretues virtuoz të këngëve korçare të dashurisë dhe të pjesëve amerikano-latine. I binte kitarës me aq pasion e vrull, sa që në çdo dy-tre ditë ishte e pamundur të mos këpuste nga një tel.

Kur e pa se kishin ecur mirë në përvetësimin e roleve, Ajet Shkëmbi vendosi t'i mblihdhte një pasdite shokët për një spektakël të improvizuar në studio. Spektakli u la për të shtunën e fundit të muajit, por papritur të premtën Miltiadh Nerënxa u njoftua se vepra e tij «Liria do të kthehet përsëri» ishte hedhur poshtë pa as më të voglin debat nga këshilli artistik, me motivacionin: «Vepër e dobët artistikisht, një eksperiment i dështuar, i mbushur me anakronizëm, me gabime historike, me modernizim të tepruar të epokës së zhvillimit të ngjarjeve dhe i ngritur mbi një subjekt krejt të papërshtatshëm për skenën.» Autori i tragjedisë, duke u lëkundur i tëri nga goditja e befasishme, mundi të mbërrinte deri në studion e Ajet Shkëmbit dhe aty u plandos në një kolltuk duke rënkuar:

— Ajet, injorantët e mediokrit do të më luajnë mendsh. Tragjedinë ma hodhën poshtë.

— Si?! Si guxuan? Po munda ynë? Po tërë ato përgatitje? Idiotët!

Tërbimi i aktorit që aq i furishëm, sa që edhe shkrintari u detyrua të vinte në vete.

— Ajet, mos u mërzit, — filloi ta qetësonte ai shokun. — Unë tragjedinë do ta ripunoj. Sa të jem gjallë, nuk e lë pa engjitur në skenë!

Kristo Shigjeta e Alajdin Arbana e morën vesh lajmin e hidhur në lulishten në qendër të qytetit, para shëtitjes së zakonshme të mbrëmjes.

— Kështu ndodh kur mblidhen korbi, laraska, qyqja e lakuriqi i natës për të gjykuar këngën e bilbilit, — tha duke nënqeshur inxhinieri i hekurudhave. — Pika që s'u biel

— Tmerrësisht sjellje harbute, — e pasoi piktori. — Dhe ndaj cilës? Ndaj tragjedisë së parë të realizimit tonë socialist!

Miltiadh Nerënxa tundi kokën me keqardhje.

— Unë e di që ata duan të njollosin reputacionin tim, por lumit malor nuk mund t'i pritët rrjedha me gurë e purteka. Së shpejti unë do të shpërthej. Vëllimi «Filladë e stuhi» është futur në shtyp. Gjithsëj 80 poezi. 80 kulme, 80 brilante! Në ç'vrime do të futen atëherë injorantët e mediokrit? Më thoni, ju lutem!

— Për ta s'do të gjenden vrime fare, — iu përgjigj piktori.

— Atëherë Milton rrezik se e tërheqin në Tiranë, — tha aktori.

— Sigurisht, — e mbështeti Alajdin Arbana.

— Duhet ta emërojnë kryeredaktor të «Dritës» ose «Nëntorit».

Në asnjë mënyrë! — kundërshtoi shkrimtari. — Unë s'do të pranoj. Unë nuk largohem nga ju, çfarëdo që të ndodhë.

Ndërsa katër shokët e ngushtë u nisën për te «Gjuetari» për të pirë kafetë e ngushëllimit

si shpeshherë në raste të atilla dështimesh, Ajet Shkëmbi mendonte për nxënësin e tij që do të vinte të nesërmen i përgatitur për spektaklin e tij të parë. Fundja, një rol s'është gjë tjetër veçse një kilometër në rrugën e pafund të teatrit, tha ai me vete. Le t'i bëhet atij djaloshi përvojë për rolet e ardhshme. Le të lodhet ca siç jam lodhur edhe unë me dhjetëra herë.

Të shtunën pasdite gjimnazisti i dashuruar pas teatrit trokiti në studion e mjeshtrit të tij i emocionuar dhe mbeti disi i shtangur kur e pa atë tepër të menduar.

— Ç'ka ndodhur, shoku Ajet? — pyeti me druajtje.

— Spektaklin në duet s'do ta bëjmë, Ardian, — u përgjigj mjeshtri me sytë përdhe. — Unë do të heq dorë nga roli i princit dhe ti nga ai i komandantit të garnizonit të kështjellës.

— E pse?

— Tragjedia do të vihet në skenë vitin tjetër.

— Po unë ç'të bëj tani?

— Do të zgjedhim një rol tjetër.

— Si...si, rol... tjetër?

— E pra, tjetër, nga drama «Rruga e suksesit» e shokut tim, Miltiadh Nerënxës.

— Të fillojmë edhe një herë nga fillimi?!

— Po, rruga e teatrit është e lodhshme, djalosh!

— Ti qenke i çmendur! Shko mbushu me gjithë teatrin tënd! Pak se më torturove një muaj me atë komandantin e kështjellës, por do të më ngatërrosh prapë me rolet e atij matufit. Fajin ma ka mamaja që më ngatërroi me ty. As kam për të konkurruar fare!

— Ajet, mos u mërzit, — filloi ta qetësonte ai shokun. — Unë tragjedinë do ta ripunoj. Sa të jem gjallë, nuk e lë pa engjitur në skenë!

Kristo Shigjeta e Alajdin Arbana e morën vesh lajmin e hidhur në lulishten në qendër të qytetit, para shëtitjës së zakonshme të mbrëmjes.

— Kështu ndodh kur mblidhen korbi, larska, qyqja e lakuriqi i natës për të gjykuar këngën e bilbilit, — tha duke nënqeshur inxhineri i hekurudhave. — Pika që s'u bie!

— Tmerrësisht sjellje harbute, — e pasoi piktori. — Dhe ndaj cilës? Ndaj tragjedisë së parë të realizimit tonë socialist!

Miltiadh Nerënxa tundi kokën me keqardhje.

— Unë e di që ata duan të njollosin reputacionin tim, por lumit malor nuk mund t'i pritet rrjedha me gurë e purteka. Së shpejti unë do të shpërthej. Vëllimi «Filladë e stuhi» është futur në shtyp. Gjithsëj 80 poezi, 80 kulme, 80 brilante! Në ç'vrime do të futen atëherë injorantët e mediokrit? Më thoni, ju lutem!

— Për ta s'do të gjenden vrime fare, — iu përgjigj piktori.

— Atëherë Milton rrezik se e tërheqin në Tiranë, — tha aktori.

— Sigurisht, — e mbështeti Alajdin Arbana. — Duhet ta emërojnë kryeredaktor të «Dritës» ose «Nëntorit».

Në asnjë mënyrë! — kundërshtoi shkrimtari. — Unë s'do të pranoj. Unë nuk largohem nga ju, çfarëdo që të ndodhë.

Ndërsa katër shokët e ngushtë u nisën për te «Gjuetari» për të pirë kafetë e ngushëllimit

si shpeshherë në raste të atilla dështimesh, Ajet Shkëmbi mendonte për nxënësin e tij që do të vinte të nesërmen i përgatitur për spektaklin e tij të parë. Fundja, një rol s'është gjë tjetër veçse një kilometër në rrugën e pafund të teatrit, tha ai me vete. Le t'i bëhet atij djaloshi përvojë për rolet e ardhshme. Le të lodhet ca siç jam lodhur edhe unë me dhjetëra herë.

Të shtunën pasdite gjimnazisti i dashuruar pas teatrit trokiti në studion e mjeshtrit të tij i emocionuar dhe mbeti disi i shtangur kur e pa atë tepër të menduar.

— Ç'ka ndodhur, shoku Ajet? — pyeti me druajtje.

— Spektaklin në duet s'do ta bëjmë, Ardian, — u përgjigj mjeshtri me sytë përdhe. — Unë do të heq dorë nga roli i princit dhe ti nga ai i komandantit të garnizonit të kështjellës.

— E pse?

— Tragjedia do të vihet në skenë vitin tjetër.

— Po unë ç'të bëj tani?

— Do të zgjedhim një rol tjetër.

— Si...si, rol... tjetër?

— E pra, tjetër, nga drama «Rruga e suksesit» e shokut tim, Miltiadh Nerënxës.

— Të fillojmë edhe një herë nga fillimi?!

— Po, rruga e teatrit është e lodhshme, djalosh!

— Ti qenke i çmendur! Shko mbushu me gjithë teatrin tënd! Pak se më torturove një muaj me atë komandantin e kështjellës, por do të më ngatërrosh prapë me rolet e atij matufit. Fajin ma ka mamaja që më ngatërroi me ty. As kam për të konkurruar fare!

Gjinnazisti doli me vrull. Ajet Shkëmbi mbeti ca çaste gojëhapur si ata peshqit e akuariumit kur i afrohen qelqit. S'ia kishte marrë kurrë mendja se ai djalosh aq i druajtur mund të shpërthente në atë mënyrë.

— Ti, mor pizeveng, kurrë s'ke për t'u bërë aktor!

Ajet Shkëmbi u mat t'i turrej gjinnazistit nga prapa, por ndërkohë dy kolegë të tij u dhanë në korridor dhe ai u detyrua ta përmbante veten. «Njeriu pa vullnet qenka jo vetëm dembel, por edhe i pasjellshëm», murmuriti me vete.

FRAGMENT I SHKËPUTUR NGA TRAGJEDIA
«LIRIA DO TË KTHEHET PËRSËRI», AKTI IV,
SKENA VII

Princi: — Ç'qe ajo zhurmë në portën e kë-
shtjellës, Gjorg?

Komandanti i garnizonit: — Pashai i zi turk ju
dërgon një letër, imzot.

Princi: — E ç'thotë në të!

Komandanti: — Avazin. Ju kërkon të dorë-
zoheni, të njollosni me turp emrin e arbit.

Princi: — I ktheni përgjigje të mos lodhet kot
me letra. Arbri s'ka rënë kurrë i gjallë në
duart e armikut. Pashai, po deshi luftë, le
të urdhërojë. Ne e presim.

Komandanti: — Vullneti juaj do të bëhet, imzot.

Princi: — Do të bëhet vullneti i historisë, Gjorg.
Dikush duhet të përballonte kuçedrën turke
dhe për këtë historia na zgjodhi ne. Os-
manllinjte janë një perandori e madhe.

Ata do të përpiqen të përmbysin Evropën, të pengojnë zhvillimin e kulturës me injorancën e tyre. Prandaj qëndresa jonë do të hyjë në histori, Gjorg. Stërnipërit tanë do të mësojnë se hordhitë turke mbërritën deri në Arbëri, por aty u ndalën me turp.

Komandanti: — Æshtu është, imzot. Dikush do ta shkruajë historinë tonë.

Princi: — Patjetër, Gjorg. Prandaj të gjitha dokumentat e shkresat të groposen sa më thellë. Edhe nëse ne shuhemi brenda këtyre mureve, lufta nuk do të pushojë. Liria do të kthehet përsëri. Arbri s'rron dot pa liri. Ai do të ngrihet në kryengritje për t'u shkëputur nga zgjedha turke. Dhe kur kjo kështjellë të ketë rënë përsëri në duart e stërnipërve tanë, ata do të kërkojnë të dhëna për të kaluarën e stërgjyshërve të tyre. Kështu do të zbulojnë dokumentet e shkresat tona.

Komandanti: — do t'i zbulojnë patjetër, imzot.

Princi: — Dhe atëherë ata do të shkruajnë historinë tonë.

Komandanti: — Tepër të laudishme, imzot.

Princi: — Dokumentet e shkresat do t'u duhen edhe për gjuhën, Gjorg. Qeni turk do të përpiqet ta zhbëjë gjuhën shqipe dhe për një periudhë të gjatë do të ketë sukses. Por më vonë gjuha e arbit do të lindë përsëri më e bukur.

Komandanti: — Po afron koha e flijimit tonë,
imzot.

Princi: — Po afron, Gjorg. Dhe do të jetë një
flijim i laudishëm. Tashmë ne i përkasim
historisë...

Fragmente bisede në kafe «Gjuetari»

— Si është përmirësuar koha! Sikur të shkoni nesër për peshk, Milto?

— Pse të mos shkojmë!

— Edhe Ajeti me Kriston mund të vijnë.

— Jo! Unë s'vij, Alajdin! Mos më thoni më as për peshk, as për plazh, për kurrë!

— Pse kështu, Kristo?!

— Sepse kini kaq kohë që më gënjeni se do të vini për të parë lokomotivat me avull!

— Për këtë qenke mërzitur?!

— Mosinteresimi i cilitdo njeri për lokomotivat më mërzit.

— Kristoja ka të drejtë. I kemi premtuar kaq herë se do të shkojmë në oficinë. Duhet të shkojmë!

— Do të shkojmë. Unë kam shumë qejf të hipi në një lokomotivë me avull.

— Edhe unë. Është njohje jete, me shumë vlera.

— Atëherë do ta lëmë për të hënë.

— Mirë. Kristo, na prit të hënë...

Fragmente nga ditari artistik

Tepër i mjerë dhe i pataentuar duhet të jetë ai shkrimtar që ankohet se jeta është e varfër, monotone dhe nuk të ofron subjekte për vepra interesante. Natyrisht kjo është psikologjia e krijuesit të zyrës, i cili nuk e njeh jetën që vlon përreth. Shkrimtari i vërtetë duhet të përplaset me subjektet dhe heronjtë e vet ashtu si ajo anija që përplaset pa pushim nëpër dallgë. Ja eksperiencia ime në këtë drejtim:

Sot paradite isha me Alajdin Arbanën në kafe «Adriatiku» dhe, ndërsa po debatonim për konvencionin në art, na e tërhoqi vëmendjen një tip gagareli që ofendoi kamerieren. Nuk durova dot dhe u ngrita ta qortoja, por djali, i mbytur në shfaqje të huaja, ma ktheu harbutçe:

«Ik, or xhaje, se do të të mësoj vertikalen!»
Ishte e tmerrshme! Përvesha mëngët, por Alajdini nuk më la t'ia tregoja vendin gagarelit. Qetësohu, Milto, më tha, ulu. Nuk të takon ty kjo punë. Fjalët e tij m'u dukën bindëse. Nuk ia vlente ta njolloste reputacionin tim me një rrugaç.

U hidhërova shumë kur më treguan se ga-

gareli e kishte të atin drejtor të një ndërmar-
rjeje të rëndësishme. Shkakun e mbërritjes së
tij deri në atë gjendje e pata menjëherë të
qartë: familja e kishte llastuar që në vogëli, të
mirat dhe bollëku e kishin prishur duke e kthyer
në njeri pa vullnet. Ashtu si ajo rrufeja mes
reve që ndriçon natën mbi dhe, edhe hemisferat
e trurit tim i ndriçoi befasi ideja e një novele
të gjatë, në qendër të së cilës do të jetë fa-
milja e një drejtori dhe figura e djalit të tij
që ka shkarë në rrugë të gabuar. Ai manifeston
shfaqje të huaja, braktis shkollën e mbrëmjes,
kërkon të mashtrojë një vajzë të ndershme. I
ati i djalit sëmuret nga koka, së ëmës i bie in-
farkt. Por ndërhyjnë menjëherë dora e fuqishme
e kolektivit dhe gjendja përmbysset. Bartësi i kë-
tyre shfaqjeve negative dërgohet në minierë për
riedukim. Aty linden tek ai nëpërmjet punës
virtutet e larta të të riut tonë revolucionar. Mby-
llja: lumturi në familje, babait i shërohet koka,
nënës i forcohet zemra sërish, djali takon vajzën
që dikur donte ta mashtronte dhe fejohet me të.
Skena e fundit: pirja e kafeve.

Ah, sikur dita të kishte 50 orë! Jam i rre-
thuar si ai ishulli mes detit nga subjektet që më
presin...

Së shpejti më duhet të shkoj në Tiranë, në
Lidhje, për t'u interesuar për lejen krijuese.
S'kam asnjë dyshim se do të më jetë miratuar.
Fillimi i qershorit është koha më e përshtatshme
për t'u nisur për në fshat. Tashmë romani më ka
mbërthyer të tërin si një oktapod. Do të shpëtoj
prej tij vetëm kur ta kem mbaruar. Ah, sa e
vështirë qenka jeta e shkrimtarit!..

XIII

Ora po i afrohej njëmbëdhjetës kur shkrimtari, piktori dhe aktori i zbritën autobusit në Oficinën Mekanike Nr. 1 të Ndërmarrjes së Hekurudhave. Dita e bukur e majit dhe deti i shtruar që kaltëronte aty pranë e mahnitën aq shumë aktorin, sa që ai psherëtiu me dhimbje!

— Ah, plazh, o plazh! Pse nuk më latë ta filloja sezonin që në prill? Shikoni ç'ngjyrë ka marrë deti!

— Na lër tani, Ajet, se kemi ardhur për tjetër punë, — i foli shkrimtari. — Ç't'u tek për plazh?

Ndërsa tre artistët hynë në oborrin e madh të oficinës, lajmi i mbërritjes së tyre u përhap në të gjitha repartet. Filloi të diskutohej se shkrimtari kishte ardhur për të njohur jetën e klasës punëtore, ndërsa piktori për të nisur një tablo të madhe kompozicionale. Për aktorin u tha se ai do t'i hynte vënies në skenë të «Fa-

miljes së peshkatarit», dramë të cilën e kishte realizuar edhe me tri ndërmarrje të tjera të qytetit. Por diskutimet kaluan pa vonesë në një plan tjetër kur artistët njoftuan me modesti se kishin ardhur thjesht për një vizitë.

Kristo Shigjeta doli t'i priste shokët me krahet hapur.

— Më në fund erdhët, — u tha buzagaz. — Sa mirë! U kisha thënë të gjithëve se do të vinit.

— O, Kristo, s'është nevoja për bujë, — kundërshtoi shkrimtari. — Fundja ne jemi njerëz të zakonshëm.

— Plotësisht të zakonshëm, — e mbështeti piktori.

— Jo, jo! Te ju bashkëqytetarët shohin artin e tyre. Përderisa njiheni në popull, nuk mund të jeni të zakonshëm.

— Ashtu është, — pranoi aktori. — Por ama artistët, sado të mëdhenj, kanë jetën e tyre private, si gjithë të tjerët.

Duke diskutuar katër shokët e ngushtë e përshkuan të tërë oborrin e madh të ndjekur si shpeshherë nga vështrime plot kureshtje.

Tani, para se të shkojmë te lokomotivat me avull, le të bëjmë një vizitë sipërfaqësore rreth e rrotull, — tha Kristo Shigjeta duke u prirë shokëve drejt hyrjes së gjerë të një repartit. — Ja, këtu bëhet remonti i lokomotivave «Dizel». Mund të hidhni një sy.

Artistët çanë përmes repartit duke vështruar majtas e djathtas plot habi sikur të kishin zbritur në ndonjë planet tjetër.

— Shoku Kristo, i thoni shokut Miltiadh të

shkruajë një dramë për trupën tonë, — thirri
ndërkohë një djalë i ri.

Shkrimtari buzëqeshi.

— Keni të drejtë, shok. Do të reflektoj për
këtë problem.

— Dramën e duam me ilirë ose me pellazgë,
— ia priti një djalë tjetër. — Na tërheqin su-
bjektet historike.

— Ashtu?! — buzëqeshi shkrimtari. — Ideja
juaj është vërtet ngacmuese. Do të mendohem.

— Po ju, shoku Alajdin, s'do të na bëni
ndonjë afreskë këtu në hyrje të ndërmarrjes? —
pyeti një vajzë.

Piktori ngriti supet.

— Më vjen keq, shoqe, por unë jam i predi-
spozuar vetëm për peizazhe dhe tablo kompozi-
cionale.

— Shoku Ajet, kur do ta organizojmë ce-
remoninë e hapjes së plazhit? — iu drejtua
aktorit një amator noti.

Ajet Shkëmbi përshëndeti me dorë.

— Ja... punë ditësh.

— Në ndërmarrjen time jeni shumë të njo-
hur, djema, — u tha i kënaqur Kristo Shigjeta
shokëve. — Gjithmonë më pyesin për ju, Eh, art
i madh, interesim i madh.

Të ndjekur nga pyetjet e kureshtarëve dhe
artdashësve, miqtë dolën nga reparti të kënaqur.
Pasi kaluan edhe nëpër dy reparte të tjera, ku
dendësia e pyetjeve dhe e interesimit erdhi duke
u shtuar, Ajet Shkëmbi që po llogariste me
vete nja dy orë plazh, propozoi që të fillonin
me lokomotivat me avull.

— Urdhëroni, — tha i ngazëllyer Kristo Shi-

gjeta. — Le të fillojmë me avulloret, mirë e ka Ajeti. Kemi një rën në riparim e sipër.

Miqtë kureshtarë qëndruan kësaj here para lokomotivës me avull që po riparohej sikur të ndodheshin para piramidës së Keopsit.

— Ç'ngrehinë gjigante! — Ajet Shkëmbi lëshoi një fërshëllimë.

— Ç'konstruksion! — e pasoi Alajdin Arbana!

— Sa punë i është dashur njerëzimit për të mbërritur deri këtu! — psherëtiu shkrintari. — Pa na fol ca, Kristo, na fol.

Specialisti i avulloreve u mbush thellë me frymë.

— Ky tip lokomotive është një rebus i vërtetë djema. Do të lodheshit po t'i numëroja të gjitha. Ja, ky i gjati si tunel është kazani horizontal; i mbushur me tuba avulli. Përa tij është kazani vertikal; brenda të cilit kryhet djegia dhe realizohet avulli. Avulli me anë të distributorit shkon te cilindrat, cilindrat vënë në lëvizje mekanizmin biellëmanivel dhe kështu rrotat e mëdha vrapuese vihen në udhë.

— Ç'komplikacion! — tha aktori.

— Tmerrësisht rrëmujë, — e pasoi piktori. I fortë je, Kristo, që nuk ngatërrosh në këtë xhüngël hekurishtesh.

— Dhe të mendosh gjithë ato pjesë që nuk duken! — tha shkrintari. — Kristo, tani po e kuptoj lodhjen tënde. Tërë atë studim për racionalizimin.

— Vërtet, ku qëndron në esencë racionalizimi, Kristo? — pyeti aktori.

— Racionalizimi im, djema, është ky: lokomo-

tiva s'do të punojë më me qymyrguri, por me solar. Lënda djegëse me anë të dy konikëve do të sprucohet në dhomën e zjarrit, e cila për pasojë do të modifikohet së bashku me depozitën e karburantit dhe një sërë pjesësh të tjera.

— Fantastike! — thirri Ajet Shkëmbi, i pari si gjithmonë. — Këtij i them racionalizim unë!

— Dhe flasim pastaj për shkencë! — nënqeshi Alajdin Arbana. — Ca docentë, ca gjoja profesorë! Vetëm për këtë racionalizim, po të isha kryetar i Akademisë, unë do të të bëja ty, Kristo, doktor.

— Shkencëtari i vërtetë i shmangët bujës, — tha Miltiadh Nerënxa. — Kristoja është modest dhe kapacitet si Edisoni kur punonte telegrafist i thjeshtë në postë.

Pasi racionalizatori foli edhe ca për problemet e tij teknike, Alajdin Arbana u ngjit nëpër shkallët e lokomotivës çapkënçe.

— Ejani ta shohim një herë nga brenda.

— Jo, — thirri inxhinieri. — Kam planifikuar një shëtitje të vogël me lokomotivë. Do të hipim në një tjetër. Ejani me mua!

Miqtë kureshtarë u vështruan mes tyre.

— Kristo, më mirë hipim këtu, — kundërshtoi piktori.

— Vërtet, e ndalur lokomotiva shihet më mirë, — tha shkrimtari.

— S'ka edhe zhurma, — shtoi aktori.

— Jo, — këmbënguli racionalizatori. — Dua që ta shihni lokomotivën në punë. Aty është bukuria. Ejani!

Ai u priu shokëve përmes oborrit të pasmë të oficinës dhe i nxori jashtë, pranë linjës he-

kurudhore ku ishte një lokomotivë me avull në pritje të një lëvizjeje vagonash ngarkuar me mineral. Makinisti dhe ndihmësi i tij kishin zbritur dhe po bisedonin ndenjtur në një brez barë aty pranë.

— Tungjatjeta, shokë! — i përshëndeti Kristo Shigjeta. — Nja dhjetë minuta do të ma lini mua lokomotivën në dorë sa t'u bëj një shëtitje të vogël këtyre miqve.

Makinisti dhe ndihmësi vështruan përgjatë shinave të trembur.

— Sikur të vija edhe unë, shoku inxhinier, — tha makinisti.

— Mës ki merak, Gani. Ti më njeh. Unë ua di huqet këtyre pelave plaka. Hopa, djema, hipni!

Katër artistët u gjendën në kabinën e ngushtë e të nxehtë të lokomotivës.

— Si shfryn azgania, si një luaneshë e egërsuar, — rrahu duart shkrintari.

— Mirë e the Milto, si një luaneshë, — e mbështeti inxhinieri. — A nisemi tani? Presioni 13 atmosferë. Bukuri. Manometrat e tjerë në rregull. Ec para, moj pelë e thinjur veterane! — ai tërhoqi nga vetja një levë të ngjyer me të kuqe. Por, për habinë e miqve, lokomotiva s'u tund nga vendi. Kristo Shigjeta buzëqeshi si me siklet. — Kështu kanë ca naze këto, si plakat, — ai mbërtheu një levë tjetër, e tërhoqi, por përsëri luanesha e egërsuar nuk lëvizi. Vetëm shfryu avull. Mjeshtri shtrëngoi nofullat. Miqtë vështronin nga dritaret duke u shtrirë sikur s'e kishin mendjen.

— Shoku inxhinier, levën jeshile, — thirri makinisti që e nuhati gjendjen menjëherë.

— Po, po, — ia ktheu Kristo Shigjeta i lehtësuar. — E di.

Ai e tërhoqi levën jeshile dhe lokomotiva bëri përparë.

— Bukur, ë? — tha Ajet Shkëmbi. — Të duket vetja i gjithëpushtetshëm mbi rrota hekuri.

— Gjithë toka përreth dridhet, — tha shkrimtari i emocionuar. — Pale sikur të lëvizte lokomotiva më shpejt.

— Shpejtësinë e kemi në dorë, — Kristoja ishte në qejf. — Ja, e rrisim me këtë dorezën e rrumbullakët.

— Jo! — thirri piktori. — Ç'keni me shpejtësinë? Jemi mirë kështu.

— Goxha shpejtësi kemi, — e mbështeti Ajet Shkëmbi. — Mos na ngatërroni kot.

— Gjithë bukuria është te shpejtësia, — tha mjeshtri. — Mos u trembni.

— Lokomotiva po i largohet gjithnjë e më shumë oficinës.

— Me ç'shpejtësi po ecim? — pyeti piktori.

— Me tridhjetë kilometra në orë.

— E ha! Rraketë fare. Kristo, si e nget gjithë këtë bina mu si biçikletë!

Kur vuri re se po i largoheshin si shumë qytetit, Ajet Shkëmbi hapi krahët si i zënë në hall.

— Kristo, nuk e kuptoj si do të kthehemi tani. A ecin mbrapsht këto pela veterane?

— Patjetër, i dashur. A doni të kthehemi?

— Po, — thanë miqtë njëzëri.

— Atëherë i këpusim një të frenuar, — mjeshtri tërhoqi një levë blu në morinë e ngatë-

rruar të instrumentave të komandimit dhe papritur një sirenë gërricëse gjëmoi sikur tingujt dilnin nga fundi i dheut.

Kristo Shigjeta nuk e humbi qetësinë.

— Si rregull i bihet sirenës para frenimit. Mbahuni fort tani! — ai tërhoqi një levë tjetër, por më kot. Lokomotiva vetëm sa shfryu tym të zi. Ekskursionistët ngrinë.

— Kristo, ku janë frenat? — lëshoi një zë të dridhur aktori.

— Do t'i gjejmë, Ajet, ruaje qetësinë.

— Ta rrotulloj këtë dorezën?

— Jo! Ajo është për ndriçimin.

— Po kë të rrotulloj?

— Prit! E gjeta! Është kjo leva e kuqe që luajta në fillim! — mjeshtri e tërhoqi atë me gjithë krahun, por përsëri luanesha e egërsuar s'deshi tia dinte. Ndërkohë një sirenë u dëgjua diku përpara. Alajdin Arbana zgjati trupin jashtë dritares.

— E tmerrshme! — klithi. — Po vjen treni i pasagjerëve! Kristo, treni i pasagjerëve! Frenoje dreqin! Bo-bo! U fikëm! Do të përplasemi, Kristo!

— Kristo, manovro të lutem! — thirri aktori.

Vetëm shkrimtari nuk lëvizi nga vendi.

— Mos bërtisni kështu! — urdhëroi me ashpërsi. — Frenat do t'i gjejmë.

— E pamundur! — murmuriste mjeshtri duke gërmuar nëpër instrumente. — Di t'i kenë ndërruar frenat pa dëfjeninë time.

Ai filloi t'i tërhoqte të gjitha levat e t'i rrotullonte të gjitha dorezat me radhë, megjithatë

lokomotiva vazhdonte të çante përpara.

— Djema, shpëtoni kokën! — thirri Ajët Shkëmbi duke zbritur shkallët. — Po afrohet një kanal i gjerë. Unë do të hidhem.

— Mos, Ajët, se do të vritesh! — iu lut Kristo Shigjeta.

— Mos, Ajët! — thirri edhe shkrimtari.

— Ika!

Pas aktorit u vërvit në kanal edhe Alajdin Arbana duke lëshuar një pasthirmë ngjethëse. Mjeshtri i avulloreve mbërtheu kokën me duar. Miltiadh Nerënxa doli te shkallët dhe filloi të tundte krahun:

— Jemi pa makinist! E hej! Jemi pa makinist!

Ndërkohë një punëtor hekurudhe po kalonte aty pari. I tmërruar ai vrapoi te një ndërruese shinash dhe e nxori lokomotivën me avull në një linjë tjetër. Luanesha e egërsuar u fut në një stacion të vjetër mallrash, ndërsa treni i pasagjerëve kaloi me furi përbri.

Miltiadh Nerënxa mbuloi kokën me xhaketë, ndërsa Kristo Shigjeta ishte mbledhur kruspull ulur në gjunjë. Kur nuk ndieu asnjë lloj përplasjeje, ata filluan ta mblidhnin veten.

— Kristo... tani... kaloi! — belbëzoi shkrimtari — Ç'mrekulli!

— Mos u çudit, Milto. Unë e nxora lokomotivën në linjë tjetër, — rënkoi mjeshtri. — Ky ishte guri i fundit, por i sigurt. Alajdini e Ajëti kot u hodhën në kanal.

— Të lumtë, Kristo!

— Ta hajë dreqi! Tani i gjeta edhe frenat — Kristo Shigjeta tërhoqi më në fund një levë

tjetër të kuqe pranë këmbëve dhe lokomotiva u ndal me të vërtetë. — Torollakët! Ua kanë ndërruar vendin frenave dhe s'më kanë njoftuar.

— Kristo, paskan qenë dy leva të kuqe.

— Tani po i shoh, i dashur.

— S'po më besohet që shpëtuam.

— Çështë ajo fjalë, bre Milto?! Ne ishim të sigurt. Po më vjen inat pse u bë kot gjithë ajo rrëmujë. Si thua, a kthehemi tani?

— Kristo, sikur t'u çonim fjalë makinistit dhe ndihmësit?

— S'është nevoja, i dashur.

— Mbaje levën e frenave me dorë që të mos e ngatërrosh.

— Mos ki merak.

Dy shokët e provës së madhe morën rrugën e kthimit duke kërkuar me sy për akrobatët e kanalit. Ajeti e Alajdini kishin dalë në një sop dhe po shtrydhnin rrobat duke u dridhur. Ata ulën kokat duke u shtirë sikur nuk e shikonin lokomotivën që po afrohej. Kristoja u qëndroi pranë.

— Djema, më vjen keq që u lagët, — tha më gjysmë zëri. — Ejani të ngrohni këtu pranë furrës!

— Jo, ia ktheu prerë aktori. — Do të kthehemi me ndonjë makinë.

— Ajet, e kemi gjetur levën e frenave, — tha shkrimtari.

— Tani pranoj të hipi në anije kozmike dhe aty nuk vij.

— Po ti, Alajdini?

— As unë.

— Po më mbani mëri?

— Në asnjë mënyrë, i dashur. Ti e kupton, nuk duam të dukemi të lagur andej nga ofiçina. Vazhdoni ju, në mbrëmje takohemi te lulishtja.

Mjeshtri e vuri lokomotivën përsëri në rrugë.

— A thua do të mbajnë mëri? — iu drejtua Miltiadhit.

Shkrimtari buzëqeshi.

— Kurrsesi. Ne e kemi aq shoqëri, Kristo, sa të rrezikojmë për njëri-tjetrin. Le që ky i sotmi s'që aspak rrezik.

Alajdini e Ajeti, në këto e sipër, vazhdonin të dridheshin buzë kanalit,

— Ah, ne jemi budallenj, — psherëtiu piktori i penduar. — Marrim rrugën e vijnë hipim nëpër lokomotiva. Më vrafshin mua në ka haber Kristoja nga ato pelat veterane.

— A ramë në kanal ne? — u nxeh aktori. — Tani fol ç'të duash ti.

Por katër shokët e ngushtë nuk ishin nga ata që mund ta vinin në dyshim miqësinë. Për këtë kishin dhënë plot prova. Në mbrëmje ata shtrënguan duart me njëri-tjetrin te lulishtja në qendër të qytetit, duke buzëqeshur sikur aventura me lokomotivën me avull të kishte ndodhur para nja dhjetë vjetësh.

XIV

Në sheshin e vogël para hyrjes së godinës së Lidhjes së Shkrimtarëve e Artistëve Miltiadh Nerënxa u dha një herë flokëve sipër me atë gjestin e vet të prerë djaloshar, pastaj shtrëngoi çantën e madhe në dorën e djathtë dhe i zbriti shkallët me pamjen e atyre figurave të shquara shtetërore që zbresin nga avioni nëpër pritje aeroportesh. Ndihej i kënaqur deri në qelizën më të fundit të organizmit. Seksioni i lehtësisë i kishte miratuar një leje dymujore krijimtarie të shoqëruar me dieta, ashtu siç e kishte kërkuar. Redaktor Gent Shijaku dhe dramaturg Stefan Malasi e kishin përgëzuar në veçanti për nismën e guximshme të fshatit dhe e kishin quajtur njeri me interesa të mëdhenj krijues. Redaksia e gazetës «Drita» i kishte premtuar se do të jepte një njoftim në faqen e parë kur ai të nisej për në fshat.

Pasi kaloi nja dy orë në Bibliotekën Kom-

bëtare, Miltiadh Nerënxa mori trenin për t'u kthyer në shtëpi duke shpërthyer rrugës një debat të fortë me nja dy amatorë të poezisë që pëlqenin vargun e lirë jashtë mase dhe strofën e quanin «mbeturinë të romantizmit». Pasdite u takua me shokët e ngushtë në vendin e zakonshëm, në lulishten në qendër të qytetit dhe ua njoftoi lajmin me solemnitetin që i takonte.

— Sigurisht që leja do të miratohej, — tha i pari Alajdin Arbana. — Ti, Milto, ke dhënë për realizmin socialist.

— Bile duhet t'i kishin dhënë katër muaj, — e mbështeti Ajet Shkëmbi. — Gjashtë fare! Bëhet fjalë për një roman me temën e fshatit që do të eklipsojë edhe «Lumin e vdekur».

— Një artisti si Miltoja i dhimbset leku i popullit, — tha Kristo Shigjeta, — Me dy muaj leje ai është i kënaqur.

Shkrimtari pohoi me kokë, tepër serioz.

— Duhet të shkojmë tani te «Gjuetari» e të bisedojmë shtruar, — tha pastaj. — Më vërtitet në kokë ideja e një plani të madh.

Ata të tre pranuan. U ulën në një cep të lokalit dhe porositën si shpeshherë verë e qe-full skare.

— Ju, shokë, në çdo rast, në të mirë e në vështirësi, s'më keni lënë kurrë vetëm, — filloi të fliste Miltiadh Nerënxa i emocionuar. — Kam besim se edhe në fshat s'do të më braktisni.

— Në asnjë mënyrë! — thirri Alajdin Arbana. — Mua më ke me vete. Do ta nisim lejen krijuese bashkë.

Shkrimtari i shtrëngoi dorën. Mbi duart e tyre

u vendos me vrull edhe dora e fuqishme e Ajet Shkëmbit.

— Me vete më keni edhe mua. Dÿ javë leje të zakonshme plus një muaj që do ta kërkoj për të vënë në fshat ndonjë dramë me kooperativistët, bëjnë një muaj e gjysmë. A dalin?

— Goxha janë, — tha piktori. — Po a do të ta japin atë një muaj leje?

— Do të ma japin se s'bën! Unë do të shkoj në fshat për të gjallëruar jetën kulturore-artistike. Kush ka të drejtë të më pengojë?

Vështrimet e tyre ranë mbi Kristo Shigjetën, i cili ishte përhumbur me vështrimin ngulur në gotën e verës.

— Kristo, po ti nuk do ta sajosh ndonjë muaj leje? — tha Miltiadh Nerënxa. — Je shpikës, e racionalizator me emër në qytet. Të takon. Tërë ajo literaturë për lokomotivat do kohë të shfletohet. Apo jo?

Inxhinieri i hekurudhave u gjallërua befas.

— Do ta provoj. Një muaj leje besoj se do ta marr. Shto edhe lejen e zakonshme. Jemi në rregul? Milto, ti gjithmonë ke qenë njeri i planeve të mëdha. Do të nisemi të katër! Pënë e mbaruar, — dora e tij u ngjesh mbi duart e shoqëve. Tavolina u drodh.

— Atëherë të vendosim për fshatin, — tha Alajdin Arbana. — Ky është problemi më delikat.

Ata kthyen gotat me verë për t'u thëlluar në mendime. — Do të shkojmë në Burimas, — tha aktori i pari. — Është më afër.

— Jo, — kundërshtoi shkrimtari. — Burimasi është fshat i vogël, pa frymëmarrje.

— Po në Selishtë? — pyeti piktori.

— Jo! — kundërshtoi përsëri Miltiadh Nerënxa. — Selishta është fshat pa të kaluar historike. Në roman do të përqendrohem shumë tek e kaluara dhe periudha e Luftës Nacionalçlirimtare për t'i futur në linja retrospektive.

— Unë do të vija edhe këto kushte, — tha inxhinieri, — veç së kaluarës historike, fshati duhet të ketë afër edhe dy objekte jetike për ne: pyll dhe det. Mos harroni se jam gjuetar! Çiften, Pipin, Rozën e Majkun, rrjetat e peshkimit e parangallët do t'i marr me vete, s'vij dot pa to.

Të tjerët ulën kokat. Po bëheshin tri stinë që Kristo Shigjeta as ishte ndier për gjueti, çifte e zagarë. S'i ishte larguar qytetit më shumë se plazhi. Thirrja e tij «jam gjuetar» kishte tingëlluar tepër e befasishme njëloj sikur të kishte thënë «jam kozmonaut». Inxhinieri i hekurudhave edhe vetë e kuptoi se shpërthimi kishte qenë tepër i pajustificuar.

— Më duhet që këtë verë t'ia kushtoj gjuetisë, — tha i menduar, duke dashur ta përmirësonte situatën. — U bë kohë që s'e kam shkrepur. Ju e dini se shiatiku në këmbën e majtë më torturoi. Më është shpifur si ato gjylet që u lidhnin sklevërve nëpër këmbë për të mos u larguar.

— Shiatiku është vdekja e vërtetë për gjuetarin, — e mbështeti Ajet Shkëmbi. — A ndihesh më mirë tani?

— Po, po. Tani mund t'u dal përtej edhe xhunglave të Amazonës.

Miltiadhi e Alajdini s'ndiheshin. E dëgjonin për herë të parë faktin e hidhur se shoku i tyre vuante nga shiatiku.

— Kristo, ti je snajper! — thirri aktor. — A do të na vrasësh ndonjë derr të egër si ai që vrave parvjet në pyjet e Burrelit?

— Vetëm të ketë se Kristo Shigjeta s'ia përton as leopardit.

— Palë rosat e egra! Do t'i shkojmë në hell!

— Patjetër!

— Brë! Ç'verë ideale na pret, — vazhdoi Ajët Shkëmbi. — Do të kënaqemi duke gjuajtur, duke bërë plazh e not. Prisni! Nuk do t'ju lë me veshin shurdhër. Do të marr me vete edhe kitarën.

— Detyrimisht duhet ta marrësh, — tha Alajdin Arbana. — Jeta në natyrë pa muzikë nuk ka kuptim. Kitarë në breg të detit, fllad, verë të kuqe, peshk skare, oh, edhe sheikët e Arabisë Saudite do të na kishin zili.

— Alajdin, je shumë romantik, — tha Kristo Shigjeta.

— Nga romantizmi ne vuajmë të gjithë, — arsyetoi Miltiadh Nerënxa, — përderisa jemi artistë. Tani, unë them që lejen ta kalojmë në Fushëndritë. Ai është fshat i madh, i njohur, pranë detit dhe pranë një pylli të madh me pisha. Kooperativa shquhet për rezultate të larta. Hë, si ju duket?

— Edhe mua më pëlqen Fushëndrita jashtëzakonisht, — e mbështeti piktori.

— Ah, Milto, më ke gjetur midenë, — gati brohoriti inxhinieri duke e kthyer gotën e ve-

rës me fund, — Ah, Fushëndritë, sa kujtime gjuetie më ngjall! Sa lepuj, sa rosa të egra, sa qefull e levrek! Është vend i përsosur. Pale bretkosat e kërmijtë! Bëhen pa hesap.

Pas këtyre fjalëve piktori e shkrimtari u kapërdinë si me siklet. Kristo Shigjeta ishte i njohur si ngrënës i pangopur i kërmijve e bretkosave, s'i ndërronte ato kafshëza të adhuruara as me mishin e fazanit. Nëpër qytet flitej se ai kishte gatuar edhe breshka e gjarpërinj, ndaj disa e kishin quajtur «njeri me gusto aziatike», ndërsa disa të tjerë, ca ish-myslimanë të prapambetur, e thërrisnin me nofkën «Kanibali».

— Do të rrojme ca kohë si bij të vërtetë të mëmës natyrë, — vazhdoi të fliste plot zjarr Kristo Shigjeta. — Si indigjënë të vërtetë. Ah, ç'më dha zemra një të therur! Nuk më bëjnë mirë emocionet e forta.

Shkrimtari ia mbushi gotën me verë.

— Ktheje edhe një herë, Kristo, se të mbledh. Ashtu! Ah, sa i kushtojnë njeriut pasionet e fuqishme!

— Ajet, po ti ç'thua për Fushëndritën? — pyeti Alajdin Arbana. — Përderisa ka plazh, për mua është mrekulli, — ia ktheu notari krahefuqishëm i distancave të gjata.

— Atëherë u vendos, — tha Miltiadh Nerënxaxha. — Në Fushëndritë. Na daltë për hajër! Tani, bëjini të gjithë thirrje fantazisë. Si mund ta kalojmë kohën sa më bukur në fshat? Ç'pajisje të tjera të marrim me vete? Ç'literaturë? Plane, shokë, plane! Jemi para një ekspedite të vërtetë.

Të ngazëllyer nga vera e kuqe dhe nga ideja e ekspeditës së bukur që i priste, katër shokët e ngushtë, katër artistët e pasioneve të ndezura, katër romantikët e dashuruar pas natyrës dhe gjahut, u lëshuan nëpër shtigjet e fantazisë derisa afroi ora e mbylljes së lokalit.

— Do të trajtoj në kohë si një të vërtetë të mënjës natyrë. — vazhdoi të listoj plot vjarr. Kitato Shigjeta. — Si i ndihjën të vërtetë. Ah, ç'më dha zemra një të tjerë! Nuk më bëjnë mënjës natyrë. —

— Kitato, edhe një herë, Kitato, se të mënjës natyrë. —

— Ajo do të bëjë për Fushëndutën? — pyeti Ajetin Arban. — Fushëndutë ka qelaz për mua është mrekulli. — is këtu notat kra-

— Ajo do të bëjë për Fushëndutë. — the Miltadi Neri. —

— Në Fushëndutë. Në datë për hajri. Tani bëj të gjithë shokët e mi. —

Nga bisedat nëpër shkallët e pallatit

— E morët vesh? Miltoja do të niset për në fshat. Do të jetojë atje dy muaj.

— Është e vërtetë?

— Po. E dëgjova vetë nga Sofia.

— Është shkrimtar me sedër ai. Do ta njohë mirë atë që shkruan. Ka në plan një trilogji për fshatin.

— I lumtë, për nder! Tamam si Tolstoi.

— Çdo gjë Miltoja e bën si Tolstoi.

— Jua kam thënë njëqind herë: ai është një snob! Shkon në fshat për të bërë bujë, për t'u dukur artist revolucionar, i lidhur me problemet e ditës. Kurse atje do t'ia këputë kovaleshencës.

— Apo s'do të marrë me vete edhe tre shokët e ngushtë!

— Dëgjova se janë pajisur rëndë për gjueti.

— Ta merr mendja!

— E keni gabim. Miltoja është nga ata që

s'bëjnë zhurmë kot. Romanin do ta shkruajë. E harruat tragjedinë me turq?

— Vepra si të Miltos shkruan edhe vjehri im.

— Nuk thoni shqyrr! Akoma s'ka shkuar përgjithmonë në fshat! Të shpëtojmë një herë nga ajo makina e shkrimit se na çmendi!...

XV

Paraditen e 1 qershorit në sheshin e madh të taksive të qytetit binte që larg në sy një grumbull i madh çantash, një kitarë, tre zagarët e famshëm të Kristo Shigjetës: Pipi, Roza. e Majku, që bridhnin pa ndërprerë rreth e rrotull dhe aty pranë shoqëria e njohur e katër artistëve, e zgjeruar nga gratë e tyre. Shumë kallimtarë e kuptuan se shokët e ngushtë po niseshin për diku. Kureshtarët u mblodhën rrotull pa vonesë duke buzëqeshur me Pipin, Rozën e Majkun që, të uritur, kërkonin ndonjë copë bukë apo çfarëdolloj mbeturine, sepse dy javë të tëra Kristo Shigjeta i kishte torturar me një trajtim kampi përqendrimi për t'i dobësuar pas tërë asaj dhjamosjeje të gjatë trstinore. Ndërkohë katër shokët e ngushtë bënë nja dy fotografi pranë çantave. Gratë e tyre buzëqeshnin aty përbri. Njerëzit filluan të pëshpërisnin me respekt kur morën vesh se katër artistët po niseshin për në fshat me lejë krijuese.

Pas pak një dispeçer i agjencisë së taksive i ftoi të katër shokët të hipnin në karrocerinë e një kamioni të vogël bashkë me pajisjet e tyre. Bëheshin gjithsej dymbëdhjetë çanta të mëdha. Ndër to, katër i përkisnin Kristo Shigjetës dhe ishin mbushur njëra me ndërresa e çikërrimat e tualetit, tjetra me literaturë hëkurudhore, ku mbi dhjetë libra trajtonin probleme të lokomotivave me avull dhe dy të fundit me pajisjet e gjuetisë dhe peshkimit. Me të njëjtin numër çantash nisej për në leje krijuese edhe Alajdin Arbana, dy prej të cilave ishin mbushur me orendi profesionale. Ndërsa Miltiadh Nerënxa e Ajet Shkëmbi kishin marrë nga dy çanta kryesisht mbushur me literaturë artistike. KarrocERIA e kamionit të vogël u mbush dinga dhe ata u detyruan të qëndronin në këmbë.

Më në fund katër shokët u nisën duke përshëndetur gratë dhe njerëzit që ishin mbledhur për t'i përcjellë. Ishte një ditë e bukur, e ngrohtë, që tregonte qartë se një verë e mbarë dhe e gjatë tashmë kishte hyrë. Ndërsa kamioni çante me shpejtësi përmes rrugës së gjërë me plepa, Miltiadh Nerënxa lëshoi befas një psherëtimë filozofike:

— Ah, lëvizja, udhëtimi i duhen artistit vëllezër! Kjo leje krijuese në fshat do të na shpëtojë nga rrethimi i zyrës dhe frazimi intelektual në trajtimin e jetës. Duhet t'i jemi mirënjohës fshatit.

— Gjithë artistët e mëdhenj e kanë dashur fshatin, — tha Kristo Shigjeta.

Rreth drekës kamioni i la katër artistët, dymbëdhjetë çantat, tre zagarët e gjuetisë dhe

kitarën në të hyrë të Fushëndritës. Ata u ulën në një hije dhe filluan të kundronin me nge fushat përreth.

— Bukur, ë? — pyeti inxhinieri si i rrahur me ato anë,

— Jashtëzakonisht, — tha piktori. — Do të dal pasdite për të kërkuar peizazhe.

— Më ke me vete, — ia priti shkrimtari.

— Deri në breg të detit, — shtoi aktori.

Ndërkohë një grup djemsh shkollë i përshëndetën të porsambërriturit dhe rrëmbyen çantat për t'i ndihmuar. Ata të katër hynë në fshat duke tërhequr vëmendjen e tërër atyre kooperativistëve që po ktheheshin nga puna, e shitësve, e nëpunësve të zyrave të kryesisë dhe pleqve të ulur nëpër hije. Diskutimet u ndezën në çast. Të nisur nga Roza, Pipi e Majku shumë vetë i morën të porsardhurit për gjuetarë, por ky mendim u hodh shpejt poshtë për shkak të veshjes së miqve. Pati nga ata që i quajtën arkeologë, historianë, ekip ministrie, por më në fund një mësues letërsie njohu shkrimtar Miltiadh Nerënxën dhe lajmi u përhap vrullshëm se në fshat ia kishin mbërritur katër artistë të famshëm.

Me thjeshtësinë që e karakterizonte dhe aftësinë prej shkrimtari për të komunikuar në çdo lloj mjedisi, Miltiadh Nerënxë u fut mes kooperativistëve dhe filloi t'i takonte me radhë. Shembullin e tij e ndoqën edhe Alajdin Arbana e Ajet Shkëmbi. Vetëm Kristo Shigjetën e pengonin zagarët, sidomos Majku që i vërtitej nëpër

këmbë. Disa kalamaj të vegjël u afruan të lu-
anin me ta.

Pas pak katër miqtë nga qyteti u ulën në
një hije mes fshatarëve që u hapën vend dhe i
rrethuan me respekt.

— Të katër shkrimtarë jeni? — pyeti një
vajzë.

— Jo, vetëm unë jam i penës, — tha shkrim-
tari buzëgus.

— Miltiadh Nerënxa, autor i katër li-
brave, — ndërhyri Alajdini. — Edhe një vë-
llim poetik del tani së shpejti, pesë. Dramaturg
i njohur, prozator dhe poet. Kohët e fundit ka
përfunduar një tragjedi historike me gjashtë
akte.

— Alajdin, këto s'kanë edhe aq rëndësi, —
tha Miltiadi me modesti.

Fshatarët ia ngulën atij sytë pa e përmbaj-
tur habinë. Kurrë ndonjë autor tragjedi s'ishte
dukur në Fushëndritë, as ndonjë shkrimtar që
të kishte dhënë aq shumë vepra në të tria gji-
nitë.

— Shoku Alajdin është piktor, — e vazhdoi
prezantimin Miltiadh Nerënxa. — Peizazhist i
talentuar, portretist, grafist, autor tablosh kom-
pozicionale. Do të keni rast t'i shikoni veprat
që do të krijojë këtu. Jua them pa frikë se
është piktori më i talentuar i rrethit tonë.

Alajdin Arbana buzëqeshi dhe u tundi kokën
fshatarëve që kishin mbetur si të mekur. Dora
e shkrimtarit u drejtua nga Kristo Shigjeta.

— Këtë shokun e kemi një artist të veçantë.
Me profesion është inxhinier hekurudhash, shpi-
kës dhe racionalizator. Krahas profesionit me-

rret edhe me përkthime. Zotëron italishten dhe frëngjishten.

Pas këtyre fjalëve habia e fshatarëve u dyfishua. Syzet miopike i jepnin Kristo Shigjetës vërtet pamjen e një shpikësi në meditim e sipër.

—Dhe ky shoku simpatik,— vazhdoi shkrimtari, — është aktori i njohur, Ajet Shkëmbi, interpretues i dhjetëra roleve, njohës i mirë i Shekspirit, i teatrit francez dhe anglez. Do të vërë në skenë me rininë e fshatit një dramë.

— Po zagarët? — pyeti befas një vajzë me gërsheta. — Jeni amatorë gjahu?

— Gjahu dhe peshkimi, — tha Miltiadh Nerënxa.

Pasi ndenjën nja një orë aty në hije duke diskutuar me fshatarët për punën e artit e të bujqësisë, për gjendjen e rendimenteve dhe zotimet e marra, për klimën dhe kushtet e Fushëndritës, katër miqtë nga qyteti kërkuan të takoheshin me kryetarin. Ai i priti në zyrë me një respekt të veçantë. Kuptohej se ishte njeri me dobësi për artin.

— Mirë se erdhët, shokë krijues, — foli i emocionuar. —Ky është një nder i madh për kooperativën tonë. Kemi dëshirë të na rrini sa më gjatë. Do t'ju mbajmë në pëllëmbë të dorës. A keni qejf t'ju sistemojmë në një apartament këtu në qendër, në pallatin e aksionistëve?

— Vendin e miqve e cakton i zoti i shtëpisë, — tha Miltiadi.

Kryetari buzëqeshi.

v.b — Atëherë, e kam unë në dorë këtë punë. Juve vetëm frymëzimi të mos ju mungojë. Vjet kishim këtu shkrimtar Kiço Shkumbin. U kënaq. Shkroi edhe gjëra të bukura.

— Ama, Kiço Shkumbini paska qenë! — nënqeshi Alajdini. — Miltoja do të shkruajë për fshatin tuaj një roman epope, mor kryetar, rreth 900 faqe vepër!

— Roman shumëplanësh, — e pasoi aktori.

— Vepër që e para do të bëjë sintezën e rrugës së fshatit tonë që nga periudha e Zogut e deri në ditët tona, — vazhdoi inxhinieri.

— Vërtet?! Ju uroj sukses, shoku Milto! Besoj, shokë, se edhe jetën kulturore do ta gjallëroni ca.

— Detyrimisht, — tha Alajdin Arbana. — Miltoja do të mbajë një sërë ligjëratash për letërsinë, unë për pikturën dhe skulpturën, Ajeti për teatrin, estradën, për kinematografinë, kurse Kristoja për zhvillimin e industrisë mekanike.

Kryetari u ul në karrige gojëhapur.

— Ju lumtë, shokë! Me sa shoh, do të shpallni një enciklopedi të tërë.

Pas një bisede të ngrohtë pritjeje katër artistët u nisën për t'u sistemuar në apartamentin e pallatit të aksionistëve. I shoqëroi vetë kryetari. Ndërkohë zagarët e Kristo Shigjetës iu sulën atij për ta përshëndetur dhe Majku i dha një të tërhequr miqësore për pantallonash, skenë të cilën ai e kaloi si duke qeshur e duke e quajtur Majkun buçko. Miqtë e pëlqyen jashtë mase stre-

hën e tyre të re dhe e falënderuan kryetarin me radhë

— Atëherë, punë e krijimtari të mbarë! — i uroi ai duke dalë si me siklet se mos Majku apo ndonjë prej zagarëve të tjerë i turrej përsëri.

Rreth orës tre, pas një dreke të bollshme e një sërë njohjesh të reja, katër artistët u shtrinë nëpër krevate, i hapën dritaret që të bëhej korrent dhe nën përkundjen e gërhimës së fuqishme të Ajet Shkëmbit, gjoksi i gjerë i të cilit thithte pa u ngopur ajrin e këndshëm të fshatit, të tjerët ia këputën një gjumi kampistësh.

Pasdite bënë një shëtitje të gjatë parcelave të pafund duke lavdëruar herë pas here mëmën natyrë për hirësitë e saj dhe krahët e palodhur të kooperativistëve që kishin thurur qëndisma të vërteta rreth e rrotull. Ajet Shkëmbi këmbënguli që të shkonin deri në breg të detit dhe shokët nuk ia prishën. Pishat e larta me kurora të gjera si çadra, rëra e dendur dhe e trashë, ujët e përskuqur nga dielli që po binte tutje në perëndim, i mahnitën artistët.

— Nuk duroj dot, — tha aktori duke u zhveshur. — Do të futem.

Të tjerët qeshën.

Mbrëmja e ngrohtë e qershorit, një mbrëmje e kthjellët, me një qiell plot yje, të cilën Militadh Nerënxa e quajti «mbrëmje me tone pushkiniane», i gjeti katër shokët e ngushtë duke biseduar në ballkonin e apartamentit, i cili vështronte nga deti. Dobësia romantike që i karakterizonte i mbajti gjatë aty. Vetëm rreth orës

nëntë e gjysmë u shtruan nëpër krevate dhe hapën literaturën e bollshme që kishin marrë me vete. Kristo Shigjeta zbriti edhe një herë për të parë zagarët e tij që i kishte strehuar në kopshtin e një shtëpie aty pranë, pastaj në apartament mbretëroi një qetësi biblioteke.

Pas një leximi intensiv të rreth tridhjetë faqeve, të parit ia mundi gjumi qepallat Ajet Shkëmbit duke e shkëputur mizorisht nga një libër për tragjedinë antike greke, pastaj i shkau nga dora inxhinierit një vëllim poetik i Zhak Preverit. I treti u dorëzua Alajdin Arbana duke përmbysur mbi gjoks një botim nga më të fundit për kiminë dhe pikturën. Vetëm sytë e shkrimtarit ndrisnin si projektorë. Ndërkohë që i tërë fshati humbi në një gjumë të thellë dhe tek-tuk dëgjohej ndonjë qen apo gjel i vonuar, ai hapi ditarin dhe filloi të hidhte mbresat e pafund të përrurimit të lejes krijuese.

XVI

Ora e kishte kaluar tetën kur në apartamentin e katër artistëve gjëmoi zëri i fuqishëm dramatik i aktor Ajët Shkëmbit:

— Djema, tunduni! Boll fjetët! Këto ditë duhet të mendojmë pak edhe për formën e trupit. Do të vendosim regjim. Në mëngjes do të bëjmë gjimnastikë.

Deshën s'deshën, ata u ngritën duke murmuritur të pakënaqur, u lanë në bel e sipër si spartanë të vërtetë, pastaj dolën në sheshin para pallatit duke tundur krahët. Nën drejtimin e aktorit filluan të zhvillonin ushtrime me katër dhe tetë kohë. Kush kalonte aty para, i vështronte me zili dhe i përshëndeste me respekt:

— Me krahë të lehtë, shokë artistë! E paskeni programin e punës tepër të ngjeshur.

Pasi i dhanë fund gjimnastikës me një vrap rreth e rrotull pallatit, katër shokët e ngushtë u veshën dhe u nisën për në mensë të lehtë si gjethi. Por dera e mensës kishte kohë që ishte

mbyllur. Kuzhinieri dhe një ndihmëse e tij po qëronin oriz aty në prag.

— Mirëmëngjesi, shokët e artit të kulinarisë!

— përshëndeti Kristo Shigjeta. — Si u gdhitë? Kuzhinieri dhe ndihmësja e tij u vështruan një herë të hutuar.

— Mirëdita! — thanë pastaj.

— Ç'do të na ofroni për të ngrënë?

Kuzhinieri ngriti supet.

— Më vjen keq, por mensa është mbyllur.

Miltiadh Nerënxa qeshi shpenguar.

— Ah, vëlla, ti ndoshta s'e di që ne jemi artistë. Dhe artistë do të thotë që shpesh mëngjesin ta hash në drekë, drekën në të errur dhe darkën në dy të natës. Më kupton?

— E... po... po, të kuptoj, — belbëzoi kuzhinieri. — Ejani, po mendohem t'ju rregulloj.

Pasi vendosën një harmoni të plotë në mes të trupit të lehtësuar nga gjimnastika dhe stomakut, katër shokët e ngushtë u ngritën, u përshëndetën me kuzhinierin dhe ndihmësen e tij, pastaj morën përmes fshatit.

— Tani do të fillojmë të mbledhim të dhëna, — tha shkrimtari duke nxjerrë bllokun e shënimeve dhe stilografin. — Për të sotmen dhe të kaluarën.

— Ç'loj të dhënash? — pyeti aktori.

— Të çdo natyre, Ajet. Roman do të thotë kompleksitet, univers. Ja, të ndalemi te kjo parcelë misri për shembull. Ç'rendiment do të ketë?

— Të pyesim.

Aktori i thirri një djalit të ri.

— Sa kuinalë për hektar merrni në misër, shok?

— Mesatarisht shtatëdhjetë në gjithë sipërfaqen, — u përgjigj djali.

— Hë, më ju lumtë! — shkrintari shënoi në bllok. — Po para Çlirimit?

Djali vështroi rrotull si për të kërkuar ndihmë.

— Ah, për këtë s'dua t'ju gënjej. Sikur të pyesnit pleqtë? Sidomos xha Taren.

— Kush është ky xha Tarja?

— Ai është muzeu i gjallë i fshatit tonë. Mban mend që nga koha e Turqisë.

Miltiadh Nerënxa tundi kokën.

— Do të më duhet ky njeri. Të faleminderit, djalosh!

Të takohet patjetër një plak i vjetër me emrin Tare për ta vjelë, shënoi pastaj në bllokun e vet.

— Milto, sikur të shkonim edhe nga stallat e kooperativës, — tha inxhinieri. — Besoj se të intereson prodhimi blegtoral.

— Patjetër, i dashur. Të shkojmë menjëherë!

Ata të katër u afruan në sheshin e gjerë para stallave të lopëve me pamjen e katër kuqesh-tarëve që hyjnë në ndonjë park zoologjik të kafshëve të rralla të Afrikës. Dy mjelëse të reja që po kujdeseshin për ca viça i përshëndetën me respekt. Miltiadi prezantoi shokët.

— Po, — tha njëra prej vajzave, e cila mbannte shami. — Kemi dëgjuar për ju. Me se mund t'ju ndihmojmë?

— Shoku Milto po shkruan një roman për fshatin tuaj, — tha inxhinieri i hekurudhave. — I duhen të dhëna. Ja, për prodhimin e qumështit, për lindjen e viçave, mbarështrimin e tyre.

— Lindjet i kemi pasur të mbara, — foli vajza me shami. — Tani kemi arritur mesatarisht në 15 kilogramë qumësht për lopë.

— Jashtëzakonisht me vlerë, — thirri Alajdini. — Shënoje, Milto. Me sa shoh, këto tre viça ngjakan shumë me atë lopën laramane, shoqe, — piktori tregoi një lopë të shëndetshme që përtypej me nge aty pranë. — Mos janë të sajta që të tre? Unë them se po.

— Vajza me shami vështroi shoqen si me frikë.

— Ju e keni fjalën a... a i ka pjellë Lara këta tre viça?!

— Pikërisht.

— Edhe unë them se janë trinjakët e Larës, — ndërhyri inxhinieri.

— Ju lumtë! — hyri në bisedë mjelësja tjetër. — E gjetët!

— Kolosale — thirri shkrimtari. — Një lopë lind tre viça. Shikoni ç'rezultate arrijnë blegtoret tona!

Dy mjelëset s'duruan dot. Megjithëse vunë duart para gojës, e qeshura u shpërtheu me zhurmë.

— Qeshin vajzat e fshatit tonë, qeshin, — tha Miltiadh Nerënxa. — Ato janë të lumtura, të gëzuara, puna në blegtori u jep kënaqësi të veçantë.

— Shumë, — thanë vajzat. — Na falni se po qeshim ca pa takt. Kështu na kap shpesh kjo dreq e qeshur.

— E qeshura tregon optimizëm, moj vajzë, — iu drejtua Alajdin Arbana mjelëses me shami. — Kur mund të vij f'ju bëj një portret?

— Oh, ju jeni ai piktori? Kur të doni. Për ne është nder të ndihmojmë artistë si ju. A ju pëlqen të vizitoni stallat? Ndërkohë bëni edhe pyetje.

Ata pranuan. Bota e pasur e lopëve e tërhoqi Miltiadh Nerënxe jashtë mase dhe faqet e bllokut të tij filluan të mbusheshin me shpejtësi. Alajdin Arbana hodhi në fletët e dosjes së tij nja pesë skica të vrullshme. Kristo Shigjeta u bë shumë kureshtar për sistemin e transportimit të ushqimit, i cili realizohej me vagona të lehtë që lëviznin mbi shina të ngushta dekovili, kurse Ajeti Shkëmbi zgjodhi me një mprehtësi të pagabueshme tri vajza për në teatër. Më në fund u ndanë miqësisht me mjelëset duke u premtuar se do të vinin përsëri për t'u mbajtur ndonjë bisedë. Ato i përcollën me të qeshura të forta.

Katër shokët vazhduan rrugën. Ajeti Shkëmbi po ziente nga vapa dhe mbante sytë vazhdimisht nga deti. Ndërkohë Kristo Shigjeta bërë me imagjinatë nëpër pyllin e famshëm me pisha. Kur e pa se të dhënat që duheshin mbledhur s'kishin fund, ai tha si me të lutur:

— Milto, unë me Alajdinin po dalim njëherë për të zgjedhur ndonjë peizazh. Mirë? Ku do të takohemi?

— Në breg të detit, — tha Ajeti pa vonesë.

— Mirë, — pranoi shkrintari. — Takohemi atje nga mesdita.

Ajeti Shkëmbi i vështroi ata të dy me zili tek largoheshin. Po i hanin shpatullat për pak not. Miltiadh Nerënxa i futi krahun dhe da-

lëngadalë u afruan te një bli degëgjyerë në të dalë të fshatit. Që në të parë kuptohet se ishte një pemë e moçme. Në hije të saj po çlodhej një grup kooperativistësh. Njëri prej tyre lëxonte me zë një gazetë.

— Ky ah duhet të jetë shekullor, — i tha shkrimtari shokut. — Dhe një nga pikat më të njohura të fshatit.

— S'është ah, — kundërshtoi aktori, — por rrap.

Ata u përshëndetën me kooperativistët dhe u ulën në hije.

— Vëllezër, sa i vjetër duhet të jetë ky rrap? pyeti Miltiadh Nerënxa. — A mblidheni shpesh këtu?

— Është tepër i vjetër, — u përgjigj një burrë. — Edhe pleqtë e mbajnë mend që nga fëmijëria. Xha Tarja ndoshta e di me saktësi.

— Ky xha Tarja i ditka të gjitha!

— Xha Taren e kemi të zgjuar. Këtu, mor shok, mblidhemi pothuaj çdo pasdite. E kemi si lulishtet tuaja në qytet. Veç...

— Hë? — pyeti shkrimtari.

— Nuk është rrap, por bli.

— S'ka edhe aq rëndësi. Këtë pemë të vjetër unë do ta fut në roman. Ajet, në një linjë retrospektive. Këtu vijnë gjermanët dhe varin në degët e tij dhjetë fshatarë për mizori.

— Më falni, shoku shkrimtar, — tha një burrë me mustaqe, — por në fshatin tonë gjermanët s'kanë hyrë kurrë.

Miltiadh Nerënxa buzëqeshi.

— Ah, ju lexuesit vuani shpesh nga ky realizëm vulgar. Besoni se çdo gjë që shkruhet

në libra ka ndodhur diku dhe dikur patjetër. Arfi, mor milk, është konvencion. Unë kam të drejtën e trillimit. Në fshatin tuaj kam të drejtë të përshkruaj djegie, masakra, bile edhe ndonjë betejë.

— Ashtu?! — ia bëri burri me mustaqe. — Nuk i dija këto. Domethënë të gjitha sa tregon ti i shpik nga mendja?

— Pothuaj të gjitha.

— Të lumtë për nder! Kjo është zotësi.

— Romanin për fshatin tonë do ta shkruani? — pyeti një djalë.

— Po.

— A do të bëni shumë shpikje në të?

— Patjetër.

— Po atëhere ç'është nevoja të vinit këtu?

— Dëgjo, djalosh, njohja teorike duhet shkrirë me praktikën. Jeta e fshatit s'është njëlloj me atë të qytetit. Unë kam ardhur këtu për të njohur jetën tuaj, punën tuaj.

— Me sa shoh, paske punë të vështirë.

Miltiadh Nerënxa pohoi me kokë.

— Të shkruash një roman, do të thotë të ngresh i vetëm një piramidë nga ato të Egjipit.

Kooperativistët shprehën habi dhe respekt njëkohësisht. Pasi u foli edhe ndonjë gjysmë ore se si shkrihej në një vepër njohja teorike me praktikën, për raportin e trillimit me faktet jetësore, për procesin e tipizimit dhe përgjithësimin (duke i ilustruar të gjitha këto nocione me tragjedinë e vet «Liria do të kthehet përsëri»), shkrimtari kërkoi leje të vazhdonte njohjen e fshatit. Kooperativistët e përcollën duke i uruar

punë të mbarë me romanin dhe iu lutën që ta mbaronte sa më shpejt që të kishte mundësi. I kënaqur jashtë mase, Miltiadh Nerënxa i futi përsëri krahun shokut. Ajet Shkëmbi mezi po duronte. Mendjen e kishte të valët e kaltra të detit dhe të rëra e trashë e bregut.

— Milto, me kaq ta mbyllim, — tha si me ankim. — Vazhdojmë pasdite.

— Do ta mbyllim, Ajet, bëj durim. Këtu afër është një baxho. E shohim edhe atë. Jam shumë kurioz.

— Baxho? Për to edhe unë jam kurioz.

Ata hynë në ndërtesën e ulët të baxhos, rrethuar me plepa, dhe u përshëndetën me dy baxhoxhinjtë që po lanin disa voza djathi. U prezantuan dhe Miltiadh Nerënxa hyri drejt e në temë duke hapur bllokun.

— Ju lutem, shokë të bulmetit, na tregoni diçka për punën tuaj.

Njëri prej baxhoxhinjve, që mbante një kapuç të bardhë, filloi të fliste për punët e përditshme pa e kuptuar se ç'gjë me interes kishte në to për t'u mbajtur shënim. Pasi mbaroi lartësinë e vëzave të djathit, baxhoxhiu tjetër foli buzagaz:

— T'ju sjell ca dhallë, shokë të artit? Ju ka djegur vapa.

— Mos keni gjë kës? — pyeti aktori.

— Po! Urdhëroni.

Ai i çoi te një kazan i madh, i hoqi atij kapakun dhe mbushi një garuzhde litërshe me kos të trashë e elastik si gomë. Ajet Shkëmbi e thau garuzhdenë me një frymë duke lëshuar një

«ideall!» prapa. Shkrimtari e mbaroi litrin e tij me dy ndalesa, duke medituar.

— Kosi është deleje, — tha. — Jam i bindur.

— S'e keni gabim, — e mbështetën baxhoxhinjtë.

— E dallova nga aroma. Kundërmon si një livadh me lule. Ç'kanë kullotur delet dje?

— Bar, ç'të kullotin tjetër! — u përgjigj baxhoxhiu me kapuç.

— Jo, shokë. Ato kanë ngrënë edhe diçka tjetër aromatike.

— U! — ia bëri baxhoxhiu tjetër duke i rënë shokut në sup. — U kanë dhënë gjethe dafine të grirë në silazh.

— Po, tamam dafinë, — tha baxhoxhiu me kapuç.

Shkrimtari buzëqeshi.

— E shikoni që s'u gabova? Më falni ta shënoj në bllok. Ajet, shijoje kosin ti, vazhdo shijoje.

Ajet Shkëmbi e mbushi rishtazi garuzhden dhe filloi të pinte duke e lëvizur lukthin e fytit poshtë e lart si ndonjë piston motori. Kosi gurgullonte nëpër laringun e tij të gjerë. Mil-tiadhi e pasoi.

Baxhoxhinjtë u vështruan mes tyre si të trembur.

— Shokë artistë, mos pini shumë se do t'ju dhembë barku, — tha baxhoxhiu me kapuç. Por aktori arriti të thante edhe dy garuzhde të tjera. Shkrimtari nuk e barazoi dot. Mbetën katër me tre. Baxhoxhinjtë ia vunë kapakun kazanit si me marifet.

— Shokë të bulmetit, ju faleminderit! — tha

Miltiadh Nerënxa duke gogësirë. — Tani punë të mbarë dhe mirupafshim!

— Hajt, udhë të mbarë! — ia ktheu baxho-xhiu me kapuç.

— Bo-bo! — murmuriti tjetri. — Shtatë kilole kos.

Dy artistët u nisën për në bregdet duke fërkuar barkun herë pas here, por nuk mundën të shkonin dot larg. Aktorit filloi t'i therte stomaku. Shkrimtari ndiente njëlloj sikleti. U shtrinë në një hije plepi duke rënkuar si të plagosur dhe dalëngadalë i zuri gjumi në kokërr të shpinës.

Fragmente nga ditari artistik

Sa e cuditshme qenka jeta! Ç'surpriza të sillka ajo! Shkrimtarit i qëlluaka të ndeshet me heroin e veprës së vet, të cilin po e konturon prej kohësh në mendje. Dhe ky hero është aq konkret e i gatshëm, sa të vjen ta fotografosh.

Sot, ndërsa po kaloja pranë një parcele të mbjellë me misër, dallova një djalë e një vajzë që prashisnin pranë njëri-tjetrit buzagaz. Si gjithmonë intuïta nuk më gaboi. Ata të dy duheshin. Djali ishte aksionist i ardhur nga qyteti dhe kjo më befasoi. Menjëherë mendova se edhe vajza duhej të ishte nga qyteti si në projektin e romanit tim. Por jo. Vajza ishte fshatare. I vura gishtin kokës dhe reagoval gjatë. Realiteti s'të lejuaka të ngresh skema. Ja ku ndodheshin heronjtë e mi!

Vendosa pa vonesë ta ndërtoj subjektin e romanit sipas sugjerimit të shokëve dhe ashtu si

syzet e plot tersllëqe të tjera që ai nuk po e kuptonte se kush ia ndillte. Por rasti me legjendar kishte ndodhur thellë në pyll me një derr të egër, i cili kishte qenë aq i tmerrshëm, sa u ishte vërsulur zagarëve. Kristo Shigjeta kishte arritur t'i këpuste dy plumba, por ajo bishë e lemerishme nuk donte t'ia dinte, e kishte pasur lëkurën si çelik tanku. Tre shokët e tjerë, të bërë jashtë mase kuriozë pas gjuetisë, po i luteshin mjeshtrit që të shkonin një ditë bashkë në pyll. Ja, duroni, ua kthente ai, sa të gjejmë edhe një çifte tjetër dhe do të shkojmë.

I dyti, aty rreth orës dhjetë, me çantën mbushur me bukë dhe me literaturë, nisej për në breg të detit Ajët Shkëmbi. Pās disa kilometrave not e banjash dielli, ai ia mbërrinte në fshat bashkë me rrezet e perëndimit që i reflektonin në lëkurën e bronzte. Në endjet e tij për të mbledhur të dhëna Miltiadh Nerënxa kishte filluar të mbetej vetëm. Alajdin Arbana e shoqëronte një copë herë, pastaj me kutinë e bojërave në sup nisej për nga bregu i detit duke thënë si me keqardhje:

— Milto, më duhet të vazhdoj një peizazh. Takohemi më vonë...

Një të shtunë mbrëma, nga një kopsht aty pranë pallatit vinin në apartamentin e katër artistëve tingujt e gëzuar të një klarinete. Bëhej dasmë. Miltiadh Nerënxa u vesh, pastaj ngriti nga krevati edhe Alajdinin e Kriston.

— Ejani shpejt! Do të shkojmë te kjo dasmë këtu afër për të mbledhur material. Në dasmë më shumë se kudo fshatari e zbulon botën e tij të pasur shpirtërore. Po Ajeti ku është?

— Ka shkuar te kryetari i kooperativës, —
tha Alajdini. — Për atë grupin teatral.

Ata të tre dolën pa vonesë. Aktorin e ndeshën në oborr të nxehur.

— Ç'ka ndodhur? — pyeti Alajdini.

— U grinda me kryetarin, — Ajeti tundi kokën i pakënaqur. — Çudi e madhe! Ti vjen nga qyteti për të vënë dramën këtu, për të përhapur kulturën, ai të thotë s'të jap njerëz. Jam në prag fushate, e kam litarin në fyt. Po deshe, organizo ndonjë koncert të vogël.

Kristo Shigjeta qeshi.

— Dhe ti më turfullon kështu, si levreku në rrjetë? Hajde, Ajet, hajde! Bukuri për ty. Kryetari s'do. Bëj një koncert dhe... Ajo jo?

— Atij i dhimbset koha dhe jeta teatrale, — tha shkrintari. — Nuk ke faj, Ajet, ta kup-toj shqetësimin.

— Ti e bëre luftën tënde, Ajet, — i dha zemër piktori. — Mos u mërzit tani. Eja, do të shkojmë në dasmë.

— Fundja kryetari le ta mbajë përgjegjësinë, — tha Ajeti Shkëmbi. — Nuk e vlerëson sa duhet teatrin për mobilizimin e njerëzve në punë.

Ata të katër hynë në oborrin ku po bëhej dasma me pamjen e atyre turistëve që i tërheq ekzotika. Orkestra pushoi menjëherë. Njerëzit hapën vend me respekt. I zoti i shtëpisë doli t'i priste. Miqtë i ulën në pjesën më të dukshme të oborrit.

— Shumë vend i bukur për dasmë, — iu drejtua Miltiadhi të zotit të shtëpisë. — Kë martoni, djalin?

— Po.

— T'ju trashëgohet! Sa vjeç është?

— I ri është, 22.

— Bukur! Shumë bukur! Ta shënojmë, —
— shkrimtari nxori me vrull bllokun. — Sa të rinj martohen djemtë e fshatit! Ky është kuptim i drejtë për jetën dhe një mësim i madh për ata beqarët e qytetit që gjejnë nuse kur kalojnë të tridhjetat.

— Djali e mori vajzën me dashuri?

I zoti i shtëpisë qeshi.

— Po shejtani, e gjeti vetë. Ne deshëm t'i bënim një me shkuesi, por nuk pranoi. Dashuria të merr mendtë, mor shoku shkrimtar.

— E bukur! — thirri i ngazëllyer shkrimtari. — Ta shënoj. Të rinjtë e fshatit sot martohen me dashuri. Kjo është një fitore e madhe jo vetëm në planin kulturor, por edhe ideologjik.

Një vajzë e shkathët u solli miqve raki dhe nga një meze të lehtë. Pasi Miltiadh Nerënxa rreshtoi edhe nja dhjetë pyetje të tjera, për të cilat mbajti shënime të hollësishme, biseda kaloi te dasma dhe telashet e shumta të saj. Ndërkohë orkestra gjëmonte, vallja dridhej nëpër oborr dhe Ajet Shkëmbi s'mundi të duronte. Kristoja e shoqëroi dhe të dy kërkuan «Vallen e rinisë», të cilën e hoqën mbështetur sup më sup duke dredhur belin si djelmosha. Pati duartrokkitje. Pastaj Alajdini porositi këngën e Malanakes dhe miqtë u përqendruan te rakia.

— A e keni zbukuruar dhomën e çiftit? —
iu drejtua Kristoja të zotit të shtëpisë.

— Na duket se po, — u përgjigj ai.

— Po sikur t'i shtonit edhe një pikturë?
Pikturë ideale, tamam për një dhomë dhëndri

e nuseje. Shoku Alajdin është piktor. Ai do t'jua shiste me kënaqësi peizazhin e vet «Mbrëmje dashnorësh mbi liqen».

I zoti i shtëpisë mblodhi supet.

— Me gjithë qejf, ta shohim.

— Jua sjell unë për pesë minuta, — tha Alajdin Arbana.

Kur piktori u kthye nga apartamenti me peizazhin në duar, mrekullimi i dasmorëve qe i përgjithshëm.

— Ua, ç'pozë, moj nëne! — psherëtiu një vajzë. — Ç'dashuri! Si nëpër përralla.

— Ç'ngjyra të ëmbla! — e pasoi një djalë. — Shikoni hënën si shkëlqen mbi liqen dhe mbi flokët e vajzës së dashuruar.

— Një barkë si një fole lumturie, — tha një vajzë tjetër. — Oh, ky qenka peizazh.

— I bukur qenka vërtet! — I zoti i shtëpisë nxori portofolin. — Do ta blej, mor shoku piktor.

— Nga fundi i muajit kam edhe unë dasmë, shoku Alajdin. — tha ndërkohë një mik i shtëpisë. — Do të ma sajosh një peizazh si ky? Çmimin vëria vetë.

— Patjetër, — buzëqeshi piktori. — Patjetër. Do të mundohem t'ju kënaq.

Pas këtyre fjalëve pati edhe tri kërkesa radhazi për peizazhin e famshëm «Mbrëmje dashnorësh mbi liqen».

— Mos u mërzitni, — tha Alajdin Arbana. Unë do të qëndroj gjatë këtu, do të pikturoj për të gjithë.

Katër artistët qëndruan në dasmë deri nga ora nëntë, pastaj, duke e uruar të zotin e shtë-

pisë për djalin, u ndanë miqësisht. I ngacmuar nga rakia dhe «Vallja e rinisë», Kristo Shigjeta tha befas tepër i menduar:

— Milto, ti bën gabim që s'mbledh të dhëna edhe nëpër shtëpitë e fshatarëve, te ndonjë burrë i vjetër, te ndonjë veteran. Ja, mund të shkojmë që tani.

— Jashtëzakonisht ide e bukur. — e mbështeti Alajdini.

— Shfrytëzoje këtë mundësi, Milto, — tha Ajeti.

— Po mirë, — pranoi shkrimtari. — Ejani. Kam dëgjuar për një plak të vjetër me emrin Tare. Ia di edhe shtëpinë.

Ata hynë në një oborr të mbushur me kumbulla e hardhi. I ulën në një verandë të gjerë dhe i zoti i shtëpisë i përqafoi me radhë. Ishte një plak i qeshur e i shëndetshëm.

— Mirë se të gjetëm, xha Tare! — e përshëndeti Miltiadh Nerënxa.

Plaku mblodhi vetullat.

— Hëm, mirë se erdhët, por unë... s'jam Tarja. Jam Dule Dëllinja.

Ata të katër shtangën.

— Na falni, — kërkoi ndjesë shkrimtari, — por unë mbledh të dhëna për një roman dhe...

— Ah, ti je ai shkrimtari! — thirri Dule Dëllinja. — Sa mirë! Po pse, mos Tarja di më shumë se unë? Tarja vërtet është më i vjetër, por edhe unë kam parë e dëgjuar shumë në këtë dynja. Do të të tregoj ç'të duash.

— Të faleminderit, xha Dule!

Piktori, aktori e inxhinieri u çliruan nga

emocionet. Ndërkohë në tavolinë u vendos një shishe e bukur rakië me grykë të gjatë.

— Milto, respektoje xha Dulen me pyetje, — tha Kristo Shigjeta.

— Po... Ja fillova. Mua më intereson jeta e fshatit tuaj në të kaluarën, revolta e fshatarëve kundër beut. A keni pasur bej këtu?

Dule Dëllinja tundi kokën i menduar.

— Kemi pasur, or mik, kemi pasur. Do të të tregojë Dulja ty.

Ndërkohë që xha Dulja fliste dalëngadalë duke theksuar herë pas here shprehjen «me sa më kujtohet» dhe Miltiadhi mbante shënime, tre artistët pinin e hanin me oreks. Befas, nga gardhi i kopshtit u dëgjuan të lehura të ashpra qensh. Kristo Shigjeta brofi në këmbë. E njohu zërin e Majkut menjëherë.

— Janë zagarët e mi të gjuetisë, — iu drejtua të zotit të shtëpisë. — Më mirë më lini mua pa ngrënë sesa ata.

— Futini zagarët brenda dhe ushqejini! — urdhëroi Dule Dëllinja.

Pasi kishte shkruar ndonjë orë, Miltiadhi e mbylli bllokun i lodhur dhe tha duke buzëqeshur:

— Tani do të ngremë edhe unë me xha Dulen nga një kupë.

Por ata të katër nuk kishin si ta dinin se ai xha Dule që dukej si i përgjumur mbahej ende në fshat si një nga kandidatët kryesorë për kampion në raki. Si fillim morën prej tij një shëndet për familjet e tyre kolektivisht, pastaj nga një shëndet veç e veç, me fund. Ajet Shkëmbi mendoi se plaku i kishte vënë në po-

zitë dhe propozoi një doli për të. Kështu do-
llia pasoi dollinë dhe, të ndezur prej lëngut erë-
këndshëm të rrushit, miqtë filluan të zbër-
thenin bagazhin e tyre profesional duke folur
njëri për lokomotivat me avull, tjetri për rry-
mat e ndryshme në pikturë, i treti për truket
filmike dhe i fundit e më i përmbajturi, për
tipizimin e personazhit negativ të një beu.

— I pari dha shenja jo të mira piktori. Ai
vështroi sipër, mes hardhive, një copë qiell me
yje dhe thirri i ngazëllyer:

— Oh, ç'natë për peizazh! Van Gog, ku je?
Ku je, idhulli im? Unë vërtet të imitoj ty në
stil, por jam gati të të imitoj edhe në ve-
prime, — pas këtyre fjalëve piktori rrëmbeu
një thikë buke. — Unë mund ta pres edhe
veshin.

— Qyqja! — ia bëri e zonja e shtëpisë. —
Ç'ke me veshin, mor bir?

Ajeti u vërsul dhe ia mori shokut thikën.

— Çojeni të flerë! — urdhëroi Dule Dë-
llinja.

— Jo, po ta dini se unë veshin mund ta
pres! Ta dini! — thërriste Alajdin Arbana ndërsa
e tërhiqnin për krahësh.

Pas tij u ngrit inxhinieri të mbante një fjalim
për lokomotivat me avull.

— Ju sigurisht nuk e dini që lokomotivën e
parë në botë e shpiku anglezi Stevenson, — thi-
rri duke rregulluar syzet mbi hundë. — E ç'ishte
ky Stevenson, do të pyesni ju. Jua them unë.
Unë i di të gjitha sekretet e lokomotivave me
avull.

— Bëjeni gati krevatin! — urdhëroi Dule Dëllinja.

— A doni të dini sa e gjatë ka qenë hekurudha e parë në botë? — vazhdonte të ligjëronte Kristo Shigjeta. — Ajo ka qenë vetëm dhjetë kilometra.

Pas një gote tjetër me fund befas Miltiadh Nerënxa pati një shkrim artistik për figurën e beut në roman.

— Tashmë beun e kam të qartë si tip. Ai është mizor, intrigant, pijanec dhe feminist. Individualizmi gjuhësor: i mbahej goja kur fliste. Portreti: i shëndoshë, me mustaqe, feste, çizme, kërbaç dhe kalë.

— Çojeni edhe këtë! — urdhëroi i zoti i shtëpisë.

— Ju lutem mos ma fikni dritën e dhomës, — ankohej shkrimtari. — Kam për të plotësuar ditarin. Unë natë për natë plotësoj ditarin artistik.

Ajet Shkëmbi mbeti i vetëm përballë Dule Dëllinjës. Ndiente një turbullim të përgjithshëm, megjithatë nuk donte të dorëzohej. Herë pas here i kujtoheshin batuta nga roli i princit. I zoti i shtëpisë i buzëqeshte.

— Ja edhe një herë shëndeti yt, shok i teatrit. — tha ai duke mbushur gotat, me fund!

Trupi vigan i aktorit u lëkund në karrige. Djersët i shkonin çurg.

— Ti kërkon të ma punosh, o pasha i Turqisë. — i tundte gishtin tregues Dule Dëllinjës. — Por kjo kështjellë ka zot. Nuk dorëzohet pa gjak! Uik. — uik. — e ndërpreu lemza. — Unë dhe kështjellarët e mi trima, uik, do të luftoj-

më deri në fund, uik. Kjo kështjellë, uik... unë si princ, uik...

— Rregullojeni edhe këtë princin me shokët, — u tha Dule Dëllinja djemve. — Aha, për fjalë të mbytkan këta artistët, por për raki...

Katër shokët e ngushtë as që do të ishin zgjuar nga gjumi i rëndë sikur nga ora dhjetë e mëngjesit Kristo Shigjeta të mos kishte dëgjuar si nëpër ëndërr kuisjen e zagarëve të tij. Ai brofi duke u lëkundur dhe doli jashtë. Dikush po e qëllonte Majkun me shkop duke thirrur i nxehur:

— Kafshë dembele! Lepujt e mi gjete të sulmosh ti? Na! Bobo! Katër lepujt e eksperimentit!

Kristoja u vërsul jashtë dhe e mbërtheu rrahësin e zagarëve për fyti.

— Si guxon të godasësh një kafshë kaq fisnike, mor xhahil?

— Më kanë ngrënë lepujt e eksperimentit! E kupton! Ku t'i gjej unë lepujt tani? — u ankua rritësi i lepujve, një djalë te të tridhjetat.

— Lepujt do t'i paguaj unë.

— Unë s'dua para, dua lepujt.

Djemtë e Dule Dëllinjës dolën me ngut dhe i ndanë.

— Shoku Kristo, mos u nxeh, — iu lutën mikut. — Ky fqinji ynë është mësues biologjie. I kishte lepujt për eksperiment. Fajin e kemi edhe ne. Zagarët duheshin lidhur.

— Lepujt do t'i paguaj unë, — tha Kristoja. — Majk, të vrau shumë, xhan? Hajde, hopa, — ai e mori kryezagarin e tij në krah, i cili lëpinte buzët e përgjakura tërë kënaqësi. Ndërkohë tre

artistët e tjerë u dhanë jashtë me sy të buhavitur e flokë të hallakatur. Mësuesi i biologjisë murmuriti diçka nëpër dhëmbë dhe u largua i mërzitur.

— Gjynah, — ia bëri inxhinieri. — I kishte edhe për eksperiment. Për shkencëtarët unë kam respekt. Do t'i gjej katër lepuj të tjerë.

— Hajdeni, or miq, — u foli Dule Dëllinja artistëve. — Freskohemi ca se do të pimë nga një gotë raki e kafe.

Sa dëgjuan fjalën raki, ata u vështruan mes tyre të trembur. Shkrimtarit i gjëmonte koka, aktorit i therrte stomaku, piktorit i digjte urthi, ndërsa inxhinierit të hekurudhave i merreshin mendtë sikur ta kishte zënë deti.

— Shpejt, të ikim në apartamentin tonë, — pëshpëriti Ajeti.

Ata u takuan me Dule Dëllinjën e djemtë e tij dhe, pasi u premtuan se s'do ta linin me aq, bënë për nga pallati i tyre duke mbajtur njëri-tjetrin për krahu. Ranë përmbys drejt e në krevat dhe s'luajtën më deri nga ora katër e pasdites.

XVIII

Vetëm të hënën katër shokët e morën disi veten pas betejës në verandën e këndshme të Dule Dëllinjës. Paradite vendosën të mos lëviznin nga apartamenti se bënte shumë vapë. Filluan të shfletonin literaturë.

— Djema, e dini se u turpëruam fare me fshatarët, — tha befaz Miltiadh Nerënxa. — U bëmë kaq ditë këtu në Fushëndritë dhe s'kemi mbajtur asnjë bisedë.

— Vërtet duhet ndrequr menjëherë ky gabim, — e mbështeti Kristo Shigjeta. — Ja, sot pasdite, meqë jemi të çlodhur, mund të organizojmë diçka në shtëpinë e kulturës. Ajet, Alajdin, dakord jeni ju?

— Plotësisht, — tha piktori.

Me përgjegjësin e shtëpisë së kulturës doli të bisedonte shkrimtari dhe së bashku vendosën që biseda të zhvillohej jashtë, në fushë, mes brigadave, që veprimtaria të merrte ka-

rakter sa më popullor dhe artistët ta ndienin veten sa më afër me masën e gjerë të artdashëve, pa poza, pa zyrtarizma e intelektualizma.

Në orën shtatë pasdite, në një plepishte jo shumë larg magazinave të kooperativës, katër artistët ia mbërritën të qeshur, veshur tepër thjesht: me pantallona doku e këmisha poli-estri, me nga një dosje të vogël në dorë e nga një stilograf në xhеп. Kooperativistët e brigadës së foragjereve dhe asaj të perimeve që do të merrnin pjesë në bisedë, i pritën me duartrokitje. Përgjegjësi i shtëpisë së kulturës bëri një hapje të shkurtër.

— Për arritjet e letërsisë sonë këto vitet e fundit mendoj t'ia dëmë fjalën autorit të njohur, Miltiadh Nerënxa, — tha ai pastaj duke treguar me dorën e shtrirë shkrintarin.

Miltiadh Nerënxa u dha një herë flokëve sipër me gjestin e vet çapkën që tashmë ishte bërë i njohur edhe në fshat, pastaj filloi të fliste krejt i çliruar nga emocionet.

— Shokë kooperativistë, letërsia është arti më demokratik te ne. Vit pas viti ajo po shënon suksese. Te ne botohen shumë, ky është një fakt. Tani së fundi do të dalë në qarkullim edhe vëllimi im i me poezi «Fillad e stuhi». Mendoj se ky vëllim do të jetë një arritje në poezinë tonë. Pse e them këtë? Sepse vepra ime u është nënshtruar kërkesave të larta. Në të unë kam gërshetuar bukur unin poetik me heroin lirik, lirizmin e ëmbël me nota të fuqishme epike, forcën e mendimit me lakonizmin e vargut, gjuhën metaforike me rimën, duke sy-

nuar gjithmonë drejt qëndrimit meditativ. Poezia ime priret drejt imazhit të qartë. Në fokusin tim poetik përmbliidhen gjetjet emocionale. Unë synoj drejt gjetjeve origjinale, befasisuese. Ja, për shembull, një poezi njëstrofëshe me titull «Peizazh»:

*Lart në qiell mblidhen re,
dielli fshehur diku rri,
e menduar ecën një vajzë atje,
së shpejti do të bjerë shi.*

Kooperativistët mbetën si të mekur. Në fytyra u lexoheshin mbresat e thella që u kishte lënë kuptimi i fjalëve të shkrimtarit dhe poezia «Peizazh». Majtas e djathtas filluan pëshpëritjet. Ky qenka kokë, tha një djalë. Ndërsa një vajzë psherëtiu e druajtur: Shikoni ç'artist, edhe gjestet i ka të ëmbla si rimat. Por pati edhe gra që filluan të mendonin për gjellën e darkës, kurse disa burra të vjetër i mori dremia.

— Shoku Milto, a s'keni menduar fare për një vepër të madhe autobiografike? — pyeti një vajzë.

Kjo pyetje e gjeti shkrimtarin të papërgatitur. — Patjetër, — improvizoi ai qetësisht. — Po mendoj prej kohësh për autobiografinë time. Besoj se kam një jetë të pasur për të nxjerrë një vepër tërheqëse.

Ndonjë çerek ore, me atë aftësinë e vet magjepsëse të të rrëfyerit, Miltiadh Nerënxa i mbajti gozhduar dëgjuesit me linjat kryesore të autobiografisë së vet. Ndërkohë disa gra filluan

të punonin triko, një grup vajzash u harruan pas një modeli fustani, një grup djemsh hapën «Sportin popullor», ndërsa ata që po dremisnin u mbështetën edhe më mirë te njëri-tjetri. Kur shkrintari mbaroi së foluri dhe falënderoi për vëmendjen, pati një valë duartrokitjesh.

Përgjegjësi i kulturës prezantoi piktorin Alajdin Arbanën.

— Ndihem jashtëzakonisht i nderuar që ndodhem mes jush, — filloi të thoshte ai. — Më pëlqen interesimi juaj. Ju duhet ta bleni pa ngurrim pikturën dhe t'i zbukuroni shtëpitë tuaja. Piktura është një art i vjetër, shokë e shoqe kooperativiste.

Historisë së lindjes së pikturës Alajdin Arbana i kushtoi plot njëzet minuta. Në këto e sipër gratë e trikove kishin ecur goxha radhë, vajzat po pëshpërisnin për bukurinë e Sofisë, gruas së hijshme të Miltiadh Nerënxës, për të cilën kishin mësuar se ai e kishte rrëmbyer duke rrezikuar kokën, djemtë kishin kaluar te faqja e katërt e «Sportit popullor», ndërsa ata të dremitjes ia kishin marrë me gërhima të lehta.

— Qyqja, — ia bëri një grua duke pshe-rëtitur e mërzitur. — Na i thartoi trutë fare. Kështu është kur lexon shumë libra, flet si përçart.

— Shoku Alajdin, a keni fituar ndonjë çmim nëpër ekspozita? — pyeti befas një djalë.

Piktori ngriu ca çaste, pastaj u mundua të buzëqeshte.

— Si t'ju them? Ndoshta ju mund të habiteni, por unë nuk e njoh konceptin çmim. Për mua nuk ka asnjë rëndësi marr apo nuk marr çmim.

Dëgjuesit lëshuan me përtesë një duartrokitje. Por plogështia e tyre sikur u zhduk dhe vëmendja u përqendrua jashtë mase kur përgjegjësi i shtëpisë së kulturës prezantoi Kristo Shigjetën me fjalët: «Shpikës dhe racionalizator i famshëm i ndërmarrjes së hekurudhave. Po merret me një racionalizim tepër të rëndësishëm të lokomotivat me avull.

— Hë më i lumtë! — u zgjua një burrë i vjetër. — Ky qenka usta.

— Ëhë, — e mbështeti një tjetër. — Bëka shkencë, për së mbari, jo si këta artistët me bojëra e lule.

Por, për habinë e dëgjuesve, Kristo Shigjeta tha tepër serioz:

— Fillimisht unë do t'ju flas ca për dy poetë të mëdhenj bashkëkohorë, sepse po i përkthej. Këta dy poetë janë Zhak Preverit dhe Salvatore Kuazimodo. Ju nuk mund ta besoni se sa thjeshtësi ka në poezinë e Preverit. Gjithashtu nuk mund ta imagjinoni se sa ndjenjë do të gjenit te Kuazimodoja po ta lexonit.

Kishte kaluar ndonjë çerek ore nga ligjërata e përkthyesit për dy poetët e tij të preferuar, kur një djalë zeshkan u pëshpëriti shokëve rrotull duke nënqeshur:

— U bëfsha unë Kuazimodo po s'ia këput kot ky.

— Je në vete! — e kundërshtoi njëri prej djemve.

— Ja, shikojeni kur t'ia këpus edhe unë kot fare, — këmbënguli zeshkani. — Shoku Kristo, më falni, — iu drejtua përkthyesit. — Unë nuk e kuptoj se si ju ka tërhequr vëmendjen Kuazimodoja dhe jo një poet i madh italian i dy dekadave të fundit si Amadeo de Amadeos?

Kristo Shigjeta e ndjeu veten tepër ngushtë si në rastet kur në gjueti i dilnin para dërra të egër. Nuk ia kishte marrë mendja se aty mund të kishte njohës aq të thellë të poezisë italiane.

— Ah, djalosh, — buzëqeshi ai. — Ju nuk e dini se kohët e fundit De Amadeosi ka shfaqur pikëpamje neofashiste.

— Vërtet?! — u çudit zeshkani. — Sa keq! Shokët e tij ranë gati përmbys për të mos u dukur.

— E patë se ç'filozofë na kanë ardhur në fshat? — tha zeshkani.

Kristo Shigjeta u kthye përsëri te Preveri e Kuazimodoja, por, kur pa se askush s'po e dëgjonte, vendosi të kalonte te lokomotivat. Për ndonja njëzet minuta inxhinieri hyri në hollësira teknike të profesionit të tij duke i detyruar kureshtarët e shumtë të ktheheshin përsëri në dremit, në punimin e trikove, te gruaja e bukur e Miltiadh Nerënxës dhe «Sporti popullor». Një djalë me flokë kaçurrel, që ishte detyruar të shtynte një takim me të fejuarën për të mos munguar në atë bisedë, nuk duroi dot më.

— Më falni, shoku inxhinier, ne po shkojmë drejt shekullit XXI apo XIX? — pyeti.

Racionalizatori ngriti syzet mbi hundë me inat dhe u ul.

— Duam të dëgjojmë edhe shokun e teatrit, — tha një vajzë.

— Me shumë qejf! — Ajet Shkëmbi u ngrit në këmbë. — Unë do t'ju interpretoj disa monologë nga roli i princit në tragjedinë «Liria do të kthehet përsëri» të shokut Milto dhe poemën e tij «Fshat, i bukur fshat», të shkruar këto ditë për Fushëndritën.

Zëri i tij prej basi i tundi nga vendi të gjithë. Ishte e pamundur të diskutoje për sport, për Sofinë e bukur e aq më pak të dremisje kur gjëmonin thirrjet luftarake: «Mos u përkulni, kështjellarët e mi trima, s'përkulet shqiptari, mor qen turk, pasha, ju gënjen mendja, pasha, në shekuj do të na ndjekë, fjala «liri». Ajet Shkëmbi u fut aq thellë në rol dhe filloi të bënte aq shumë gjeste teatrale, saqë dëgjuesit u detyruan të duartrokisnin gjatë për ta sjellë në vete. I gjori, murmuriti një vajzë. I dhimbka dhëmballa më duket. Aktori u përkul me respekt, pastaj u mbush thellë me frymë dhe kaloi te poema «Fshat, i bukur fshat».

Lirizimi i poemës, me shfrime të herëpashershme ndjenjash, me apostrofa të fuqishme dhe me përsëritjen e shpeshtë të foljeve «eci, shikoj, mendoj», i preku dëgjuesit thellë. Në fragmentin:

*Eci mes fushave me këmishën zberthyer,
flladi i ëmbël flokët m'i përkëdhel.*

Në të majtë vështroj grurin që zverdhon,

në të djathtë pambukun që zbardhon,
dhe mendoj: ç'ishte dje këtu?

Duartrokitjet zgjatën rreth një minutë. Në mes të duartrokitjeve autori, Miltiadh Nerënxa, ia shtrëngoi aktorit të dyja duart i përmalluar, pastaj u përkul para kooperativistëve.

Pas pak përgjegjësi i shtëpisë së kulturës i falënderoi miqtë për bisedën e këndshme, duke u kërkuar të mbledheshin përsëri ashtu. Kooperativistët filluan të shpërndareshin me ngut.

— Ah, kush që ai që na i bëri peshqësh këta të katër të fantaksur, — tha me inat djali që kishte humbur takimin me të fejuarën. — S'mbaj mend asgjë nga ç'dëgjova.

Kishte ditë që pajisjet e peshkimit qëndronin të paprekura në një cep të apartamentit. Mjeshtri i çiftes, Kristo Shigjeta, s'donte që s'donte të hiqte dorë nga pylli me pisha, ndonëse kishte mbetur ende me një thëllëzë dhe disa pëllumba të egër. Vetëm Ajeti e Alajdini i kishin hedhur disa herë grepat, ndërsa bënin plazh në breg të detit. Shkrimtar Miltiadh Nerënxa ende nuk e kishte nuhatur erën e peshkut, sepse mbledhja e materialit për romanin nuk i linte asnjë minutë kohë të lirë.

Një pasdite, ndërsa katër shokët e ngushtë ishin ngritur nga një gjumë i thellë dhe po pinën kafe në ballkonin e freskët të apartamentit, befasi Kristo Shigjeta vështroi nga qielli si ata detarët e vjetër dhe tha:

— E dini se po më pëlqejnë këto re dhe kjo juga që po fryn? Është tamam kohë peshkimi. Apo jo, Alajdin?

— Jashtëzakonisht bukur. — e përkrahu piktori. — Peshku do pak dallgë e turbullirë.

— Si thoni, i hedhim mrezhdën e parangallët?

Aktori fërkoj duart me qejf.

— I hedhim. Dhe peshkun ta pjekim mu atje në breg. Apo s'ka një verë të mirë kjo ushqimorja e fshatit!

— Edhe unë kam nevojë për ca çlodhje, — tha shkrimtari. — Shkojmë pa vonesë që të bëjmë ca meze për parangallët.

— Atëherë, në këmbë djema! — thirri Kristoja çapkënçe. — Qëllofshim!

Katër shokët u nisën me duart ngarkuar, me kasketa e kapela kashte në kokë. Përsëndeteshin buzagaz me fshatarët që ktheheshin nga puna dhe pyetjeve të tyre «Për ku kështu, shokë artistë», u përgjigjeshin: «Për peshk, vëllezër, për peshk. Pasioni i vjetër është si mikrobi, s'të lë të qetë.

Me të mbërritur në breg, ata u zhveshën, nxorën nga dy toja secili, zunë vende pranë njëri-tjetrit, ushqyen grepat dhe më në fund i vërvitën tuje me qejf. Por kaloj gjysmë ore dhe nuk po vinte asnjë ngacmim, sikur grepat të kishin rënë në Detin e Vdekur. Shkrimtarin, aktorin e piktorin i mbërtheu mërzia shpejt,

— Fijet e mia unë po i lidh këtu në breg, — tha Alajdin Arbana. — Po dal njëherë këtej rrotull. Ka ditë që më tërheq një peizazh.

— U, — ia bëri me qejf aktori. — Më ke folur edhe mua. Prit, po shkojmë bashkë.

— Do tju shoqëroj edhe unë, — tha pa vonesë shkrimtari.

Ah, s'keni mend për peshk ju jo, — murmuriti me inat Kristo Shigjeta.

— Kristo, mos u mërzit, — folën ata njëzëri.
— Ja, u kthyem.

— Vazhdoni pa merak, — tha mjeshtri i gjuetisë. — Merrem unë me të gjitha fijet.

Tre shokët iu larguan ca bregut, hipën mbi një sop dhe prej aty piktori filloi të përcaktonte kufijtë e peizazhit të tij që përfshinin disa parcela dhe një shtëpi aty pranë rrethuar me kopsht.

— Gjetja është origjinale, — tha aktori. — Sidomos kopshti i kësaj shtëpisë këtu të futet i tërë. Bre, ç'paska ca fiq! Shiko, edhe pjeshkë!

— Sa mirë do të ishte të kisha një kopsht të tillë! — psherëtiu shkrimtari si nëpër gjumë.
— Do ta punoja vetë, si Çehovi.

Ndërkohë që tre shokët bënin shenja me duar në drejtim të kopshtit, një mesoburrë doli te gardhi i tij dhe u foli me respekt:

— Hajde, bujrrëm, shokë! Hajdeni të rrini ca në hije!

Artistët u vështruan një herë mes tyre.

— Mikpritja është karakteristike në këto anë, — tha piktori. — Ejani. Ta shikojmë kopshtin më konkretisht. I zoti i shtëpisë i priti miqtë me një respekt të pakufishëm. I përqafoi me radhë, pastaj i ftoi të uleshin në një qilim të madh shtruar mbi bar, nën një kumbull të madhe.

— Paska kuptim të drejtë për artin ky njeri, u pëshpëriti shkrimtari shokëve. — Artistëve ua bëka nderet ashtu siç u takojnë. Me siguri duhet të ketë goxha bibliotekë në shtëpi.

— Edhe piktura, — e mbështeti Alajdini.

— Me sa duket i kanë folur hollë-hollë për ne, — tha aktori.

Pas pak i zoti i shtëpisë u kthye me një shportë të madhe plot me pjeshkë e fiq dhe një damixhanë raki.

— O, ç'është kjo! — Miltiadh Nerënxa foli si me ankim. — Ne erdhëm sa për pesë minuta. Nuk qe nevoja... sikur... ne...

— Ju lutem, — tha i zoti i shtëpisë. — Nderi është imi. Ju më vini për herë të parë Grua! — i thirri pastaj së shoqes. — Merru pak me atë gjelin e zi që i ka ikur zëri e nuk këndon më! Shpejt!

Pas këtyre fjalëve dhe gotës së parë me raki fytyrat e miqve sikur u ndriçuan.

— A ju kanë lodhur punët, shokë? — pyeti i zoti i shtëpisë. — Këto ditë me vapë besoj ju bezdisin.

— Puna jonë ka specifikën e saj, — tha piktori. — Në çdo lloj rrethane ajo na kënaq jashtëzakonisht.

Pasi kishin biseduar ndonjë gjysmë ore për gjëra të përgjithshme dhe shportës me fruta po i dilte fundi, i zoti i shtëpisë e ndryshoi befaz tonin duke thënë:

— Shokë inxhinierë, ju lutem, shikojeni pak atë drejtimin e kanalit!

Tre artistët hapën sytë sikur i zoti i shtëpisë të kishte filluar të fliste indonezisht.

— Si?! — ia bëri me siklet piktori. — Kanali? Çfarë kanali?

Tjetri u mundua të buzëqeshte.

— Kanalin e madh që do të hapni. Shmangeni po deshët nga kopshti se i bie plani mes

për mes. A nuk është gjynah të priset ky kopsht kaq i bukur?

— Nuk po ju kuptojmë, — tha shkrimtari.
— Ne nuk jemi inxhinierë.

I zoti i shtëpisë lëvizi vendit.

— Nuk jeni ju të Ndërmarrjes së Ujërave?
— fytyra e tij në fillim u mbulua nga të kuqtë si qielli në të perënduar, pastaj erdhi e u nxi si qielli kur bie mbrëmja.

— Jo, mor shok, — ia ktheu aktori. — Ne jemi artistë. Kemi ardhur këtu me leje krijuese. Po ti, nuk na njihke?!

I zoti i shtëpisë rrëmbeu tapën e damixhanës dhe e mbylli atë me një inat turfullues.

— Ashtu, ë? Me demek ju qenkeni ata që mbliidhni të dhëna nëpër fshat e mbani fjalime? Atëherë mua do të më falni se kam ca punë. Grua! Lëshoje gjelin e zi!

Miqtë u ngritën kokulur.

— Ditën e mirë! — thanë me zë të fikur.
— Edhe ne kemi punë, duhet të dalim.

— Hajt, rruga e mbarë!

Tre shokët u larguan duke vështruar prapa me përçmim.

— Dallaverexhiu! — shau e aktori. — Bah, çfarë servili i paturpshëm.

— Tërësisht qesharak, — e pasoi piktori. — Na pandehu për teknikë kanalesh.

— Mos u çudisni, — tha shkrimtari. —

— Nuk kanë të gjithë njerëzit të njëjtën ngritje kulturore e estetike.

Ata u kthyen turivarur drejt bregut. Befas panë Kriston majë një guri brenda në det duke u lëkundur me krahët hapur. Pas pak seko-

ndash ai e humbi drejtpeshimin plotësisht dhe ra në ujë duke thirrur sikur të kishte rënë nga ndonjë direk vapori. Shokët u sulën për ta ndihmuar.

— Syzet, — murmuriti mjeshtri, — më humbën syzet. Ah! Ç'më iku goxha dental! Duhej të ishte nja dy kile. O bo-bo, syzet!

Ata filluan të kërkonin të katër në ujët e turbullt. Pas ndonja dhjetë minutash aktori, që qëndronte i zhytur si një fokë e vërtetë, i ngriti syzet lart duke bërë që xhamat e tyre të shkëlqenin.

— Bre, ç'tersllëk, — shfryu Kristo Shigjeta. — Është hera e parë që tersi më qepet kështu.

Pasi mjeshtri vuri syzet dhe hoqi dorë nga ideja për të peshkuar majë shkëmbit, katër shokët dolën në breg. Ndërkohë një burrë i mosshuar me qeleshe që po kalonte atypari u bë kureshtar.

— Gjuetia e mbarë! — përshëndeti duke u afruar. — Apo ju ecën?

— Çka, jo edhe aq keq, — tha Alajdini.

— Nga ju kemi?

— Si?! — u çudit shkrimtari. — Nuk na njeh? Nuk paske dëgjuar se në Fushëndritë kanë ardhur katër artistë me leje krijuese?

— Ëhë, ju jeni ata të katër nga qyteti! — burri rregulloi qeleshen mbi kokë. Po si s'kam dëgjuar! Sidomos për njërin që shpikte lokomotiva me avull, më kanë folur shumë.

Miltiadh Nerënxa, uli kokën.

— Po mirë, punë ju quhet kjo ardhja në fshat? — pyeti burri përsëri.

— Patjetër punë, — tha shkrimtari me inat.

— E ç'punë bëni këto ditë?

— Njohim jetën, xhaxha, fshatin, mbledhim fakte e të dhëna, studiojmë literaturë.

— Ashtu? Ju lumtë! Po rroga, ju ecën?

— Oj, të ecur! Artistët dhe shkencëtarët te ne kanë kushte speciale, nuk varen nga qesja me para e borgjezëve si në vendet e huaja.

— Domethënë ju ecka rroga? Sa mirë! Hajt punë të mbarë tani dhe më falni se ju pengova.

Ata i kthyen përshëndetjen dhe u përqendruan rishtazi te fijet. Ndenjën aty deri nga ora tetë e gjysmë, deri sa Kristoja zuri një qefull, të cilin e quajtën rekord, pastaj ushqyen parangallët dhe me peshkun e zënë. Me hedhjen e tyre mjeshtri i gjuetisë ngarkoi Miltiadin dhe Alajdinin, ndërsa për mrezhdën mori me vete Ajetin. Vetëm kur dielli humbi tutje në horizont, duke lënë pas një copë të përskuqur qielli, të cilën piktori e quajti «njollë vangogiane», katër shokët morën rrugën e kthimit.

— Sonte duhet të biem herët në gjumë, — tha Kristoja. — Po s'u ngritëm nesër menatë gjuetia na shkoi kot. Të paktën në orën katër të jemi jashtë.

— Mos kini merak, — tha shkrintari. — Ju zgjoj unë. Sonte do të punoj deri vonë. Vendosa ta nis romanin.

— Pa mbaruar punë me mbledhjen e materialit? — pyeti Ajeti.

— Do të eci paralel. Për kapitujt e parë të romanit jam gati.

— Atëherë u vendos, — tha Kristoja.

Zgjimi u bë në orën dy fiks, megjithatë

Afajdini, Kristoja e Ajeti nuk tundeshin nga vendi. Është herët, murmuriste aktori, është shumë herët. Të presim edhe ca. Tani del peshku e kullot.

— Atëherë po shtrihem edhe unë, — u mërzit shkrimtari.

— Jo, jo, — kundërshtoi Kristoja. — Ja, u ngritëm.

Ora duhej të ishte rreth tre kur peshkatarët mbërritën në breg, u zhveshën, u futën në det, e mbërthyen mrezhdën dhe filluan ta tërhiqnin. Befas u dëgjuan thirrje të forta:

— Duart lart! Dilni jashtë me duart lart! Peshkatarët ngrinë. Në breg qëndronin tre ushtarë me automatikë.

— Jemi patrullë kufiri, — foli komandanti i tyre. — Nxirrni letërnjoftimet!

— I kemi në apartament, — tha piktori. — Ne jemi ata katër artistët...

— Lejet e gjuetisë!

— Shokët ushtarë, unë jam anëtar nderi i Shoqatës së Gjuetarëve, — tha Kristo Shigjeta. — Mos dyshoni te ne.

— Ne jemi artistë, — tha i prekur Miltiadh. — Ju duhet të na kuptoni. Unë jam shkrimtar. Miltiadh Nerënxa.

— As e kam dëgjuar e lexuar ndonjëherë këtë emër, — ia priti komandanti i patrullës. — Ju për mua jeni shkelës kufiri. Nisuni në postë! Duart mund t'i ulni.

Katër shokët u vështruan të hutuar.

— Shokët ushtarë trima, është keqkuptim — tha shkrimtari. — Ne jemi artistë dhe amatorë peshku.

— Marsh pa fjalë!

Patrulla i vuri para. Ata të katër vështronin herë pas here me bisht të syrit automatikët e ushtarëve. Miltiadihi e Kristoja dridheshin nga të ftohtët. Alajdini murmuriste me vete, ndërsa Ajeti shante peshkun dhe ata që e kishin shpikur gjuetinë e tij. Mbërritën në postë pas ndonjë gjysmë ore. Oficeri i rojës ishte një djalë i ri. Ai diç bisedoi me komandantin e patrullës për ngjarjen.

— Duhet të qëndroni këtu derisa të verifikojmë se kush jeni, —iu drejtua pastaj katër gjuetarëve. — Kë të thëresim në fshat për të biseduar?

— Thërrisni kryetarin e kooperativës. Ai na njeh mirë.

— Në rregull.

Derisa ia mbërriti kryetari në postë, në orën gjashtë e gjysmë, katër artistët u detyruan të qëndronin mbyllur në një dhomë, ulur në një stol të gjatë, ngjeshur sup me sup te njëri-tjetri. Kristo Shigjeta tërë kohën mendonte për parangallët, mrezhdën dhe ndonjë gjobë të mundshme që i priste, Alajdin Arbana betohej e stërbetohej se s'do të dilte kurrë më për peshk, Ajeti Shkëmbi e falënderonte fatin që ushtarët s'i kishin grirë me automatikë, ndërsa Miltiadihi Nerënxa ankohej se s'i kishte pasur mundësi që ushtarët të mos i njihnin katër njerëz të artit që i mbante në gojë gjithë rrethi.

Vetëm pas një bisede të gjatë me kryetarin, oficeri i shërbimit i liroi shkelësit duke i para-

lajmëruar rreptë që të mos dukeshin më në breg të detit natën.

— Mor po tani s'vijmë më ne edhe sikur të na lusësh, — murmuriti piktori.

Katër artistët qëndronin para kryetarit si fajtorë.

— Pse, mor shokë të artit, kështu? — tha ai.

— Nuk ju doli gjithë dita për të peshkuar?

— Është lloji i gjuetisë, kryetar, — ia ktheu Kristoja. — Bëhet natën.

— Nejse, ejani tani dhe shikoni më mirë punët e krijimtarisë. Ç'ju duhet gjuetia?

— Nevoja shpirtërore, kryetar, çlodhje psikologjike, — psherëtiu aktori.

Kur katër artistët mbetën vetëm, Miltiadh Nerënxa u mbush thellë me frymë, pastaj tha duke qeshur:

— Eh, aventurë e lezetshme, ë? Ka nevojë njeriu edhe për të tilla qyfyre, sepse ndryshe jeta do të ishte tepër e mërzitshme dhe monotone. Apo jo?

XX

Po bëheshin tri ditë që shkrimtar Miltiadh Nerënxa rrinte mbyllur në apartament për shkak të një rrufe të bezdisshme që e kishte mbërthyer natën e famshme të gjuetisë së peshkut. Me gjithë gjendjen e rëndë vazhdonte të punonte me ngulm mbi romanin e ri, shtrirë në krevat. Ndërkohë s'i kishte prerë bisedat me njerëz të të gjitha moshave për të vjelë material. Shumë kooperativistë i kishin pritur aty në apartament, megjithatë asnjëri s'po e kënaqte si duhet. Ai ishte bërë tepër kureshtar për ta takuar xha Taren, plakun më të moshuar të fshatit, për të cilin të gjithë i thoshin se ishte një historian i vërtetë dhe dinte me data të sakta me dhjetra ngjarje. Flitej se ai ishte takuar personalisht edhe me Haxhi Qamilin, për kryengritjen e famshme të të cilit Miltiadh Nerënxa interesohej veçanërisht dhe po matej prej kohësh për të shkruar diçka. Disa herë shkri-

mtari ishte nisur për të biseduar me xha Taren, por s'e kishte gjetur.

Një paradite fundqershori, ndërsa i duhej të qëndronte ende i mbyllur në apartament, i vetëm, sepse tre shokët e tjerë ia kishin mbathur për në plazh, Miltiadh Nerënxa iu lut një djali që t'i çonte xha Tares një copë letër ku ai i shkruante:

Shumë i nderuari dhe i mençuri xha Tare.

Besoj se ke dëgjuar që në fshatin tuaj ka ardhur një shkrimtar. Ky shkrimtar ka shumë dëshirë të takohet me ju e të bisedojë. Ju jeni një arkiv i gjallë, xha Tare, dhe unë do t'ju shfrytëzoj nëse do të më lejoni. Ju pres sa më shpejt këtu në apartament.

Miltiadh Nerënxa, poet, dramaturg e prozator.

Rreth orës 11 dera e apartamentit trokiti me zhurmë dhe brenda u fut një plak me qeleshe, serioz, me sy të shndritshëm e plot gjallëri, me ca mustaqe të thinjura e një llullë në cep të gojës.

— Tungjatjeta, shoku shkrimtar! — thirri ai. — Tare Cikallesi më thonë. Ja ku më ke, të më shfrytëzosh sa të duash. Kam dëgjuar shumë fjalë të mira për ty, se ke bërë goxha vepra e shkruan deri në të gdhirë. Të lumtë, mor bir! Edhe shokët i kishe koka, më thanë, sidomos njëri që sajonte lokomotiva me tym. Ju lumtë për nder!

Shkrimtari i shtrëngoi dorën me respekt dhe e uli përballë vetes.

— Që ta dish, mor bir, edhe unë jam ca si bejtexhi, — vazhdoi Tare Cikalleshi. — Kam nxjerrë shumë bejte që i di gjithë fshati.

— Vërtet?! Po atëherë qenkemi kolegë. Bejtet e popullit janë një mësim i madh për ne shkrimtarët e shkolluar, xha Tare.

— Falemnderit! Kisha qejf të të takoja. U gëzova që ka ardhur një njeri me kulturë dhe mbledh histori të vjetra. Tani, unë po mbush llullën dhe ti më thuaj ç'të duhet.

Miltiadh Nerënxa hapi bllokun i menduar.

— Kam dëgjuar, xha Tare, se në fshatin tuaj ka kaluar Haxhi Qamili me kryengritësit e tij. A është e vërtetë?

— Posi, mor shoku shkrimtar, është e vërtetë, — Tare Cikalleshi tundi kokën dhe fërkoj mustaqet duke u zhytur thellë në labirintet e kujtesës së tij. — Haxhi Qamilin e kam parë me këta dy sy. Kam qenë nja dhjetë vjeç atëherë. Na erdhi në shtëpi.

— Vërtet? A mund të ma përshkruash?

— Posi! Ishte një burrë trupmesatar, i shkaktët, trim, me mjekër e mustaqe, pinte duhan të dredhur, bile e dridhte me dorën e majtë. Fliste rrallë, por fjalë me mend.

— Interessant! Po në fshat, a ndenji gjatë?

— Vetëm një ditë. E di atë blirin e madh që kemi ne? Mu atje e lidhi beun dhe ia preu mustaqet me brisk. Sarajet ia dogji.

— Sa interessant! Ti shënoj këto, xha Tare. Pastaj?

— Kur na erdhi në shtëpi, më përkëdheli mua flokët dhe më tha: A do të vish me trimat e

mi? Dua, iu përgjigja. Në fillim mëso të shtiesh me pushkë, më këshilloi.

— Tjetër, xha Tare, tjetër!

Tare Cikallesi thithi fort llullën.

— Unë, morë shoku shkrimtar, kam në shtëpi nja dy kujtime nga Haxhi Qamili, por nuk ia tregoj njeriu se mos m'i marrin ata të muzeut historik të rrethit.

— Po më çudit! E ç'janë këto kujtime?

— Një pushkë dhe një kuti duhani. Ia la peshqesh tim eti vetë Haxhi Qamili para se të ikte.

Miltiadh Nerënxa brofi në këmbë.

— Mua do të m'i tregosh, xha Tare.

— Më jep fjalën se s'do t'u thuash atyre të muzeut?

— As mos ki merak.

— Eja pra!

Tare Cikallesi dhe shkrimtari çanë me ngut përmes fshatit, pastaj hynë në një oborr ku binte në sy një man i lartë. Miltiadh Nerënxa u ul në hije të tij.

— Ja, kështu si ti u ul atëherë edhe Haxhi Qamili, — i tha i zoti i shtëpisë. — Pinë duhan dhe bënë muhabet me plakun tim. Tani mos u mërzit se do të të sjell pushkën e kutinë.

Pas ndonja pesë minutash Tare Cikallesi u kthye me një belgjik të vjetër në dorë, i cili kishte afro tri dekada që kishte dalë nga përdorimi dhe të nipit ia kishin dhënë në shtëpinë e kulturës kur rinia e fshatit kishte luajtur një dramë, para nja dy vjetësh. Shkrimtari e mori pushkën haxhiqamiliane i mahnitur dhe e vështrroi gjatë.

— Prijësi i kryengritësve e kishte të vetën këtë? — pyeti.

— Po.

— Dhe ia dhuroi babait tënd?

— Ia bëri peshqesh pa iu dridhur dora. Ja edhe kutia e duhanit, — Tarja nxori nga xhepi një kuti gjysmë të ndryshkur, të cilën e kishte blerë që në vitet pesëdhjetë të një mjeshtër kavajas. Shkrimtari e vuri belgjikun mbi gjunjë dhe mori kutinë. Provoi ta hapte, por ishte e kotë.

— Çudi, xha Tare! — tha i menduar. — Si i ke ruajtur kaq vjet! Sikur ta dije se Haxhi Qamili do të hynte në histori.

— Peshqeshet ruhen, shoku shkrimtar. Ja, nëse ti më bën peshqesh një libër tëndin sot, nesër a pasnesër nipat e mbesat e mia mund të mburren me të, sepse edhe ti mund të hysh në histori.

Miltiadh Nerënxa buzëqeshi i kënaqur.

— T'ia lëmë kohës këto prova, xha Tare. Të lutem më trego ndonjë gjë tjetër, se po më lind ideja për të shkruar diçka për kryengritjen haxhiqamiliane.

Tarja fërkoj mustaqet e thinjura, veprim i cili me sa dukej i pëlqente.

— Ç'të të tregojë Tarja ty?

— Ndonjë betejë, xha Tare.

— Betejat i kam me të dëgjuar veç.

— S'prish punë.

— Dy ditë pasi u largua nga fshati ynë Haxhi Qamili me trimat e tij u ndesh në afërsi të Shkumbinit me disa çeta bejlerësh. Horrat

s'donin ta linin që të kalonte lumin, por ai u hodhë matanë me pushkë në dorë. Luftë e madhe u bë dhe u vranë nga të dyja palët. Se si plasi e vajti lufta, këtë ti mund ta sajosh vetë. Apo jo?

— Patjetër, xha Tare. Kjo është detyra ime. Me këto që po më thua, ti po më jep piketat e një novele 80-ose 100-faqëshe. Po ndonjë mendim i prijësit të kryengritësve a të kujtohet? A i tha ai gjë plakut tënd?

— Po, më kujtohet. Në muhabet e sipër Haxhiu i tha tim eti se kishte vendosur të bëhej si Ali Pashë Tepelena.

— Shiko, shiko! Ç'pikëpamje!

— I tha gjithashtu se, me të fituar luftën, do të bënte reformën agrare.

— Vërtet?! Ky është një zbulim, xha Tare! Ky zbulim do të hedhë poshtë statusin e mendimit historik.

— Eh, mor shoku shkrimtar! Haxhi Qamili ishte edhe kundër fesë. Këtu afër fshatit tonë ai zuri një dervish, i rroi mjekrën, i hoqi xhyben dhe pastaj i dha shatin që të punonte në arë.

— Pa-pa, çfarë fakti!

— Kurse burrat që luanin bixhoz e pinin rakë, i kishte shumë zët. I dënonte e i gjobiste pa mëshirë.

— Ta shënoj të lutem!

Tare Cikalleshi fërkonte mustaqet e nënqeshte pa rënë në sy. Pasi ia mbushi shkrimtarit edhe ndonjë gjysmë ore bllokun me fakte e ngjarje «të para e të dëgjua», ai e ftoi të pi-

nin aty në hije të manit nga një gotë raki, sepse edhe vetë Haxhi Qamili aty e kishte pirë një kafe.

— Xha Tare, ti do të hysh në novelën time, — tha Miltiadh Nerënxa i ngazëllyer, pas gotës së parë me raki.

— Jo, mua mos më fut, — kundërshtoi plaku. — Fut vetëm tim atë.

— Do të të fut edhe ty, xha Tare, sepse ke qenë i vogël dhe nëpërmjet bisedës sate me prijësin do të jap pikëpamjet e tij për brezat e ardhshëm. Më kupton? Po për gratë ç'pikëpamje kishte prijësi vallë?

— Ah, për habi, ishte shumë përparimtar, evropian i vërtetë. Martesat me shkuesi s'i duronte dot, sidomos shitblerjen e grave.

— Sa mrekulli! Më fal, xha Tare, ta nxjerr edhe një herë bllokun.

Në pije e sipër shkrimtari e nxori edhe disa herë të tjera bllokun e tij për të shtuar gjëra të reja që Tare Cikalleshit i kujtoheshin papritur ose që dilnin nga pyetjet. Ata ndenjën bashkë deri nga ora dy, pastaj i zoti i shtëpisë e përcolli Miltiadh Nerënxën deri jashtë në rrugë.

— Më jep fjalën se do të takohemi prapë, xha Tare, — iu lut shkrimtari.

— Patjetër!

Ndërkohë, një grup djemsh të rinj që po ktheheshin nga puna, e panë shkrimtarin tek ndahej me Tare Cikalleshin dhe filluan të qeshnin.

— Nuk e di ky i shkreti se xha Tarja është

qyfyrexhiu më i madh i fshatit, — ia bëri njëri prej tyre.

— Pale ç'do t'i ketë përrallisur, — ia priti një tjetër. — Ama ç'qenka një pikë shkrintari ky! Lexohen ato veprat e tij të shkruara natën? U bë telef qyqari duke bredhur poshtë e lart, kurse ata shokët e vet u kënaqën në plazh.

XXX

— Mito, sa libër i dukur ka dala! — thërriti
e ngazëllyer Sofia. — O'këqortinë të kalle, të
është për të kaluar në këto ditë me shpirt
— Të lëshojmë për t'atë Sofia! — i tha
si i emocionuar. — Ky është lajmi më i bukur
që më kamë dhënë prej këto ditësh.
Shtëpitë t'atë në dhoma më të për-
lotur të shokëve tjerë qenë kur e panë
— Mito, mo ka ndodhur ndonjë lëkundje
— pyeti Alabina. —
Militarët t'atë për tërë gjendje e
mushkërive.

XXI

Lajmin se vëllimi i tij poetik «Fillade e stuhi» kishte përfunduar dhe ishte paketuar në magazinat e Kombinatit Poligrafik, Miltiadh Nerënxa e mori vesh një mbrëmje ndërsa po bisedonte me Sofinë në telefon. Pesë kopjet e autorit shtëpia botuese ia kishte postuar në shtëpi.

— Milto, sa libër i bukur ka dalë! — klithi e ngazëllyer Sofia. — Ç'kopertinë të kaltër, të ëmbël që ka! Dhe brenda është plot me xhevahire. Oh, i dashur, urime! Ia arrite qëllimit më në fund.

— Të falemnderit për lajmin, Sofi! — i tha ai i emocionuar. — Ky është lajmi më i bukur që më kanë dhënë prej kaq vjetësh.

Shkrimtari u kthye në dhomë me sy të përbotur. Tre shokët e tjerë ngrinë kur e panë.

— Milto, mos ka ndodhur ndonjë fatkeqësi? — pyeti Alajdini.

Miltiadh i thithi ajër me tërë gjerësinë e mushkërive.

— Vëllezër, — tha me zë të dridhur, — vëllimi «Flade e stuhi» doli në qarkullim.

Pas këtyre fjalëve apartamenti ushtoi nga thirrjet dhe duartrokitjet.

— Milto, ky është një lajm i madh, — tha piktori duke e përçafuar.

— Urime, Milto! Kjo datë duhet shënuar me të kuqe në kalendarin poetik kombëtar, — tha inxhinieri me tonin e tij filozofik duke ngritur syzet mbi hundë.

— Milto, na lejo të lutemi, — tha aktori — Duhet ta festojmë ashtu siç e meriton. Që sot.

— Do ta festojmë, vëllezër, do ta tundim! — ia priti autori i vëllimit.

— Ah, jo, — u hodh Kristo Shigjeta. — Festimin e marr përsipër unë. Do ta bëjmë nesër në buzëmbremje, me yerë dhe me ca meze princërore. Paradite do të dalim të gjuajmë për kërmij e bretkosa.

Të tjerët e vështruan të hutuar.

— Kristo, mos është pak ekstravagante? — tha shkrintari.

— Në asnjë mënyrë! — kundërshtoi inxhinieri.

— Kristo, do të na marrësh në qafë, — tha Alajdini. — Do na helmosh.

— Mos më fyej, Alajdin. Nuk më njihke mirë më duket.

— Kristo, do të na shohin fshatarët dhe do të na keqkuptojnë, — tha aktori.

— Mos ki merak, Ajet. Ne kemi ardhur këtu për të përhapur kulturën dhe cilvizimin në çdo sferë të jetës. Bretkosat dhe kërmijtë i ha Ev-

ropa e civilizuar. Pse të mos i hamë edhe ne? Galimin e marr përsipër unë. Rrini të qetë.

Të nesërmen rreth orës nëntë të katër shokët e ngushtë u nisën për në gjuetinë e famshme. Miltiadhit e Ajetit Kristo Shigjeta u besoi kërmijtë meqë ishte më e lehtë për t'i mbledhur, ndërsa bretkosat, që teknikisht paraqisnin vështirësi i mori vetë përsipër bashkë me Alajdinin si ndihmës. Te bliri i madh në të dalë të fshatit ata u ndanë duke vendosur që të takoheshin përsëri nga mesdita.

Me nga një qese të madhe plastmase në dorë shkrintari dhe aktori filluan të kërkonin ferrë më ferrë e gropë më gropë, rrëzë mureve e rrëzë pemëve, nëpër hije e vende me lagështirë, kërmij të mëdhenj me guaskë të bardhë e të kuqerremtë. Mundoheshin të mos binin në sy. Kur ndonjëri i shikonte duke kërkuar dhe i pyeste i bërë tepër kureshtar, ata i përgjigjeshin se po mblidhnin një bimë medicinale me shumë vlera kuruese.

— Sa interesante është jeta! — murmuriste herë pas here Miltiadh Nerënxa. — Po më duket vetja si ata kërkuesit e dikurshëm të floririt.

Ndërkohë Kristoja e Alajdini bridhnin nga njëri kanal në tjetrin me kallama në duar. Gjuetia e bretkosave ishte shumë zbavitëse dhe piktorit i hyri shpejt në qejf. Trasta e tyre u mbush ngadalë, veç ishte siklet të dëgjoje kuakje të mbytura sikur vinin thellë ndonjë pusi.

Takimi te bliri u bë në orarin e caktuar dhe, pasi mjeshtri i gjuetisë e vlerësoi pre në të bollshme dhe të majme, katër shokët dolën në

hijen e ca plepave, buzë një kanali ujitës. Me vete kishin marrë thika, brisqe, gërshërë, si kirurgë të vërtetë. Pastrimi i kërmijve e bretkosave dhe nxjerrja e pjesëve të tyre të ushqyeshme ishte një proces delikat, kështu që Kristoja e pa të arsyeshme të mbante një lekcion të shkurtër anatomie, shoqëruar me çarje, prerje e këputje konkrete organesh. Ishte një punë makabre, megjithatë tre të tjerët arritën ta përmbanin sëkëlldinë që i mbërtheu.

Kishte ndonjë gjysmë ore që në hije të plepave vazhdonte faza e parë e përgatitjes së mezeve princërore kur befasi, në anën tjetër të kanalit, u dëgjuan thirrje e klithma të mbytura.

Një kooperativiste e re kishte ardhur te kanali për t'u freskuar dhe, kur kishte parë koka bretkosash, kërmij të thyer, zorrë, gjak, thika, brisqe e gërshërë të përlyera, katër veta me këmisha lidhur rreth ballit që lebetitur. Pas pak një grup kooperativistësh ia mbërriti në vendin e lemerishëm me shata në duar. Të gjithë u shtangën kur panë se aty ndodheshin vetëm katër artistët nga qyteti dhe kurrfarë indiani. Filluan të pështyrat, të kolliturat.

— Ju, shokë artistë, merreni edhe me kërkime biologjike? — pyeti një djalë.

— Jo, — ia ktheu Kristoja. — Këto bretkosa e kërmij po i përgatisim për t'i ngrënë.

Habia që e papërmbajtur. Pështymat e kollitjet u trefishuan. Një vajzë u hoq mënjanë për të vjellë, ndërsa një gruaje i ra të fikët.

— Sigurisht që po talleni, — tha djali.

Kristo Shigjeta qeshi shpenguar.

— Aspak, i dashur! Bretkosat e kërmijtë i hanë francezët, italianët, gjithë njerëzit e civilizuar. A e dini ju se bretkosa është më e shijshme se mishi i pulës? A e dini se mishi i kërmillit ka vlera ushqyese të rralla? Se kuron reumatizmen, plevitin? Bile një shkencëtar ka zbuluar se kërmilli lufton edhe kancerin.

— Mos u gënjeni nga kjo pamje, shokë kooperativistë, — ndërhyri piktori. — Mrekullia ndodh pas gatimit.

— Çdo gjë e gjallë në natyrë thahet, mjafton të dish ta gatuash.

Kjo sentencë e prerë u lëshua nga Ajet Shkëmbi.

Kur e panë se artistët e kishin tepër seriozisht, kooperativistët filluan të tërhiqeshin hap pas hapi.

— Po ju, shoku Milto, i hani bretkosat e kërmijtë? — pyeti një vajzë që ushqente një simpati të veçantë për shkrimtarin.

Miltiadh Nerënxa u mundua të buzëqeshte.

— Po, shoqe, i ha. Në emër të kulturës, civilizimit. Kulturë dhe civilizim do të thotë çlirim nga paragjykimet e vjetruara.

— Ju kuptova, — tha vajza. — Atëherë, ju befshin mirë! Shëndet!

Kooperativistët u larguan duke përshëndetur me gjysmë zëri

— Fole bukur, Milto, — tha Kristoja duke mbërthyer një bretkosë. — Sot u treguam përhapës të vërtetë të kulturës e të civilizimit, Jepini tani, të mbarojmë!

Me gatimin e mezeve princërore u mor vetë mjeshtri i gjuetisë, duke mbajtur si ndihmës

Alajdin Arbanën e duke i thënë se, me gjithë ndikimin e madh që kishte nga kuzhina franceze, prapëseprapë ishte origjinal në shumë gjëra. Ndihmësi vetëm e dëgjonte dhe mendonte tërë siklet çastet kur do t'i duhej të gëlltiste kërmij. Kristoja bëtohej se do t'i bënte ata të kundërsulmonin si karkalecë deti. Ndërkohë Miltiadhë e Ajëti dolën nëpër dyqane dhe u ngarkuan me verë «Merlot», djathë, sallatë të konservuar, domate e vogëlsira të tjera pikante.

Kur dielli filloi të humbte në horizont dhe një fllad i freskët të frynte nga deti, katër shokët dolën në një lëndinë jo shumë larg pallatit të tyre, shtruan një mushama, nxorën ushqimet, vunë në qendër mezet princërore dhe u ulën të kënaqur. Aktori mbante pranë kitarën e tij. Vendi ishte i bukur, kundërmonte aromë bari e lulësh. Rrotull s'i shqetësonte njeri. Shtëpia më e afërt ishte nja tridhjetë metra dhe ata gjithashtu nuk shqetësonin kënd.

U hapën katër shishe verë dhe Kristo Shigjeta foli siç i ka hije një dollibashi:

— Një kryevepër, shokë, meriton më shumë mund, por ne besoj se e bëmë tonën. Për vëllimin e famshëm «Fllade e stuhi»!

Pasi shkrintari i falënderoi shokët, vera gurgulloi nëpër gurmazë.

— Tani do të më merrni në provim, — tha Kristo Shigjeta i kënaqur. — Shijoni ju lutem bretkosat e kërmijtë.

Ata të tre mbërthyen me majat e gishtave nga një kofshë bretkose. Ato dukeshin më të lezetshme se më parë. I futën në gojë duke

menduar ndonjë helmim, infeksion ose ngatërrim zorrësh, por, për habinë e tyre, u detyruan të lëpinin buzët.

— Ç'mrekulli! — thirri aktori. — Kaluar thëllëzës.

— Çuditërisht të shijshme! — ia bëri piktori.

— Kristo, ti je i pakrahasueshëm, — shtoi shkrintari.

Mjeshtri buzëqeshi i përkëdhelur në sedër.

— Tani, provoni kërmijtë, — tha me padurim.

— Më vonë, — tha Alajdini si me ankim.

— Unë kam alergji nga këta butakë, — shtoi Ajeti.

— Jo! — këmbënguli Kristoja. — Do t'i provoni tani, medoemos.

Ata të tre morën nga një kërmill me duar të dridhura sikur po kapnin nga një nepërkë.

— Milto, provoje ti i pari se të shërben për njohje jete, — tha piktori.

Shkrintari e hapi gojën i vendosur, e futi kërmilliin brenda, e përtypi heroikisht, pastaj e gëlltiti duke u çelur në fytyrë.

— Habi e madhe! — thirri. — Sa gjëra mësuaka njeriu në fshat! Të lumtë, Kristo!

I dyti e gëlltiti kërmillin piktori duke përdredhur trupin e qafën si balerinë.

— Fatkeqësisht u trembkemi kot nga mrekullitë, — tha duke psherëtirë.

Pas një përpjekjeje titanike edhe aktori e futi butakun në gojë. Bula djerse iu formuan në ballë, por pa vonesë qeshi gëzueshëm.

— Kristo, kur do të na organizosh prapë gjueti? Bre! Kaluar vicit e pulës!

Mjeshtri i gjuetisë dhe i kuzhinës ngriti shi-

shen e verës i përkëdhelur në sedrën profesionale.

— Më bëhet qejfi që u kënaqët. Të kthehemi te kryevepra e Miltoni tani.

Ndërsa shijonin prenë e gjuetisë së tyre dhe pinin «Merlot» të zi, katër shokët filluan t'i thurnin lavde e t'i caktonin vendin në fondin e kryeveprave kombëtare vëllimit «Fillade e stuhi». Kristo Shigjeta mburrte mesazhin e thellë filozofik që bartte poezia e Miltiadhrit dhe aftësinë e tij si autor për ta detyruar lexuesin që të futej në mendime. Alajdin Arbana ngriti lart figuracionin e pasur dhe ëmbëlsinë naimiane të rimave, ndërsa Ajeti Shkëmbi theksoi spontaneitetin dhe aktualitetin e poezive. Përveç Naim Frashërit, e Migjenit të gjithë poetët e tjerë u nxorën xhuxhë të vërtetë para madhësisë së firmës Nerënxa. Të gjithë ata kritikë e studiues që nuk do të arrinin të zbulonin vlerat e vëllimit «Fillade e stuhi» u quajtën të paaftë e të trashë, lexuesit që nuk do ta blinin librin u cilësuan njerëz pa shije. Modestia që e karakterizonte e detyroi autorin e kryeveprës të fliste rrallë, vetëm kur zbulonte profilin e vet poetik dhe ku falënderonte shokët për vlerësimet e larta.

Ora dalëngadalë po i afrohej dhjetës ashtu si verës po i afrohej fundi. Kur e ndjeu veten plotësisht në formë, Ajeti rrëmbeu kitarën dhe e mbushi lëndinën me tingujt e akordit të të ëmbël la minor.

— Nisja me një putpuri korçare, — tha Kristoja. — Hë! Ilaçet nuk më bëjnë gjë, s'm'i shërojnë plagët...

Shokët filluan ta shoqëronin. As vetë nuk e

kishin imagjinuar se mund të formonin një kuartet aq të përsosur. Basi i fuqishëm i aktorit kontrastonte me zërin e hollë të Kristo Shigjetës, mes tyre mbushte bukur dhe me tepër ndjenjë shkrintari, ndërsa piktori herë pas here futej në një zë të dytë me një mjeshtëri të rrallë. Kënga davaritej valë-valë nëpër natën e ngrohtë e të qetë të qershorit, ndërsa katër këngëtarët vështronin të përmalluar si dashnorët romantikë nëpër peizazhet e Alajdin Arbanës qiellin plot me yje.

Pas potpurisë korçare kuarteti kaloi në një potpuri popullore të Shqipërisë së Mesme dhe pasi Ajeti e kishte tharë verën e yjet filluan t'i dukeshin si miza të shndritshme në fluturim, ndodhi që iu kujtua papritur një këngë estrade që kritikonte ahengxhinjtë e paformuar të dasmave. Kënga i kushtohej një vajze me emrin Lili dhe kishte nota tepër melanholike. Përmendej disa herë ndarja, helmi, spitali. Në strofën:

*Të prita plot tre sahat,
po ti nuk ma vare,
dil pak jashtë, o moj Lili,
se më çmende fare,*

basi i aktorit nuk mundi t'u shmangej toneve të ngashërimit dhe një teli të këputur nga dri-dhjet pasionante të dorës.

Kënga e Lilit sapo kishte mbaruar dhe kitaristi kishte marrë vlerësimet «fantastik», «Klaudio Vila», «Segovia», kur papritur nga shtëpia aty pranë dolën me vrap një burrë i moshuar

dhe dy djem. Në duar tundnin ca hunj të gjatë.

Kuarteti u mek.

— Ah, rrugaçë, edepsëzë! — u dëgjua zëri i burrit. — Më këndonni këngë sevdaje në mes të natës, m'i thirrni gocës: dil përjashta, Lili. Bini, mor çuna, rrugaçëve!

Shpina e Ajetit krisi frikshëm, pastaj edhe ajo e shkrimtarit. Alajdini u ngrit i lebetitur dhe u turr drejt pallatit. Inxhinieri i hekurdhave shpëtoi vetëm me një hu vitheve. Kur iu ngjesh brinjëve edhe huri i dytë, aktori rrëmbeu kitarën dhe u lëshua në pikë të vrapit. Vetëm Miltiadh Nerënxa qëndroi heroikisht në këmbë.

— Ç'keni, mor të çmendur? — thirri i fyer. — Ç'ju bëmë ne?! Me ç'të drejtë na qëlloni? A e dini kush jemi ne apo jo?

— Faqezi! — burri i moshuar ia ngjeshi me shpullë. — Rrugaçë jeni derisa m'i këndonni gocës kongë ashikësh e m'i thërrisni dil përjashta në mes të notës.

Shkrimtarin e kishte turbulluar vera keqazi.

— Ju patjetër jeni të çmendur, — tha duke u tërhequr. — Kjo s'ka shpjegim. Çfarë goce, çfarë mesnate? Ju... një absurditet... kategori groteske...

Katër artistët u futën në apartament duke turfulluar e rënkuar dhe u shtrinë drejt e në krevate.

— Na sulmuan tinazi, — murmuriti Ajeti. — Por ne do t'i dërrmojmë nesër.

— Tmerrësisht misterioze! — rënkoi piktori.

— Keqkuptim, — psherëtiu inxhinieri. — Ah, na mbytën keqkuptimet. Milto, po ti ç'thua?

— Për një Lili u ngatërrua puna, — u gjegj shkrimtari. — Kjo është absurdja si kategori, jo, më falni, groteskja. Aħ, Lili, Lili!

— Na e mbyllni derën mirë se mos vijne edhe këtu, — u lut piktori.

Të nesërmen rreth orës tetë një djalë i njoftoi katër shokët se kryetari i kooperativës i priste në zyrë. Ata u veshën duke murmuritur të pakënaqur dhe dolën të vrenjtur. Sapo hynë te kryetari, një burrë i moshuar që ndodhej aty, brofi në këmbë duke thirrur i nxehur:

— Ja, shoku kryetar, këta janë. Ky azgani na i binte edhe qemanes.

Kryetari i ra ballit me pëllëmbë.

— Ç'na paske bërë, mor xha Kadri! Po këta shokët janë artistë. Kanë ardhur në fshatin tonë me leje krijuese. Bo-bo! Si i paskeni përzënë me hunj?! Po ata gocën tënde s'e njohin fare, mor xha Kadri. Pse, vetëm një Lili paska në gjithë këtë dynja të madhe?

Burri i moshuar vështroi një copë herë i hutuar katër artistët që rrinin turivarur.

— U bu-buja, ç'paskam bërë! — tha me keqardhje. — Më falni, more shokë artista, nuk e dija. Mendja më shkoi për keq dhe... Unë kam një gocë që e quajnë Lili...

— S'ka gjë, — tha ftohtë Kristo Shigjeta. — Mos u shqetësoni.

— Gjëra që ndodhin, — shtoi Ajeti.

— Keqkuptimi është një nga parimet bazë të komedisë, — tha shkrimtari duke buzëqeshur. — Isha i bindur për këtë keqkuptim.

— Mesele e mbyllur, — tha Alajdini. — Shkoni i qetë, xha Kadri.

Kryetari e përcolli burrin e moshuar, pa-
staj kryqëzoi krahët i menduar.

— Më vjen keq,shokë artistë, që u takuam
në këto rrethana. Përpiquni t'i shmangni të
tilla keqkuptime, ju lutem.

— Keqkuptimet i ka jeta, shoku kryetar. —
ia ktheu Miltiadh Nerënxa. — Ato nuk i sa-
jojmë ne.

Miltiadh Nerënxa imagjiron intervistat e shumta pas suksesit të bujshëm të vëllimit «Fllade e stuhi».

Në shtyp (gazeta «Drita»)

Redaktori: Tashmë mbarë lexuesi ynë ka mbetur i magjepsur pas vëllimit të shquar «Fllade e stuhi» të poetit të madh, Miltiadh Nerënxës, për të cilin mund të themi pa frikë se e futi veten denjësisht në historinë e letërsisë shqipe. Përfituar nga rasti dhe e ndalëm atë tek po shëtiste në bregdet, për t'i bërë disa pyetje.

Shoku Miltiadh, si e shpjegoni suksesin e jashtëzakonshëm të vëllimit tuaj?

Poeti: Këtë sekret i takon kritikës dhe studiuesve ta zbulojnë.

Redaktori: Ju a ishit përgatitur për këtë sukses?

Poeti: Natyrisht. S'kam dyshuar kurrë në aftësitë e mia.

Redaktori: Si e shpjegoni faktin që në redaksi

jua vonuam kaq gjatë këtë vëllim të mrekullueshëm?

Poeti: Është thjesht një paaftësi e redaktorëve tanë për të zbuluar vlerat e vërteta.

Redaktori: Një kritik ka vënë në dukje se keni marrë shumë gjëra nga poeti i njohur M. L. A e pranoni këtë?

Pyeti: Ky kritik s'ka bërë gjë tjetër veçse ka treguar budallallëkun e vet. Unë jam një natyrë krejt origjinale...

Në radio

Reporteri: Erdhëm me mikrofonin tonë, të dashur dëgjues, këtu, në studion e poetit të famshëm. Miltiadh Nerënës, për t'i bërë disa pyetje të karakterit profesional. Shoku Miltiadh, cili është stili juaj në punë?

Poeti: Shkruaj gjithmonë natën, deri në katër orë pa ndërprerje.

Reporteri: A do t'ua këshillonit këtë praktikë edhe të tjerëve?

Poeti: Me këmbëngulje. Të shkruarit natën i jep krijimit më shumë sinqeritet dhe ndjenjë.

Redaktori: Këtu në studion tuaj shohim shumë objekte që lidhen me detin. Si e shpjegoni këtë?

Poeti: Krijimtaria ime nuk mund të konceptohet dot e ndarë nga deti.

Reporteri: Cila është këshilla juaj për poetët e rinj?

Poeti: Të jenë spontanë. Spontaneiteti është poezia e vërtetë. Ai që e kërkon atë artificialisht gabon rëndë.

Reporteri: Ku qëndron e reja që sollët ju në poezinë tonë?

Poeti: Mendoj se kam thënë shumë gjëra të pazbuluara dot nga të tjerët...

Në televizion

Kamera televizive përfshin hyrjen e pallatit ku banon shkrimtar Miltiadh Nerënxa. Aty është mbledhur një grup të rinjsh që mbajnë në duar kopje të vëllimit «Flladë e stuhi». Ndërkohë poeti i ditës del duke buzëqeshur. Djem e vajza i turren për t'i marrë autografe. Një bionde simpatike i lutet për një fotografi.

Telereporterit: Ja edhe një skenë tjetër që tregon suksesin e pakufishëm të poetit Miltiadh Nerënxsës. I afrohem i atij me mundim. Shoku Miltiadh, ju lutemi, telespektatori do të dijë ca hollësi nga jeta juaj.

Poeti: Jeta ime vepra ime.

Telereporterit: Janë të shumtë ata që mendojnë se ju e keni lënë në hije poetin G. N. që mbahet një kulm i letërsisë sonë. A pajtoheni me këtë mendim?

Poeti: Plotësisht. Kjo është dialektike. Kulmet s'janë kurrë absolute. Ato tejkalohen një ditë.

Telereporterit: Cili është mendimi juaj për nivelin e poezisë.

Poeti: Më duket e ftohtë, herë-herë hermetike. Disa djem të rinj kanë marrë për së koti pas vargut të lirë dhe po vënë shenjën e barazimit mes poezisë dhe prozës. Për mua, rima duhet

Fragmente nga ditari artistik

Eh, sa të nevojshme e paskam pasur këtë leje krijuese! Sa gjëra të reja po mësoj e sa subjekte interesante po zbuloj!

Sot paradite, ndërsa po shkoja për në breg të detit ku më prisnin shokët, befas vura re një vajzë fshehur pas një kaçube. Ishte rreth të njëzetave, e bukur, e shëndetshme. Dukej e tronditur. Kjo vajzë po pret një djalë, thashë me vete. Edhe një provë tjetër që intuitën e kam të pagabuar. Pas pak te kaçuba u afrua një djalë. Ai e përqafoi vajzën me mall, pastaj e puthi. Ishte me të vërtetë një skenë poetike. Vendosa të shkoja te ta. Sa më panë, të dashuruarit u trembën. Vazhdonin ende fazën e bukur të ilegalitetit.

— Mos u druani, — u thashë duke buzëqeshur. — Unë s'jam thashethemexhi. A duheni fort.

Ata pohuan në heshtje.

— Unë ju njoh, — tha befaz vajza. — Ju jeni shkrimtar Miltiadh Nerënxa, autor i pesë librave. Keni ardhur edhe në shtëpinë time.

— E kujt je ti, moj vajzë? — e pyeta.

— Jam mbesa e xha Tares, — m'u përgjigj.

— Shoku Miltiadh, — m'u drejtua djali. —

Ju jeni një firmë e njohur. Ju lutemi të na ndihmoni se jemi në hall. Unë dua të rrëmbej Mozën. Xha Taren e kam armik numër një. Ai s'pranon që ne të fejohejmë, sepse ka pasur ca grindje të vjetra me ata të fisit tim. Si na këshilloni ju?

— Dashuria e vërtetë do të fitojë mbi paragjykimet, — i thashë. — Rrëmbeje vajzën që do.

— Po ju, a do të na mbroni? Xha Tarja më ka kërcënuar se, po ia mora të mbesën, do të ketë gjakderdhje.

— Rrini të qetë, — i porosita. — Unë do t'ju mbroj e do t'ju ndihmoj me të gjitha mundësitë e mia. Unë jam shkrimtar, por për fitoren e së resë mund të luftoj edhe pa penë. Kur të keni nevojë, më kërkoni. Shijojeni dashurinë, miqtë e mi. Ju do të futeni në veprat e mia.

Në ato çaste më lindi ideja të shkruaj një tregim të gjatë për atë djalë e për atë vajzë të dashuruar. Ata janë flamurtarë të së resë në fshat, një provë tjetër e emancipimit, e fitores së dashurisë mbi martesat e vjetruara me shkuesi... Gorki ka thënë se realiteti është bërthmë si shitëset e pazarit. E bukur! Mjerë ai krijues që nuk i dëgjon këto bërthme...

XXII

Një të enjte nga fundi i qershorit mjeshtri i gjuetisë, Kristo Shigjeta, u kthye nga shtëpia, ku kishte qenë për nja dy ditë që të tërhiqte literaturë të re, me një çifte tjetër në sup. Me të hyrë në apartament, ai bëri ca zhurmë që shokët të çoheshin nga gjumi i thellë, pastaj thirri i gëzuar:

— Ja, ku u shtua edhe një çifte. Kishit kaq kohë që më luteshit për t'ju marrë nga pylli me pisha për gjah dhe unë do t'ju marr. Përgatituni për nesër!

Ajet Shkëmbi brofi në këmbë duke përplasar duart.

— E ha! Me dy çifte do të bëjmë namin!

— Nesër do të më njihni edhe mua se kush jam, — tha Alajdin Arbana.

Miltiadh Nerënxa psherëtiu i kënaqur.

— Po më jepet rasti të plotësoj një boshllëk të madh në bagazhin tim të njohjes së

jetës. Të falemnderit, Kristo! Nesër do ta shkrepim vërtet.

Nisja e katër artistëve për gjah tërhoqi vëmendjen e gjithë fshatit. Ata ishin ngarkuar me çanta shpine si alpinistë. Grykat e gjata të çifteteve shkëlqenin në supet e Alajdinit dhe të Miltiadhit. Tre zagarët venin prapa me një ngathtësi që shumëkush s'po e kuptonte dot. Barku i Majkut dukej i fryrë jashtë mase, ndërsa Rozës po i puliteshin qepallat për gjumë.

— Përgëzime, shoku Milto! — thirri një mësues i ri. — Sot po më ngjan tamam si Heminguej kur nisej për në xhunglat e Afrikës.

Shkrimtari i buzëqeshi me mirënjohje.

— Shokë artistë, — u thirri kuzhinieri, — sobën po e mbaj ndezur.

— Ta mbash — ia ktheu piktori. — Do të kesh punë sonte.

— Shoku Kristo, po vratë ndonjë derr, lëkurën do të ma shisni mua, — u dëgjua një kërkesë tjetër.

— Patjetër, — ia ktheu mjeshtri.

Katër gjuetarët dolën nga fshati të përcejellë me urime për gjah të mbarë e të bollshëm. Rrugës Kristoja filloi të jepte njërën këshillë pas tjetrës duke renditur në krye mbushjen e çiftes, marrjen e shenjës, pastaj zbulimin e gjahut, zënien e pozicionit të qitjes e duke përfunduar me përcaktimin e zhurmave që bënin kafshët e shpezët e ndryshme të pyllit. Ndonëse u dukej se po trajtoheshin si nxënësia filloreje, tre shokët e tjerë e dëgjuan deri në fund me respekt.

Ata ishin në të hyrë të pyllit me pisha kur befas Ajeti vuri re një tufë pëllumbash të egër që ishin mbledhur në një degë të lartë.

— Ky është shans, — tha Kristoja duke bërë gati çiften e duke rregulluar syzet mbi hundë. — Alajdin, të dy bashkë. Jepi!

Dy gjuetarët u afruan në majë të gishtave dhe ngritën çiftet drejt gjahut.

— Alajdin, gati, — pëshpëriti mjeshtri. — Një, dy... tre!

Çiftet buçitën, zagarët u lëshuan duke lehur, pëllumbat e trembur u ngritën në fluturim, ndërsa shkrimtari e aktori filluan të thërrisnin me qejf:

— Bravo! I gritë! I shpartalluat fare!

Të katër shokët u afruan nën degë, por asnjë pëllumb i egër nuk dukej kurrkund. Në xhamin e majtë të syzeve të Kristo Shigjetës kishte rënë një glasë e freskët. Ai e fshiu atë me inat.

— Dy i pashë vetë që i vrava, — tha pastaj.

— Do të kenë mbetur lart në degë.

— Me siguri, — e mbështeti shkrimtari. — Edhe unë i pashë që u vranë.

— Ç'tersllëk! — ia bëri Ajeti me keqardhje.

— Mua më ra dielli në sy, se do t'i kishim vranë të gjithë, — tha piktori.

— Nejse, vazhdojmë më poshtë, — tha i mërzhitur mjeshtri. — Hajde, Majk, Roza, Pipi! Para! Me vrap, dembela!

Zagarët u lëshuan nëpër pyll duke lehur. Katër gjuetarët i ndoqën pas.

— Në rast se na del ndonjë derr, çiftet do

ta marr unë, Alajdin, — tha aktori. — Ti nuk
qenke edhe aq preçiz.

— Po qenë lepuj, do të shtie vetë, — u hodh
shkrimtari.

— Jo, lepujve do t'u bie unë, — kundër-
shtoi piktori.

— Mos e përfllisni gjahun! — u vrenjt mjesh-
tri, — se s'na del gjë fare pastaj. Milto, merre
çiften ti tani, më vonë Ajeti.

Kishte kaluar ndonjë gjysmë ore që katër
shokët bridhnin nëpër pyll kur papritur zaga-
rët s'u ndien më.

— Mos na humbën? — tha Alajdini.

— Kristo Shigjeta u nxeh keqazi.

— Majk, Roza! — filloi të thërriste me inat!

— Pipi! Ku jeni, kafshë mistrece? Ma plasët
shpirtin! Kështu më zhdukeni gjithmonë! Majk,
ku je, mor dembel? Qen zonjash! Je edhe ka-
piten i treshes pale! Llups i dreqit! Ngordhalaq!
Të vjen gjumë, ë?

Nga zagarët nuk erdhi asnjë përgjigje.

— Është e kotë, — shfryu mjeshtri. — Do
jenë larguar shumë. U pa puna. Do të vazhdojmë
vetë. Ajet, Alajdin, merrni nga një shkop të
gjatë dhe, duke ecur, u bini ferrave e kaçubave.
Dini të lehni si qen?

Piktori e aktori u vështruan të hutuar.

— Të lehim si qen?!

— Provojeni njëherë! Na zuri ky hall tani.

Ndërkohë që Ajeti e Alajdini godisnin ferrat
e kaçubat me shkopinj e lëshonin ca lehje të
çuditshme, të ndjekur nga Miltiadihi e Kristoja
me çiftet ngrehur, thellë në një hije të këndshme,

Majku, Pipi e Roza, shtrirë në brinjë, sapo ia kishin marrë gjumit. Atë mëngjes kishin ngrënë me bollëk te mbeturinat e kuzhinës së kooperativës dhe rendja nëpër pyll u shkaktonte siklet.

Ora po i afrohej njëmbëdhjetës kur katër gjuetarët me dy çifte ndeshën më në fund në një lepur të murrmë. Veshgjati u doli Kristos e Miltiadhit përballë. Piktori e aktori u hapën anash duke thirrur:

— I bini! Kristo, mos e fal! Milto, matja në ballë!

Çiftet u drejtuan mbi gjahun. Shkrimtari mundohej t'i përmbante emocionet. Vendosi të shtinte në gjunjë. Por ndërkohë që përkulej gjuri i majtë iu fut në një gropë, trupi iu anua, çiftja i shkoi shtrembër dhe shkrepri padashur. U dëgjua një klithmë e fortë e Ajeti Shkëmbit, rënia barkazi e Kristo Shigjetës, një «Mos» ngjethëse e piktorit dhe pastaj pasoi një heshtje e frikshme. Shkrimtari u ngrit i trembur. Pas tij edhe mjeshtri i gjuetisë.

— Na fike, — belbëzoi ai. — Milto, na more më qafë.

Ata vrapuan të dy tek Ajeti dhe e gjetën atë shtrirë, duke mbajtur veshin e djathtë me dorë.

— Më kontrolloni, — murmuriti. — Mos kam ndonjë plagë? Oh, veshi si më shpon! Shokët e kontrolluan në çdo pjesë të trupit, por më kot.

— Domethënë jam në rregull? — aktori e mblodhi disi veten. — Bre! Plumbi më kaloi mu te veshi.

— Më fal, Ajet! — tha Miltiadhi kokulur.

— Gjuetia i ka këto, — ndërhyri Kristo Shigjeta. — Shyqyr që kaloi pa rrezik. Aksidentet kanë marrë më qafë plot veta. Milto, ti e di fatin e hidhur të Heminguejt. Tani, të çlodhemi ca.

— Ç'na u deshën këto drej çifte! — shfryu Alajdini. — Ajet, kujtova se na ike. Hera e parë dhe e fundit që dal për gjah.

— S'trembet burri nga një plumb çifteje, — tha Kristoja turivarur. — Apo jo, Ajet?

— Ç'është ai llaf! — Aktori u çlirua plotësisht nga ankthi. — Gjuetia është shumë e bukur.

Por pas ndonjë gjysmë ore, kur shokët u ngritën për të vazhduar kërkimin e gjahut, Ajet Shkëmbi tha plot vendosmëri:

— Gjuetia s'po na ecën për shkak të zagarëve. Unë po nisem t'i kërkoj. Ju vazhdoni se jua mbërrita.

Tre të tjerët s'kundërshtuan. Aktori i la sa u larguan nja njëqind metra, pastaj gjeti një hije disi të fshehur dhe u shtri në brinjë, i bindur se kishte humbur kot një ditë të mrekullueshme plazhi. Gjumi e mbërtheu shpejt. Se sa fjeti, nuk e mori vesh, por u zgjua befaz nga disa krisma të forta aty pranë.

— E godita unë! — u dëgjua befaz zëri i Kristos. — Të iku basti, Alajdin!

— Në asnjë mënyrë! — thirri piktori. — Shenjën e rrezova unë. Ja, le të flasi Miltoja që na pa.

— Për mua shenjën e goditët të dy, — tha shkrintari.

— Pika që s'ju bie juve në shenjë! — shfryu Ajet Shkëmbi duke fërkuar sytë. — Me demek gjuetarë! S'vrasin dot gjë dhe tani vënë baste kush godet degët e pishës. Pika! Njëri më Tartarin se tjetri!

Ai u afrua te shokët i mërzhitur.

— Zagarët si pashë kurrkund, — tha duke hapur krahët me keqardhje. — Mos kanë dalë tutje në breg të detit?

— Mos u shqetëso, — ia ktheu mjeshtri. — Vijnë vetë dembelët. Ejani të kthehem.

Katër gjuetarët ishin në të dalë të pyllit kur befas Alajdini ra barkas duke tërhequr edhe Miltiadh Nerënxën.

— Uluni! Një kaproll! Jemi çuditërisht me fat! Kaproll, për nder!

Të tjerët hapën sytë me dyshim duke pandehur se piktori po tallej, por me të vërtetë nja tridhjetë metra më poshtë, pas një kaçube të ulët, dalluan një qafë të kuqërremtë.

— Ajo është sorkadhe. — tha shkrimtari. — Kristo, i bini! Do të sfidojmë gjithë Shoqatën e Gjuetarëve. Do të cudisim gjithë fshatin.

— Ai është kaproll, — këmbënguli piktori. — Jam plotësisht i bindur. Kam parë një emision televiziv për kaprollët.

— Edhe unë them kaproll, — e mbështeti aktori. — Kam lexuar në një revistë dikur se këtu ka pasur tufa kaprojsh.

— Është sorkadhe, — tha prerë mjeshtri. — Unë kam parë origjinalin plot herë. Gati çiften! Alajdin, matu mirë! Gati! Një, dy.

Nuk arriti të thoshte tre, sepse një djalë u foli duke dihatur:

— Mos patë gjë një viç të kooperativës andej, or shokë? Të katër artistët ngritën supet të çuditur, për pak do të kishin vrarë viçin 3-4 muajsh. I bënë me dorë djalit nga kafsha dhe i treguan se ç'mund të kishte ndodhur po të mos kishte mbërritur atë çast.

— Ju jeni të çmendur! — thirri djali. — Ç'deshi sorkadhja këtu, xhanëm? Nga vini ju? Nga Hëna apo nga Marsi? Ç'dreq gjuetarësh qenkeni! Meritoni një gjobë që t'ju vijë mendja vërdallë.

— Fajin e kishte viçi që hyri në pyll, — tha inxhinieri.

— Sikur të mos kishim humbur zagarët, — e pasoi aktori, po nuk e mbaroi mendimin.

U dëgjuan lehjet e gëzuara të Majkut, Pipit e Rozës që hidheshin e përdridheshin si në cirk. Kristo Shigjeta rrëmbeu një gur dhe ua vërviti.

— Kafshë dembele! Erdhët tani, ë? Haram ju goftë trajtimi! Më jeni bërë si mace restoranti. Vetëm bukë e gjumë doni. Tyt! Racë e poshtër!

XXIII

Ndërsa mbrëmja po afrohej, katër artistët vazhdonin të qëndronin ende shtrirë në apartamentin e tyre, në heshtje të thellë. Ishte e pamundur të diskutonin. Tashmë i gjithë fshati duhej ta kishte mësuar ngjarjen. Njerëzit mund të ngrinin edhe barcoleta. Por Miltiadh Nerënxa, Aladin Arbana e Ajet Shkëmbi nuk mendonin edhe aq për veten sesa për famën e mjeshtrit, Kristo Shigjetës, që do të njollosej prej një rastësie të hidhur.

Befas dikush trokiti me vrull në derë.

— Shoku Miltiadh, shoku shkrimtar! — u dëgjua një zë i alarmuar.

Miltiadh Nerënxa brofi në këmbë me shkathësinë e një gjimnastikanti. Në prag të derës qëndronte një djalë i ri. Dukej tepër i tronditur.

— Shoku shkrimtar, më mbani mend? — tha ai me druajtje. — Jam unë... e rrëmbeva Mozën... mbesën e xha Tares...

— Ah, po! — ia bëri shkrimtari. — Si s'ju mbaj mend! Të lumtë! Më kujtove rininë time. Eh! ç'hall ke tani?

— Xha Tarja ka rrëmbyer pushkën. Dëgjo-va se po vjen të vrasë të mbesën.

— E pamundur! — thirri Miltiadh Nerënxa. Sapo dëgjuan fjalën vrasje, shokët e tjerë u afruan me një pamje të trembur.

— Sot qenka dita e vrasjeve, — murmuriti aktori. — Dreq o punë!

— E pamundur! — përsëriti Miltiadhi çudinë e vet. — Nuk e bën Tarja atë proçkë.

— Është e sigurt, shoku Milto. E kanë parë duke mbushur pushkën. Ju lutem mos më lini në baltë, — djali ia nguli sytë shkrimtarit plot shpresë.

— Unë s'jam nga ata që i lë miqtë në baltë, — tha ai plot dinjitet. — Më prit se erdha Po qe nevoja, do t'i vë gjoksin pushkës.

Ndërsa Miltiadh Nerënxa vishej me ngut, shokët e vështronin të hutuar.

— Milto, është pushkë me plumb, thirri mendjes! — e tërhoqi Ajet Shkëmbi. — Ai Tarja do jetë ndonjë plak me trutë e Lekë Dukagjinit.

— Nuk mund të tërhiqem, Ajet, — ia ktheu shkrimtari.

— Milto, s'ke moshë për këto gjëra, — e këshilloi Kristo Shigjeta.

— Unë s'jam trembur kurrë në jetën time, i dashur. Ti e mban mend udhëtimin me lokomotivë kur u rrezikuam për shkak të frenave. A s'qëndruam të dy si burra?

— Milto, sigurisht... ti s'po e merr seriozisht këtë punë, — tha piktori.

— Rrezikun e kam të qartë, Alajdin, por nuk mund të lejoj që një plak fanatik të shkatërrtojë një dashuri të lumtur.

Shkrimtari doli me një hap të vendosur. Djali që kishte rrëmbyer të dashurën e tij po e priste. Ata s'kishin bërë as dyqind metra rrugë kur para portës së madhe të një shtëpie dykatëshe panë një plak me pushkë në duar që kishte qëndruar me këmbë hapur si për dyluftim. Ishte Tare Cikalleshi. Shfrynte e bubullinte si një tufan në vërshim e sipër.

— Në qoftë se s'më nxirrni mbesën për pesë minuta, do të vras kë të më dalë para dhe shtëpinë do ta djeg!

Në të dy krahët ishin mbledhur njerëz. Disa gra e plaka klithin të trembura. Një grup vajzash qanin.

— Tare, mblihd mendjen! Tare, ule pushkën! Tare, mos na turpëro, — thirrën disa burra me të lutur. Por më kot.

— Kush guxon të afrohet, do ta lë top në vend, — qe përgjigjja e Tare Cikalleshit.

Ashtu si shishet e nxjerra nga frigoriferi që ditëve të verës vishen me bulëza uji, edhe fytyra e Miltiadh Nerënxës u mbulua nga një valë djersësh. Ai ndjeu gjunjët t'i pritëshin, megjithatë gjeti forca për t'u afruar. Njerëzit i liruan udhë. Vetëm kur u gjend pranë Tares dhe njohu në duart e tij pushkën e famshme të dhuruar nga Haxhi Qamili, e cila kishte vite që s'shkrepte më, në cepat e buzëve të shkrimtarit lodroi një nënqeshje. Ai çau me gjoksin para dhe qëndroi në prag të portës së shtëpisë dyka-

tëshe, vetëm pak hapa larg nga gryka e pushkës. Njerëzit e mbledhur rreth e rrotull shtan-gën. Tarja po ashtu.

— Para se të hakmerresh mbi dy të dashu-ruar të pafajshëm, o xha Tare, ke punë me mua, kumboi zëri i shkrimtarit. — Vetëm mbi trupin tim mund të kalosh. Veç dije se do ta bëj si Mic Sokoli!

Tare Cikalleshi shtrëngoi nofullat.

— **Shoku shkrimtar, mos u ngatërro kot në këtë mesele. Largohu!**

— Nuk largohem, xha Tare, jo!

— Atëherë po të jap vetëm tri minuta kohë, — Tarja ngriti belgjikun e vjetër dhe iu drejtua Miltiadh Nerënxës mu në lule të ballit. Klith-mat, thirrjet e të qarat u shtuan. Ndërkohë Kristo Shigjeta, Alajdin Arbana e Ajet Shkëmbi ia mbërritën aty me vrap. Skena i la të mekur.

— Or plak i çmendur! Or matuf! — thirri Ajeti. — Ule atë pushkë! Ej! Milto, largohu! Të lutem! Je ende i ri.

Shkrimtari buzëqeshi i qetë.

— Jo, Ajet. Do të qëndroj. Në jetën time kurrë s'e kam ndarë artistin nga militanti për çështjen e së resë.

— Milto, mendo për veprat që të presin! — u dëgjua zëri i Alajdinit. — Ke gati me dhjetëra subjekte.

— Do të ndahem me dhimbje, Alajdin. Duhet.

— Mos, Milto, mos! — u ngashërye Kristoja. — Ti i duhesh letërsisë sonë. Ti je lindur për ta çuar më tej realizmin socialist. Kokat e më-

dha nuk duhen sakrifikuar kështu për një plak derdimen.

— Unë po sakrifikoj për një gështje të madhe, Kristo, — shkrimtari e ngriti kokën edhe më lart me një pamje prej Xhordano Brunoje.

— Edhe dhjetë sekonda! — u çor Tarja. Belgjiku i vjetër filloi t'i dridhej nga nervozizmi.

— Qëlllo, xha Tare, mbi një luftëtar të emancipimit, — ia ktheu Miltiadh Nerënxa. — Qëlllo mbi një martir të civilizimit!

— Milto, na lër amanetet! — thirri aktori. — Ç'të bëjmë me tragjedinë?

— Mundohuni ta vini në skenë, shokë.

— Po me veprat e tjera?

— I ruani. Do të vijë dita që ato të botohen. Me honoraret e vëllimit «Fllade e stuhi» më bëni një varr të bukur mermëri.

— Po fletoren e ditarit? — pyeti piktori.

— Mbajeni si kujtim. Subjektet mos ia falni askujt.

— Po bibliotekën? — pyeti inxhinieri i hekurudhave.

— Le t'i mbetet Ernestit. Do të vija dita që studioja ime të kthehet në muze.

— Pra, nuk do të largohesh? — pyeti Tarja duke shfryrë nga inati.

— Jo, — ia ktheu shkrimtari duke e vështruar drejt e në sy pa iu dridhur qerpiku. Atëherë edhe në cepat e buzëve të plakut lodroi një buzëqeshje. Ai e uli pushkën duke thënë i lodhur:

— T'ia dini për nder këtij burri trim, se sot këtu do të kishte shkuar gjaku rrëke. Dëgjuat? Vetëm prej këtij trimi të rrallë po jua

jap mbesën. Merreni dhe bëni një dasmë që të tundet!

— Tare Cikalleshi u largua duke murmuritur. Thirrje e duartrokitje mitingu shpërthyen në të katër anët. Burra, gra, djem e vajza u sulën për ta përqaftuar Miltiadh Nerënxën dhe për t'i shtrënguar dorën për mposhtjen gjergjelezaliane të bajloz Tares.

— Sot e njoha Milton e vërtetë, — u çudit Alajdini.

— Ky është guxim, — tha Ajeti.

— Miltoja tashmë s'do t'i përkasë vetëm fondit të ndritur të letërsisë, por edhe historisë, — filozofoi Kristoja. — Ç'kanë heronjtë më shumë se ai?

Pasi njerëzit u shpërndanë dalëngadalë duke diskutuar pa ndërprerë për aktin heroik të shkrimtarit, për burrërinë e guximin e tij të pakrahasueshëm, për militantizmin e pabujshëm dhe plot veti të tjera, Miltiadh Nerënxë hyri i qeshur në oborrin e shtëpisë dykatëshe. Mbesa e Tares dhe djali që e kishte rrëmbyer atë e përqaftuan me respekt dhe ai u uroi jetë të lumtur me ton prindëror.

— Ju jeni një shkrimtar i madh, shoku Milto, — i tha nusja e re me respekt. — Është e pamundur që dora e një njeriu të guximshëm si ju të mos nxjerrë kryevepra.

Shpejtësia me të cilën u përhap në të gjithë fshatrat e kooperativës ngjarja e plakut fanatik dhe shkrimtarit që me të vërtetë maratonomakiane. Deri natën vonë nëpër veranda, oborre e dhoma ngrënieje, diskutohej e tregohej guximi i Miltiadh Nerënxës që i kishte nxjerrë gjok-

sin belgjikut për të mbrojtur dy të dashuruarit. Si në shumë ngjarje, e vërteta pësoi edhe ndryshime e zbukurime. Qarkulloi një variant sipas të cilit Tare Cikalleshi ishte matur të qëllonte, por s'i kishte shkrepur pushka, ndërsa sipas një varianti të dytë, plumbi ishte përplasur në ballin e mermertë të shkrimtarit, kishte bërë rikoshetë dhe pastaj ishte ngulur përdhe. U fol nga dikush se shkrimtari kishte porositur që pas vdekjes të gjitha veprat e tij të pabotuara të digjeshin, kurse nga një tjetër që ato të çoheshin për botim vetëm pas njëzet vjetësh. Të nesërmen lajmi i ngjarjes së famshme mbërriti deri në qytet duke vazhduar përpunimin e zbukurimin e mëtejshëm. Pati nga ata që nuk u çuditën, sepse e prisnin një trimëri të tillë prej Miltiadh Nerënxës, por s'qenë të paktë edhe një palë të tjerë që filluan t'i bënë shkrimtarit një vlerësim krejt të ri.

Dy ditë pas ngjarjes, tepër e tronditur, Sofia e kërkoi me ngulm të shoqin në telefon. Me vete kishte edhe Ernestin.

— Milto, — thirri ajo me zë të dridhur. — Ç'është ai plak që të ka qëlluar me pushkë? Të lutem, shiko punën tënde, mos zgjidh hallet e botës.

— Qetësohu, e dashur, s'ka ndodhur gjë me rrezik, — ia ktheu ai.

— Po njerëzit thonë se desh të vranë.

— Nuk është ashtu. Unë s'lejova të shtëna.

— Oh, Milto, ki kujdes. Nuk kanë të gjithë mendime të avancuara si ti.

— Mos ki merak, e dashur.

— Na foli pak Ernestit. Jepi zemër se është shumë i mërzhitur për atë problemin...

Miltiadh Nerënxa mblodhi vetullat duke psherëtirë. I biri kishte ngelur në një provim gjuhësie dhe i kishte thënë së ëmës në inat e sipër që në rast se në jetë do të bënte ndonjë krim, viktima e tij do të ishte gjuhëtar. Këto fjalë i kishin trembur prindërit jashtë mase.

— Alo, baba, — u dëgjua zëri i Ernestit.
— Ç'kemi? Ç'thotë vakanca? Po gjuetia? Me shëndet s'dyshoj që je top.

— Mirë, Ernest, mirë. Po ti po studion nga pak?

— Ashtu, përpiqem. Baba, po si i ke shokët? A i ka lëshuar ndonjëherë zagarët Kristoja?

— Po, po.

— A po njiheni nga afër me jetën e fshatit?

— Plotësisht.

— Ju lumtë! Po sikur e zgjatët shumë. Kthehuni tani.

— Mos u mërzhit, Ernest. Njohja nuk është proces aq i thjeshtë.

— Ke të drejtë, baba. Na, mamaja ka edhe një porosi. Mirupafshim.

Sa vjen e më shumë ky djalë po bëhet i çuditshëm, psherëtiu Miltiadh Nerënxa. Ku do ta ketë hallin xhanëm?

XXIV

Kishte hyrë korriku dhe në apartamentin e katër artistëve vapa ishte bërë e padurueshme, sidomos netëve kur nga tarraca e pjekur tërë ditën në diell, valë të nxehta përshkonin tavanin duke shkaktuar një zagushi shkretëtire. Katër shokët kishin filluar të vuanin nga pagjumësia. Ajet Shkëmbi kishte nxjerrë sustën e vet në ballkon. Tashmë nuk rrinte zgjuar deri në dy të natës vetëm Miltiadh Nerënxa për të plotësuar ditarian e tij, por edhe Kristo Shigjeta e Alajdin Arbana që ishin bërë shumë nervozë dhe kishin përmendur ikjen nja dy herë. Piktori ankohej herë pas here për një lloj monotonie që po e bezdiste. Ditët e fundit peizazhet e famshme me liqen e me dashnorë romantikë s'po ia blinin më.

Një mbrëmje, ndërsa të katër artistët ishin ulur në sheshin me bar para pallatit, shkrimtari foli befasi i ngazëllyer:

— Kam një ide. Drejt saj nuk më shtyn vetëm nevoja e njohjes së jetës, por edhe një domosdoshmëri krijuese, një kondicion i caktuar shpirtëror që më duhet për të qënë sa më realist. Shumë shkrimtarë kanë krijuar në kushte të çrregullta e të vështira, bile një tregimtar i njohur ka jetuar gjashtë muaj në një kasolle kashte në ishujt Havai. Do të ngre edhe unë një tendë të vogël bari këtu prapa pallatit për të kaluar këto ditë që na kanë mbetur.

— Ide me mend, — tha Kristoja. — Do të shpëtosh nga vapa.

— Milto, je jashtëzakonisht origjinal, deklamoj Alajdini.

— Do të vij edhe unë me ty, — tha Ajeti i vendosur. — E bëjmë të gjerë për dy veta.

Të rrëmbyer nga ideja e shkrimtarit, katër shokët filluan të diskutonin për tendën. Nxorën fleta, kalema e stilografë, vizatuan skema e bënë llogari sikur të ishte fjala për ndonjë hotel njëzetkatësh. Piktori paraqiti një plan që imitonte kasollet e beduinëve, me çati të rrumbullakët, por plani i tij u hodh poshtë për shkak të disa vështirësive teknike. Aktori kërkoi që tenda të bëhej kopje si ato të indianëve të dikurshëm të Amerikës, në formë koni, por ky model shkrimtarit nuk i pëlqeu. Ai ishte për një model ciganësh, me çati të lakuar si tunel, gjë që i pëlqente edhe inxhinierit, sepse kishte më pak telashe për t'u ndërtuar. Pas shumë debatesh e kundërshtimesh, të cilat zgjateshin kasten nga katër shokët prej frikës së futjes në apartamentin e ngrohur si serrë, më në fund u vendos që

plani cigan i Miltiadh Nerënxës të vihej — në zbatim.

Ndërtimi i kasolles filloi që të nesërmen në mëngjes. Të pajisur me sëpata e hanxharë, katër artistët hynë në një plepishte afër stallave të kooperativës dhe përgatitën hunj të gjatë, një stivë të tërë, të cilët përbënin skeletin bazë të kasolles. Pas kësaj pune u zgjodh vendi i tendës, pranë një parcele gruri të porsakorrur, dhe sipas piketimeve të Kristo Shigjetës u hapën disa gropa të vogla në formën e një U-je. Hunjtë e ngulur paralelisht u përkulën e u lidhën me kulpra duke formuar një tunel nja dy metra të gjerë e dy e gjysmë të gjatë. Në pjesën e prapme të tunelit hunjtë u lanë pingul, ndërsa pjesa e përparme u la si portë, për t'u mbuluar me një mushama. Puna e katër artistëve tërhoqi vëmendjen e shumë kooperativistëve, të cilët u afruan për të parë. Kur morën vesh se për ç'qëllim po ndërtohej tenda, ata nuk mundën të qëndronin dot pa ndihmuar. Mbulimi me bar të thatë u bë kolektivisht brenda një gjysmë ore dhe tenda e mori formën e saj përfundimtare.

— Vilë e vërtetë! — tha i kënaqur shkrimtari.
— Ju faleminderit, shokë!

Rreth orës dy pasdite, ndërsa në apartament arriti kulmi i vapës dhe Kristoja e Alajdini me nga një libër nën sqetull dolën për t'u shtrirë në ndonjë hije, Miltiadhi e Ajeti me dy shekë në krahë u shpërngulën në tendën e barit. U rregulluan përbri njëri-tjetrit pa vonesë dhe, kur shpinat u gjetën rehat e sytë u ndeshën në tavanin e lakuar, shkrimtari psherëtu thellë, i kënaqur sa më s'bëhej:

— Ah, sa paska jeta! Po më duket vetja si ata ciganët e Pushkinit. Nuhate këtë erë të këndshme bari, Ajet. Ah, sa nevojë paskemi për t'u larguar nga zyrat dhe apartamentet e mobiluara! Në këtë tendë çdo poet do të shkruante kryevepra.

— Ke të drejtë, Milto, — tha aktori duke mbyllur sytë.

— Do ta provoj që tani të thur vargje për tendën tonë.

— Vazhdo, mos e lër frymëzimin të ftohet, — e nxiti aktori dhe pas pak filloi të gërhiste me ritmin e atyre dallgëve që shkumëzojnë në breg. Miltiadh Nerënxa u mundua gjatë të hidhte diçka në letër, por gërhima e shokut s'po e lejonte të kombinonte qoftë edhe një rimë. Ai i la fletoren e stilografin mënjanë dhe mbylli sytë.

Dy shokët u zgjuan nga ora pesë e gjysmë.

— Bukur, ë? — aktori foli duke u shtritur i kënaqur. — Tamam si nëpër përralla.

— Natën do të jetë edhe më bukur, — tha shkrimtari.

Në mbrëmje, Kristoja, Alajdini e Ajeti desh u grindën se cili nga të tre do ta shoqëronte Militadhin në tendën e barit gjatë tërë natës. Inxhinieri i hekurudhave ankohej se vuante nga pagjumësia, piktori seç kishte pësuar ato ditë një ngritje tensioni për shkak të vapës së madhe, por aktori ua mbylli gojën duke thënë se kishte qenë ai i pari që e kishte përkrahur idenë e ngritjes së tendës.

— Shokë, do ta bëjmë me radhë, — i qetësoi shkrimtari. — Sonte le të vijë Ajeti.

Por si çdo natë, pas plazhit e tërë atyre metrave not, aktorin shpatullgjerë ora njëmbëdhjetë e gjeti në gjumë, ndonëse kishte fjetur edhe pasdite. Në numër i revistës «Skena dhe ekрани» i ra mbi gjoks. Shkrimtari u detyrua të fillonte ta shponte e ngacmonte çdo çerek ore për të shpëtuar nga gërhitjet. Ai ecte me vrull faqe pas faqeje në romanin e tij të ri. Tenda e barit dhe drita e një feneri, të vendosur mbi një stol të vogël sikur i shkaktonin një lloj energjie krijuese të veçantë. Nga dritarja e apartamentit, Kristo Shigjeta që s'flinte dot gjumë nga sëkëlldia e vapës, atë natë vuri re se në tendën e barit u bë errësi vetëm pas orës dy.

Ora po i afrohej katrës, kur befas, në një ëndërr të frikshme, tek ecte i vetëm mbi një urë, Ajet Shkëmbi e pa veten të rrethuar nga disa kusarë të armatosur me kobure grykëgjata. Ata e plaçkitën, pastaj e mbërthyen për këmbësh e krahësh dhe e vërvitën poshtë në lumë. Aktori brofi i lebetitur nga dysheku. Jashtë bubullinte e binte shi me rrëmbim. Çatia kullonte sikur të ishte shoshë. Çarçafët ishin bërë ujë.

— Milto, u mbytëm! Milto! — thirri Ajeti duke e tundur shokun fort.

Zgjimi aq shpejt e trembi shkrimtarin.

— Ajet, pse tallesh, — murmuriti ai. — Rri mos më lag.

Aktori e tundi edhe më fort.

— Milto, është shi. Merr plaçkat dhe ngrehu të ikim në apartament.

Ata hodhën dyshekët në kurriz dhe nxituan përmes shiut që vazhdonte të binte me furi.

— Mallkuar qofsh, moj tendë e barit! —
troi Ajet Shkëmbi.

— Mos mallko, Ajet, — tha shkrimtari me
keqardhje. — Ky është një rrebesh korriku. Nga
dreka çdo gjë të jetë tharë përsëri.

— Po tani, ku të shtrihemi?

— Ti futu në krevatin e Kristos, unë tek
Alajdini.

Si për inat të tyre, me të zbardhur dita, qielli
u hap në të katër anët dhe një diell i ngrohtë
u ngrit në lindje. Brenda pak orëve ai thau çdo
gjurmë të shiut në fshat duke përfshirë edhe
tendën e famshme të barit, dyshekët e çarçafët
e Miltiadh Nerënxës e Ajet Shkëmbit. Kur më-
suan se si e kishin pësuar dy shokët e tyre,
Kristo Shigjeta e Alajdin Arbana falënderuan
këmbënguljen e aktorit që ua kishte prerë rru-
gën për në tendë. Në mbremje ata s'ndiheshin,
ndonëse Miltiadi pyeti disa herë se kush do
ta shoqëronte në strehën e re.

— Meqë ju u trembkeni nga një shi vere,
atëherë do të gdihem vetë, — tha shkrimtari
i prekur.

— Në asnjë mënyrë! — u detyrua të thoshte
Alajdini. — Do të vij unë. Ti e di që asnjëherë
s'të kam lënë vetëm.

Natën e dytë piktori e shoqëroi shkrimtarin
deri nga ora dymbëdhjetë e gjysmë duke lexuar
një studim për pikturën e Rilindjes Evropiane
dhe aq shumë e tërhoqi vepra, saqë gjumi e
zuri me të mbi fytyrë. Pasi punoi deri në një
me kapitullin e tetë të romanit të ri, Miltiadh
Nerënxa iu kthye ditarit artistik me të cilin
s'kishte ndodhur kurrë të bënte lëshime. Ndër-

sa shkruante mbresat e ditës duke fërkuar herë pas here lëmthat e mpirë, ndjeu se gjumi po e këpuste. Nata e djeshme e kishte lodhur shumë dhe befaz erdhi tinëzisht ajo që s'i kishte ndodhur kurrë atij burri me vullnet çeliku; gepallat iu mbyllën pa dashje dhe stilografi i shkau nga dora.

Kishte kaluar ndonjë gjysmë ore me atë gjumë të padëshiruar kur këmba e shkrimtarit u përplas në stolin e vogël, mbi të cilin ishte vendosur feneri, i cili, pasi u lëkund nja dy herë, ra mbi barin e dyshemesë. Zjarri e përfshiu tendën në pak sekonda. Shkrimtari e piktori dolën jashë të lebetitur, me flokë, vetulla e qerpikë të përvëlur.

— Ndihmë! Ndihmë! — filluan të thërrisnin.
— Ka rënë zjarr! Zjaarr!

U dëgjuan dy të shtëna, pastaj diku nga qendra e fshatit gjëmoi një çangë. Ndërsa njerëzit filluan të mblidheshin me vrap, Miltiadh Nerënxa mbërtheu kokën me duar duke vështruar i hutuar tendën që digjej.

— Alajdin, e tmerrshme! Ka mbetur brenda ditari dhe tetë kapituj të romanit të ri. O bo-bo! Do të futem!

— Mos luajte mendsh? — piktori e kapi për krahu.

— Do të futem, — këmbënguli shkrimtari. — Në atë ditar presin me dhjetëra subjekte, veprat e mia të ardhshme! E kupton?

— Milto, të lutem mos! I thonë zjarr. Tenda mund të zerë brenda.

— Nuk mund t'i lë veprat të digjen për hiçgjë. Kjo për mua do të ishte vetëvrasje.

— Mos, Milto, mos!

Ndonëse Alajdin Arbana u përpoq ta mban-te, shkrintari u vërvit mes flakëve me një gu-xim e trimëri që e bënë trefish më të famshëm sesa ngjarja me belgjikun e Tare fanatikut. Ai doli me këmishë e pantallona të djegura, (si një xhind i vërtetë, tha dikush të nesërmen), por s'donte t'ia dinte fare. Në gjoks shtrëngonte bllokun e trashë të ditarit dhe fletoren me tetë kapitujt e rinj të romanit.

Ndërkohë një grup kooperativistësh filloi të fikte tendën duke mbushur ujë me kova në një kanal aty pranë. Disa të tjerë gërmonin rreth e rrotull me lopata për të mos lejuar zjarrin të zgjerohej. As njëzet metra larg ndodheshin tre kavaleta të mëdha me kashtën e grurit të porsakorrur. Kur rreziku u duk se po shmangej, ia mbërritën me një frymë në vendin e ngjarjes Kristoja e Ajeti. Kur panë shokët që rrinin kokulur, ata kuptuan gjithçka.

— Sa keq! — murmuriti inxhinieri. — Sa tersllëqe po na ndodhin.

— Gjithsesi nata e djeshme dhe kjo do të mbeten të paharruara, — tha aktori.

Dalëngadalë flakët e zjarrit humbën njëra pas tjetrës dhe nga tenda e barit mbeti vetëm një hi i lagur që lëshonte tym të hidhur. Fshatarët filluan të largoheshin. Kur rreth e rrotull ra qetësia, katër artistët u kthyen në apartamentin e tyre dhe u shtrinë përsëri nga dy veta për kre-
vat.

Ca të trokitura nervoze i zgjuan që në shtatë të mëngjesit. Ata u ngritën të katër dhe u veshën me ngut. Në prag të derës qëndronte me

duart vënë kërcënueshëm në bel, kryetari i kooperativës.

— A ka mundësi ta di, mor miq të dashur, se kur e keni planifikuar për t'u larguar nga Fushëndrita? — qenë fjalët e para të tij, të mbingarkuara me inat.

— E pse do ta dish? — pyeti Kristo Shigjeta.

— Sepse kështu siç e keni nisur, do të më shkatërroni gjithë kooperativën!

Inxhinieri i hekurudhave nënqeshi. Ai mezi po e priste rastin për t'u larguar.

— Domethënë ti, kryetar, po na përzé? — i tha duke hequr syzet.

— Unë dua të di se kur do të ikni.

— Atëherë ne do ta ndërpresim lejen krijuese dhe do të largohemi në shenjë proteste, — tha Kristo Shigjeta. — Ju qenkeni njeri i palatuar estetikisht.

Ideja e kthimit në qytet po e ngacmonte prej ditësh edhe Ajetin.

— Kjo nuk durohet, — tha ai. — Me kaq leja mori fund. Unë po bëj gati valixhet. Kjo sjellje është e padurueshme.

— Me artistët kështu është sjellë vetëm Platoni, — thirri përsëri Kristoja.

— Edhe Hitleri me Pinoçetin! — shtoi Alajdin Arbana. — Ku janë valixhet e mia?

— Mos më çani kokën me Platonët e Pinoçetët tuaj, — ua ktheu kryetari. — Rrugë ju qoftë e mbarë!

— Largimi i shokëve më detyron edhe mua të bëhem gati për në shtëpi, — tha me hidhërim Miltiadh Nerënxa. — Ky veprim do t'ju njollosë për gjithë jetën, shoku kryetar.

— Gjithë turpin e mbaj unë, vetëm ju nisuni! — tha kryetari duke zbritur shkallët.

— Armik i artit! — thirri Kristoja.

— S'ke lexuar një roman, — shtoi Ajeti.

— Sektarist! — e pasoi Alajdini.

— Kështu është kur njerëzit nuk e kuptojnë shpirtin e artistëve, — tha Miltiadh Nerënxa.

Pas pak katër shokët telefonuan agjencinë e taksive për një kamion dhe filluan të bënin gati çantat e valixhet e shumta.

XXX

Këtu i shprehim Miltiadh Nerënxa se
kështu është kur njerëzit nuk kuptojnë shpirtin e artistëve
që këtu në sy të dritës së të rëndësishme
kontrast. Përkundrazi do të duhet të bëjmë
nëpajtim dhe respektim. Të gjithë rëndësishëm për të
njerëz të tjerë e më shumë. Një grup pensionistësh
u shpreh për t'i dhënë dorën, bëri xhiti e ngj
zëllëz nëpër shkallë.

— Mirë se u kthyeve, por e lajtoj! — i
lluan përshëndetjet. — Si ia kalove andej nga
shpirti?

— Bukur, shumë bukur, — përgjigjej shkurtimisht.

— A shkrove ndonjë vepër të re? — pyeti
një djalë.

— Nisja një roman voluminoz.

— Po lehin a e njohin ndopak?

— Jam bërë specialist bujqësie. Xhëri se jam
bukur.

XXV

Kthimi i shkrimtar Miltiadh Nerënxës nga leja krijuese qe një ngjarje që nuk mundi të kalonte pa rënë në sy ato ditë të qeta e të rëndomta korriku. Fqinjët dolën nëpër dritare pa e përmbajtur dot respektin. Fëmijët rendën për t'u marrë çantat e mëdha. Një grup pensionistësh u afruan për t'i dhënë dorën, Sofia zbriti e ngazëllyer nëpër shkallë.

— Mirë se u ktheve, pena e lagjes! — filluan përshëndetjet. — Si ia kalove andej nga fshati?

— Bukur, shumë bukur, — përgjigjej shkrimtari.

— A shkrove ndonjë vepër të re? — pyeti një djalë.

— Nisa një roman voluminoz.

— Po fshatin a e njohe ndopak?

— Jam bërë specialist bujqësie. Zëreni se jam bujk.

— E zeza! — klithi Sofia e trembur kur pa flokët e përcëlluara të të shoqit. — Milto, ç'të ka ndodhur?

— Asgjë, e dashur. Një magazinë e kooperativës mori flakë dhe unë s'mund të qëndroja dot mënjanë. Mirë se të gjeta, e shtrenjta ime! E kam ndier tmerrësisht mungesën tënde.

Vetëm Ernesti nuk shfaqti ndonjë reagim të voçantë për kthimin e të atit. Me pamjen e vet të mërzhitur e indiferente ai po përtypte pjeshka të nxjerra nga frigoriferi ulur në ballkon, duke sharë si shpeshherë me vete gjuhëtarët si njerëz të cilëve u shtoheshin titujt dhe rrogat kot fare.

— Milto, djali ka shpëtuar nga një krizë e rrezikshme, — i pëshpëriti Sofia të shoqit. — Pas ngeljes në provim desh u kacafyt me një pedagog të gjuhësisë. Ka përmbysur një tenxhere me supë dhe ka thyer dy pjata gjelle. I pëlqen të hajë vetëm gjëra të ftohura në frigorifer.

— Po tani, si ndihet? — pyeti Miltiadihi.

— Më i qetë. Ernest! U kthye babi!

— Ou! Mirë se erdhe, baba! — përshëndeti Ernesti duke u munduar të buzëqeshte. — Na solle ndopak vlagë fshati? Mbresa, emocione? A është e vërtetë se ke bërë dyluftim me një plak fanatik si kaubojsit nëpër filma me «Far Uest»?

— E zmadhuar, Ernest. Vetëm e detyrova të ulte pushkën kriminale. Po ti, si ia ke çuar?

— Ja, e nisa plazhin me një për vjeshtë.

— S'ka gjë, mos u mërzhit.

— Gjuhësi hesapi. E kisha llogaritur.

— Hë, po vëllimin tim të ri, e lexove?

— Po.

— Si t'u duk?

Ernestin e gjeti të papërgatitur kjo pyetje.

— Ja, ashtu, — tha pas pak. — Si të tjerët. Nuk sjell ndonjë gjë të re.

I ati tundi kokën i pakënaqur.

— Ah, mor djalë, ti ke një gusto të çuditshme.

— Ndoshta, — pranoi Ernesti.

— Nejse, do të bisedojmë përsëri.

Pas një banje të ngeshme Miltiadh Nerënxa hodhi supeve robëdëshambrin e tij të gjatë ngjyrë vishnje, hyri një herë në studio, vështroi gjithçka me mall, që nga tavolina e punës e deri te gaforrja e kuqe në qendër të bibliotekës, pastaj doli dhe u ul i lehtësuar në ballkon. E shoqja i solli në një tabaka të madhe kafënë e zakonshme të pasdites dhe pesë kopjet e vëllimit «Fllade e stuhi». Pasi rrufiti dy gllënjka lëng të nxehtë, ai e mori veprën e vet në duar dhe filloi ta kundronte e ta përkëdhelte siç bën nëna e lumtur me fëmijën e saj.

— Edhe stilografin, Sofi, — tha i mallëngjyer.

Me dorë të dridhur nga emocionet ai filloi të shkruante në njërën prej kopjeve një kushtim për të shoqen.

— E dashur, kjo është për ty, — tha duke e vështuar Sofinë gjatë në sy. — Kur të marr honoraret, do të porosisim edhe një çantë të bukur. Gjithë sukseset e mia t'i dedikoj ty!

Dy lot u shkëputën si dy smeralde nga cepat e syve të Sofisë. Ajo s'qe në gjendje të shqip-tonte goftë edhe një fjalë.

Pasi e mblodhi disi veten, Miltiadh Nerënxa shkroi edhe tri kushtime të tjera për shokët e tij të ngushtë. Librat ua dhuroi të nesërmen pasdite kur u takuan në lulishten në qendër të qytetit.

— Jam jashtëzakonisht i prekur, Milto, — tha Alajdin Arbana me ton ceremonial. — Ky është një nder për mua. Vëllimi «Fllade e stuhi» do të vendoset në vendin më të dukshëm të shtëpisë sime.

— Ti ke qenë mes nesh personaliteti më i rëndësishëm artistik, — tha Ajet Shkëmbi. — Na ke lartësuar në sytë e bashkëqytetarëve edhe ne të tjerët.

Kristo Shigjeta u detyrua të hiqte syzet.

— Duke më dhuruar këtë vepër fundamentale të poezisë së sotme shqipe, ti, Milto, më vure para një obligimi tepër të madh. Unë do të filloj ta përkthej «Fllade e stuhi» në frëngjisht për çdo eventualitet.

— Ju faleminderit për vlerësimet e larta, shokë, — tha poeti me dorën në zemër. — Tani le të dalim një herë librarive për të parë si po shitet libri.

Katër shokët morën përmes bulevardit kryesor duke tërhequr vëmendjen e njerëzve pas tërë atyre ditëve mungese. Në fillim hynë në librarinë kryesore të qytetit ku blerësit ishin më të shumtë për shkak të daljes së një sërë botimeve të reja.

— Shikoni si shtyhen, — tha Alajdini. —

Sigurisht për vëllimin e Miltos. Mos u shitën të gjitha kopjet? S'po e shoh të ekspozuar.

— Ja, qenka këtu poshtë, — ia zuri syri Ajetit duke u afruar te banaku. — Shoqja shitëse, si paraqitet gjendja e vëllimit «Fillade e stuhi»?

— Ç'është ky «Fillade e stuhi»? — pyeti shitësja, e hutuar nga kërkesat e shumta.

— Si ç'është?! Ja pra, ai vëllimi poetik në ngjyrë të kaltër i Miltiadh Nerënxës.

— Shqiptar është ky autor?

— Po, moj motër!

— Ëhë! Akoma s'është shitur asnjë kopje.

Pas këtyre fjalëve Miltiadihi u nxi si mali i Dajtit në ditë shiu.

— Shitëset e librarive tona janë pa kulturë, — tha i prekur. — Nuk dinë t'i publikojnë vlerat e vërteta.

— Shoqja shitëse, nxirreni vëllimin «Fillade e stuhi» në një vend të dukshëm, — thirri piktori. — Ai është një kryevepër. E kupton?

— Milto, mos u mërzit, — e ngushëlloi shokun inxhinieri. — Vëllimi s'është zbuluar akoma. Është ende herët. Kur t'i bëjë jehonë edhe kritika, atëherë...

Duke diskutuar për vlerat e fuqishme të vëllimit «Fillade e stuhi», të cilat ishte e vështirë të kapeshin nga lexuesi i pakualifikuar, katër shokët u kthyen bulevardit dhe hynë në librarinë në qendër të qytetit. Atje ishte blerë vetëm një kopje e librit nga një letrar i ri që e kishte pandehur Miltiadh Nerënxën autor grek. Kristo Shigjeta e Alajdin Arbana i folën gjatë shitëses se si duhej ta publikonte vëllimin, ku ta

vendoste, si t'u përgjigjej blerësve kur ta pyesnin.

— E shumta për një javë libri do të jetë shitur, — tha piktori kur dolën. — Do ta shihni.

Një javë rresht, pasdite për pasdite, katër artistët hynin e dilnin nga njëra librari në tjetrën për të parë gjendjen e shitjes së vëllimit «Fllade e stuhi», por më kot. Në tërë qytetin nga blerësit ishin tërhequr vetëm tri kopje. Miltiadh Nerënxa u bë tepër nervoz. I shoqëruar në kor nga shokët, ai shante herë pas here shitëset e pakulturuara, lexuesit pa shije, kritikët guhakë që nuk reflektonin në kohë ndaj vlerave të vërteta letrare. Por inati i tij u bë shpërthyes kur përgjegjësi i veprimtarive kulturore-artistike në Pallatin e Kulturës nuk pranoi të organizonte një diskutim të zgjeruar krijues të librit, duke e quajtur vëllimin «Fllade e stuhi» të rëndomtë, pa arritje artistike, që nuk i përballonte kërkesat e një diskutimi të madh. Miltiadh Nerënxa e mbërtheu atë për këmishe duke i këputur dy kopsa dhe duke i përplasur në fytyrë fjalët.

— Njeri i pakualifikuar! Ziliqar!

Megjithatë autori i librit «Fllade e stuhi» nuk i humbi shpresat, gjendja do të përmbysesj plotësisht pasi kritika të zbulonte vlerat e mëdha të librit të tij. Nervozizmit të fillimit ia zuri vendin pritja. Emri Nerënxa u përmend për herë të parë, pas shumë vjetësh në një artikull për gjendjen e poezisë të kritikut të mirënjohur, Skënder Milotit, botuar në «Drita» nga fundi i korrikut. Miltiadhi nisi ta lexonte artikullin tepër i përqendruar, ndërsa Sofia i pruri kafënë

e mëngjesit të së dielës në ballkon. Befas, nga mesi i shkrimit, filxhani u drodh në dorën e poetit, pastaj ra dhe u thye me zhurmë. Kritik Skënder Miloti e kishte cilësuar vëllimin «Fillade e stuhi» të dobët, me motive të përsëritura, ilustrativ, deskriptiv, duke theksuar se redaksia ishte treguar dorëlëshuar ndaj autorit.

Dy ditë rresht kurrkush nuk arriti të shikonte një grimë buzëqeshje në fytyrën e Miltiadh Nerënxës. Por mes hidhërimit të tij oqeanik një letër e çuditshme anonime u fut nën derën e apartamentit. Mbi zarfin e saj ishte shkruar: «Shkrimtarit, dramaturgut e poetit të shquar, Miltiadh Nerënxës, nga një grup adhuruesish, me rastin e botimit të kryeveprës së piezisë së sotme shqipe «Fillade e stuhi».

Ai e përpiu letrën me sy.

Jemi një grup të rinjsh që e kemi ndjekur fage pas fageje krijimtarinë tuaj. Nuk mund të rrinim dot pa ju përshëndetur me rastin e botimit të librit të ri, vëllim të cilin e kemi mësuar pothuaj përmendsh. Ju jeni një gjeni i botës së letrave. Të tilla pena të fuqishme i nevojiten sot letërsisë sonë.

**Presim me padurim
vepra të tjera**

Ajo letër që si një pranverë e ngrohtë mes dimrit të ftohtë të hidhërimit të Miltiadh Nerënxës. Ja, paska edhe lexues që më kuptojnë, mendoi ai i lumtur, bile më adhurojnë.

Por acari s'vonoi të kthehej përsëri. Në gazetën «Letrari i ri» një studiues letërsie botoi një shkrim për rëndësinë e njohjes së jetës nga poeti, mangësi e cila nuk mund të fshihet dot në krijimtari. Këtë mendim ai e konkretizoi me vëllimin «Fillade e stuhi» duke theksuar se një talent i ri si Miltiadh Nerënxa «shpesh na jep përjetime që s'tingëllojnë fort jetësore». Vetëm Sofia që dëshmitare kur i shoqi e shqeu gazetën «Letrari i ri» në mbi pesëdhjetë copë dhe e vërviti nga dritarja e studios.

Dy ditë pas kësaj ngjarjeje nën derën e apartamentit u fut një letër tjetër anonime, në të cilën, me një stil telegrafik, ishte shkruar tepër ftohtë:

Shoku Miltiadh, ju këshilloj të hiqni dorë një orë e më parë nga krijimtaria letrare. Mos e lodhni veten kot, sepse talenti ju mungon plotësisht. Sprovat tuaja të dështuara po ju bëjnë qesharak në gjithë qytetin. Mos dëgjoni komplimentet e shpëlara të Alajdin Arbanës, Kristo Shigjetës e Ajet Shkëmbit, të cilët janë njerëz pa pikë vlere morale e artistike. Kaq e kaq vite ju jeni ngatërruar gabimisht me letërsinë.

Me respekt:, një bashkëqytetar

Më shumë se përmbajtja e letrës Miltiadh Nerënxën e shtangu kaligrafia e saj. I ngjante gërmë për gërmë dorës së Ernestit. Si ka mundësi, filloi ai të murmuriste me vete. Si ka mundësi?! Për disa ditë me radhë u mundua të zbulonte diçka në fytyrën e të birit, por më kot. Gjithçka tek Ernesti, falë përgjumjes dhe

indiferentizmit të tij, ishte e padeshifrueshme.
— Mister, — iu ankua shkrimtari së shoqes.
— Kjo shtëpi po bëhet misterioze.

Dimri i hidhërimit të autorit të librit «Fllade e stuhi» arriti ngricat e minusin më të madh kur kritikë Vangjo Ngjala botoi në gazetën «Debati letrar» artikullin e gjatë dërrmues «Si shfaqet mediokriteti në poezi», ku të gjitha shfaqjet e mediokritetit ilustruheshin me krijime të Miltiadh Nerënxës. Pas atij artikulli pothuaj në të gjitha shkrimet vëllimi «Fllade e stuhi» filloi të radhitej te veprat e dobëta e mediokre të viteve të fundit. Bile edhe në gazetën lokale një dorë armiqësore nën pseudonimin Adriatik Korabi, shkroi se libri i fundit poetik i Miltiadh Nerënxës ishte shprehje e mediokritetit dhe kulturës së pamjaftueshme të autorit.

Vangjo Ngjala u bë emri më i zi në jetën e Miltiadh, gati-gati sinonim i kancerit. Në biseda me shokët e vet të ngushtë ai përdori kundër tij të gjithë bagazhin e sharjeve që zotëronte, e quajti vrasës të reputacioneve letrare, njeri pa karakter, Tartuf të botës së letrave, servil të shkrimtarëve të njohur dhe armik të autorëve nga rrethet e largëta, ndërkohë që betohej se do të hakmerrej në rastin më të parë. Atë po e çmendte fakti që veprën e vet ia kishte diskredituar aq vandalisht një firmë si Vangjo Ngjala, i cili dihej se e kishte mbaruar fakultetin me kopje. Ai shpesh ishte shquar për akrobacira në shkrimet e veta, për ndjekjen e motos «Nuk ngas njeri, vetëm teorizoj» dhe në plenumin e kohëve të fundit të Lidhjes së Shkrimtarëve e Artistëve ishte kritikuar për

mungesë sinqeriteti e parimesh. Ishte një poshtërsi letrare t'i ilustroje krejt rastet e mediokritetit në poezinë shqipe vetëm me vëllimin «Fllade e stuhi». Kjo tregonte edhe një herë se Vangjo Ngjala s'kishte hequr dorë nga akrobacitë dhe se në artikullin e tij ai kishte shkruar për një autor prej të cilit s'mund t'i vinte asnjë e keqe.

Do të përgatitem për një hakmarrje po kaq diskredituese, vendosi Miltiadh Nerënxa.

Fragmente nga ditari artistik

Habi! Ja, se si u bëra rastësisht dëshmitar i një drame. Po kthehesha natën nga një vizitë kur në një rrugicë të errët vura re një burrë e një grua që përpiqeshin të fshiheshin. Intuita ime si gjithmonë goditi në dhjetëshe të tabelës. Ishte fjala për një flirt. Gruaja dukej tepër e tronditur. Burri mundohej ta bindte për diçka, por ajo nuk pranonte. Tunda kokën i dëshpëruar. Sa e hidhur është tradhtia bashkëshortore! Sa fatkeqësi sjell ajo!

E mbajta frymën drejt e në studio. Nisa të hedh në letër skicën e një drame me temë morale, në qendër të së cilës do të jetë një familje, bashkëshortët e së cilës janë martuar me dashuri. Por ajo dashuri kishte qenë flakë kashhtë. Gruaja mendjelehtë fillon flirton. Burri dhe opinioni ynë i shëndoshë e dënojnë sjelljen e saj. Ata të dy ndahen.

Konflikti i dramës është vërtet i ashpër, por pyetja e parë që unë i shtroj vetes s'më lë të

vetëmashtrohem: A është tipike ngjarja për realitetin tonë? A përfaqëson personazhi im gruan tonë heroike dhe shembullore? Kurrresi. Dramën nuk mund ta shkruaj dot. Në realitetin tonë të bukur e të shëndoshë socialist nuk ndodhin kurrë tradhti bashkëshortore. Gruaja jonë ka qenë denbabaden besnike ndaj burrit.

Atëherë vendosa të shkruaj një novelë me titull «Lëkundje e shkurtër». Subjekti është i thjeshtë: një grua lëkundet drejt flirtit pas një sërë grindjesh me burrin. Ndërhyn aty këshilli i lagjes dhe gjendja përmbysset. Bashkëshortët pajtohen përsëri dhe rinis jeta e lumtur.

Ah, nuk qenka e lehtë të shpëtosh nga skematizmi!...

XXVI

Lajmin se kritikju Vangjo Ngjala kishte ardhur me pushime në plazh pesëmbëdhjetëditëshin e parë të shtatorit Miltiadh Nerënxa e mori vesh rastësisht gjatë një bisede në degën e Lidhjes së Shkrimtarëve e Artistëve të rrethit. Pasi u bind se të dhënat ishin plotësisht të vërteta (kritikun e kishin parë duke lexuar në ballkonin e një vile në stacionin «Bylis»), autori i vëllimit të persekutuar padrejtësisht u hoq mënjanë dhe buzëqeshi i kënaqur si dhelpira në përrallat për fëmijë kur sheh se planet e veta të gjuetisë po i shkojnë mbarë.

Deri natën vonë, ndërsa data katër e shtatorit ndërrohej me pesën, mbyllur në studion e tij, me kokën shtrënguar mes duarve, Miltiadh Nerënxa mendoi e mendoi për grackën që duhej t'i ngrinte armikut të vet më të madh letrar. Hakmarrja do të ishte vetëm morale. Ai do të arrinte të provonte se gjithçka që Vangjo Ngjala kishte shkruar kundër tij ishte shpifje dhe se sy-

nonte të godiste një kryevepër që pritej të sillte një çekuilibër në panteonin e poezisë shqipe. Në këtë betejë të vështirë poeti kishte një plus të madh; nuk njihej nga kundërshtari, ndërsa ai mund ta dallonte fytyrën dinake të Vangjo Ngjalës qoftë edhe mu në mes të shkallëve të stadiumit «Qemal Stafa».

Ora duhej ta kishte kaluar njëshin, kur befas, i mbytur në djersë, Ernesti u zgjua tepër i tronditur pas një ëndrre të frikshme, gjatë së cilës kishte vrarë pedagogun pedant të gjuhësisë, Stilian Kallmetin, duke e shtypur me një motor të madh «Suzuki» mu në mes në Rrugës së Elbasanit. Ndërsa ai psherëtinte i lodhur në çastet e zhgjëndrrës, dëgjoi të atin të thërriste: «Eureka! Eureka!» Ernesti u ngrit me vrull dhe hapi dorën e studios. Me dorën e djathtë mbledhur grusht, i ati i kërcënohej dikujt tutje nga dritarja.

— Baba, ç'pate? — e pyeti Ernesti. — Mos zbulove ndonjë ligj të ri fizike?

Miltiadh Nerënxa u çudit kur e pa të birin aty.

— Po ti?!

— Ja, më doli gjumi nga vapa.

— Ëhë. Thashë se mos kishe zbuluar ndonjë gjuhë të vdekur.

— Kush, unë?! Më mirë pranoj të hap edhe një herë i vetëm Kanalën e Suezit sesa të lodh trutë me gjuhë të vdekura, — u nxeh Ernesti.

— Mirë de, mirë, — e qetësoi i ati. Shko, shtrihu tani.

Në orën dhjetë paradite Miltiadh Nerënxa i zbriti autobusit të plazhit në stacionin «Bylis».

Një palë syze të mëdha dielli, me xhama të rumbullakët si fund kavanozi dhe flokët e lëshuar mbi ballë, i mbulonin pothuaj gjysmën e fytyrës. «Qyqja, i pëshpëriti një vajzë shoqes, si ngjaka ky burri si detektiv japonez.» Autori i librit «Fillade e stuhi» e kishte parashikuar edhe rrethanën e mbrapshtë që kritik Vangjo Ngjala mund ta njihte. Ai mori një çadër, e ngriti shpejt në rërë, u zhvesh e filloi të kërkonte me sy përreth. Iu desh të lëvizte poshtë e lart ndonjë gjysmë ore. Më në fund e dalloi shkatërruesin e reputacionit të vet nën një çadër blu tek bënte nënvizime në një roman të kohëve të fundit me pamje prej skeptiku; vetulla të ngritura lart e buzë të mbledhura ironikisht.

— Më prit, o armik i kryeveprave, — murmuriti. — O grerë që i zilepsesh bletës, o shterpë që i zilepsesh gruas shtatzënë.

Iu afrua çadrës së kritikut i qetë dhe përshëndeti miqësisht.

— Tungjatjeta, shoku Vangjo! A ju bezdis prania ime për pak minuta? Do të doja t'ju shkëpusja nga leximi.

— Kurse unë do të doja të dija se kush jeni, — tha Vangjo Ngjala.

Miltiadh Nerënxa buzëqeshi. Planin e kishte të detajuar.

— Unë jam një amator i letërsisë, mekanik, quhem Dhimitër, pushoj këtu në kampin e punëtorëve, elbasanas. Shkrimet tuaja më pëlqejnë shumë, shoku Vangjo. Ju jeni një nga kritikët tanë më të mprehtë dhe më me horizont.

Pas këtyre fjalëve fytyra e Vangjo Ngjalës u çel e tëra si trëndafili në maj.

— Faleminderit për konsideratën! Më bëhet qejfi që një punëtor si ju i ndjek nga afër problemet letrare. Uluni, uluni ju lutem. Bisedojmë sa të doni. Edhe unë jam i lirë.

— Për mua është një nder i madh të bisedoj me ju.

Kur e pa se pjesa më delikate e planit kaloi me sukses, shkrintari e ndjeu veten plotësisht të çliruar. Tani i nevojiteshin vetëm aftësitë aktoriale të Ajet Shkëmbit. Ndërkohë që armikun e kishte pranë dhe nga urrejtja i vinte ta ngulte me kokë në rërë, i duhej të tregohej sa më i qeshur, të futej në botën e një mekaniku.

— Ç'mendim keni për nivelin e kritikës sonë, shoku Dhimitër? — pyeti Vangjo Ngjala.

— Më duket shumë operative, konstruktive. Do të thosha se qëndron më lart se letërsia. Kjo bën mu.

— Ja, këto janë fjalë me mend! — thirri i ngazëllyer kritiku. — Añkohen disa se kritika ka mbetur prapa, se gjoja nuk është objektive dhe në nivelin që kërkon koha.

— Në asnjë mënyrë, shoku Vangjo. Këto vitet e fundit kanë qënë vite suksesesh për kritikën tonë. Sidomos libri juaj «Stafeta veprash dhe autorësh» ka disa artikuj të mrekullueshëm. Kjo tregon se ju keni një aftësi të veçantë për t'i kapur problemet shqetësuese në kohën e duhur.

— Ju faleminderit për vlerësimin!

Shprehjen e fundit Vangjo Ngjala u detyrua ta përsëriste disa herë me radhë, sepse Miltiadhi

filloi t'i lëshonte lëvdatat e komplimentet vrullshëm, si përrua mali, me një terminologji profesionale të ngritur, duke dalë kështu padashur nga roli i mekanikut elbasanas me emrin Dhimiter. Kur biseda u fut në problemet e poezisë, ai e priti me padurim rastin për t'i fryrë plagës që i digjte prej aq kohësh. Pasi kritikoi i mbajti një leksion të gjatë për teknikat e poezisë bashkëkohore, Miltiadh Nerënxa që e kishte dëgjuar duke sharë vazhdimisht me vete, tha me një ton të sigurt:

— Në poezinë tonë ju e përmbysët gjendjen menjëherë, shoku Vangjo. Artikulli «Si shfaqet mediokriteti në poezi» që një e shtënë topi që i detyroi të gjithë të ngrinin veshët përpjetë e të dëgjonin. Ishte shkruar me dorën e një kirurgu të sprovuar që i përcakton plagët dhe linjat e operacionit pa hezitim.

— Atë artikull ma kanë pëlqyer vërtet, — tha Vangjo Ngjala.

— Pale ç'i bëje atij poetit... si e quanin... Miltiadh, hë! Miltiadh Nerënxa. Ia grije vëllimin «Fillade e stuhë» si në makinë të mishit.

— Eh, ai ishte paçavure, s'ishte vëllim.

— Po autori si t'u duk nga formimi?

— Dava bejtexhiu, plagjiat, një copë romantik i vonuar.

— Ke të drejtë. Edhe mua s'më ka pëlqyer fare. E njihni këtë Miltiadh Nerënxën?

— Jo. Kam dëgjuar se është tip psikopati. Ka shkruar edhe një tragjedi me gjashtë akte. Mendja të bën hatanë, mor vëlla.

— Është është, Miltiadh i u kapërcye sikur po kalonte poshtë një gotë me helm. «Ah, vetëm

mos më ardhhtë radha, murmuriti me vete. Do të ta tregoj unë qejfin ty, mor maskara. Ah!»

Biseda e ngrohtë mes kritik Vangjo Ngjalës dhe mekanikut elbasanas, amatorit të letërsisë, Dhimitrit, vazhdoi deri nga mesdita me një rritje të ndjeshme të lëvdatave dhe komplimenteve në adresë të të parit, ndërkohë që shtohesh edhe afiniteti miqësor mes të dyve, duke krijuar rreth e rrotull përshtypjen e të njohurve të vjetër. Ndarja e tyre nuk mund të kalonte pa një përqafim.

— A do të më jepet rasti t'i dëgjoj përsëri mendimet tuaja me vlerë, shoku Vangjo? — pyeti amatori i letërsisë.

— Oh, në çadrën time do të jeni kurdoherë i mirëpritur, — ia ktheu kritiku.

Të nesërmen, me të mbërritur në plazh, Militiadh Nerënxa nisi pjesën sulmuese të planit të tij. Te pista e shpërndarjes së barkave e motoskafëve tërhoqi për një dy orë një barkë me rema dhe, duke vozitur mbi të vrullshëm si ata detarët e Odisesë, iu afrua vendit ku pushonte kritik Vangjo Ngjala. Doli në cekëtinë, pastaj nxitoi drejt çadrës së tij. Armikun e vet më të urryer e gjeti përsëri duke lexuar e duke bërë nënvizime, por kësaj here në një vëllim me poezi.

— Shoku Vangjo, sot mendova t'ju krijoj pak variacion, — ia foli shpenguar, duke i lënë mënjane përshtypjet e rëndomta. — A ju pëlqen shëtitja me barkë?

— Oh, shumë, — ia bëri kritiku buzagaz. — Bile kam vendosur t'i propozoj Federatës së

Sporteve që të hapë edhe një kampionat ka-notazhi.

— Atëherë, ejani! Barka po na pret.

Pasi Vangjo Ngjala u rehatua në kicin e gjerë si në një kolltuk, Miltiadh Nerënxa çau drejt thellësisë si një ujk i vjetër deti. Duke hapur përsëri bisedë letrare, shkuan tepër larg, atje ku bluja e ujit fillonte e bëhej e errët dhe kurkush nuk mund t'ia mbërrinte me not. Kritiku mbeti i mrekulluar. Ai vështronte rrotull me ngazëllimin e një detari që ka kohë pa lundruar. Miltiadh i ngriti remat lart.

— Hë, shoku Vangjo po ju pëlqen?

— Jashtë mase. Vetëm këtu s'ka gjë për të kritikuar.

— Shijojeni kënaqësinë deri në fund atëherë. Lahuni.

— Oh, not di fare pak. Pastaj paska edhe dallgë.

— Mos e humbni rastin, shoku Vangjo. Do ta mbani mend për gjithë jetën. Hidhuni vetëm një herë.

— Mirë e ke. Do të hidhem, — kritiku u çua.

Ah, tani do të të bëj unë të kënaqesh, mor kriminel kryeveprash, murmuriti Miltiadh Nerënxa. Sapo Vangjo Ngjala ra në ujë, ai uli remat, u idha krahëve, u largua nja njëzet metra, pastaj hoqi syzet e mëdha dhe i ngriti flokët mbi ballë.

— Këtu roli im mbaroi, Vangjo Ngjala, — tha duke shfryrë vetëm ironi. — Ti je një kameleon dhe tani do ta provosh këtë.

— Ç'është kjo shaka? — thirri kritiku. — Afrojeni barkën. Unë nuk di not. Kush jeni ju?

— Unë jam Miltiadh Nerënxa, autor i vëllimit «Fllade e stuhi», të cilin ju e masakruat aq botërisht.

— Si?! Ju Miltiadh Nerënxa?! — nga huthimi kritiku piu dy gllënjka ujë të kripur dhe filloi të kollitej me të madhe. — Shoku Milto, afrojeni barkën ju lutem! Le të bisedojmë shtruar.

— Unë s'kam ç'bisedoj me ty. Tani kthehu me not po deshe.

— Ndhimë! Ndhimë! — filloi të thërriste Vangjo Ngjala. — Po më braktisin! Po më mbysin!

Miltiadh Nerënxa qeshi.

— Mos u çirr kot. S'të dëgjon njeri.

— Shoku Miltiadh, po ç'është kjo sjellje?! Unë kam analizuar vetëm veprën tuaj. Me individualitetin tënd nuk jam marrë fare.

— Ah, dhelpër! Nuk më zbut dot jo!

— Po të dëshironi, unë mund të shkruaj një artikull tjetër për të nxjerrë në dukje anët pozitive të vëllimit «Fllade e stuhi».

— Ashtu, ë? Nuk kanë ç'më duhen lëvdatat e tua.

— Ju lutem afroni barkën! Ç'dreqin kërkoni nga unë?

— Kam një kërkesë fare të thjeshtë. Tani, thirr me të madhe se vëllimi «Fllade e stuhi» është një kryevepër dhe se Miltiadh Nerënxa është një poet i madh.

— Ç'do të thotë kjo?

— Kjo do të thotë që të pranosh një të vërtetë!

Kritik Vangjo Ngjala po përpëlitej i lodhur mes thellësisë në blu të errët.

— Hë, do të thërrisni apo t'ju lë këtu? — e kërcënoi shkrimtari.

— Po... do të thërras... E... hëm... «Fllade e stuhi» është një kryevepër! Miltiadh Nerënxa është poeti ynë më i madh!

— Bukur! Tani kapu këtu në fund të barkës. Ashtu! Jo, mos hip! Do të të tërheq unë deri në breg. Kështu e meritoni.

Tërë rrugën kritiku nuk u ndie. Kafshonte buzët e shkrofëtinte duke futur kokën në ujë nga inati. Vetëm kur këmbët i shkelën në cekëtinë të sigurt ai u largua nga barka, mori frymë i lodhur, pastaj filloi të shante;

— Miltiadh, qenke një gomar e bir gomari, shtatë brezash! Idiot! Xhahil! Bejtexhi! Vëllimi yt është një paçavurë! E more vesh?

Miltiadh Nerënxa iu hakërrye duke tundur kokën:

— Ah, po të gjeta edhe një herë brenda në det!

— S'ka më të vërtetë ka kohë që i trembet
 një lloj sëmundjeje speciale shkrimtarësh.
 — Quna, a e morët vesh se xhaxhi Miltoja
 po shkruan një roman të trashë gati 900 faqe?
 — Babi im e quan xhaxhi Milton grafoman.
 — Ç'do të thotë grafoman?
 — Me siguri duhen shkrimtarët e mëdhenj.
 — Kurse babi im tha një ditë se xhaxhi Mil-
 toja është «bështak» që s'pranon të dorëzohet...

Nga bisedat nëpër shkallët e pallatit

— Është e vërtetë ajo që flitet? Milton do ta heqin nga teatri për paaftësi.

— Mirë do t'ia bëjnë. S'është për atë punë ai.

— Habi! Po Miltoja u këput duke shkruar goxha vepra!

— Ama, veprat e tij! Ato i shkruaj edhe unë që më ka dalë letërsia tresh në gjimnaz.

— Thonë se paska bërë edhe gabime ideologjike në një vëllim me poezi.

— Jo në poezi, por te tragjedia me gjashtë akte.

— Nga ai çdo lloj gabimi mund të presësh.

— Një shok nga Tirana më tha se kritik Vangjo Ngjala qenka ankuar në degën e Lidhjes të rrethit tonë se Miltoja ka tentuar ta mbysë në det për hakmarrje.

— Një shkrimtar që shkruan natën edhe këtë mund ta bëjë.

— Pse s'thoni se ai paska kaluar fare.

XXVII

Nga fundi i shtatorit, kur koha u freskua dhe gjurmët e vona të verës filluan të mbeteshin pas, për shkrimtar Miltiadh Nerënxa ia mbërritën ca ditë zagushie të tmërrshme që ia rrëmbyen edhe gjumin e ëmbël e të gjatë të pasdites. Në teatër pritej një lëvizje e vrullshme kuadri. Ai si institucion ishte cilësuar «strofkë e të paaftëve». Këta të paaftë nisnin që me drejtorin dhe përfundonin me piktorin e dekoreve. Ndër të parët në këtë listë radhiteshin libretisti dhe aktori i njohur me nderencë tragjike, — Ajet Shkëmbi.

Kur Miltiadh Nerënxa dëgjoji për qarkullimin e afërt, në fillim u ngazëllye. Arti nuk mund të shkojë përpara pa mënjanuar nga rruga të paaftët, deklaroi para një grupi kolegësh. Teatri ynë ka nevojë për një shkundje gjashtë a shtatëballëshe. Më vonë, kur i thanë se në listën e të qarkulluarve bënte pjesë edhe ai, libretisti nënqeshi me pamjen e një mjeshtri për të cilin janë

përhapur thashetheme të pakëndshme. Përkundrazi, unë do të jem tek ata që do të përpilojnë listën e të paaftëve, të cilët duhen lëvizur, thirri ai përsëri para një grupi kolegësh.

— Por, kur mësoi me një siguri të padiskutueshme se ishte i dyti në listën e qarkullimit, Miltiadh Nerënxa u prek aq thellë, saqë pësoi një prerje oreksi dhe këputje të frikshme, shenja të cilat, tepër e trembur, Sofia i mori për atë sëmundjen speciale të shkrimtarëve.

— Kjo duket qartë, si hëna e netëve të korrikut, se më kanë inat dhe duan të më zënë vendin, — u tha ai shokëve të ngushtë një mbrëmje në kafe «Gjuetari».

Kristo Shigjeta hoqi syzet si gjithmonë në gaste tepër të rëndësishme.

— Qarkullimin mos e prano, Milto, — tha i vrenjtur. — Të quash të paaftë një autor të ka librit tënd, është çmenduri dhe anakronizëm.

— Më duket tmerrësisht e pabesueshme, — vazhdoi Alajdin Arbana. — Çdo enigmë mund ta zgjidhje, por këtë s'e zgjidh dot.

— Milton gjithmonë e kanë pasur inat në teatër, sepse i sfidonte të gjithë me kulturën e tij, — tha me gjysmë zëri Ajet Shkëmbi. — Prej tij, më vunë edhe mua në listë, sepse jemi shokë të ngushtë. Kjo është tamam xhelozia profesionale.

— Mos u mërzit, Ajet, — e ngushëlloi Miltiadh Nerënxa. — Ata do ta kërkojnë një aktor si ti, por s'do ta gjenë dot dhe do të vijnë të të luten pastaj.

— Të dhënat aktoriale të Ajetit vetëm ata që janë miopë artistikë s'mund t'i vënë re, — tha inxhinieri i hekurudhave me tonin e vet

filozofik. — Kjo është paradoksale. Të paaftët godasin talentet!

— Jashtëzakonisht e çuditshme! — e mbështeti piktori. Ah, e keqja është thelbësore, vëllzër.

Me të tilla ankime, shfrime pakënaqësie, habie, çudie, lavdërime e ngushëllime vlerash e meritash, stërzmadhime e zbukurime, katër shokët kaluan një javë rresht mbrëmjet në kafë «Gjuetari» me atë sinqeritet e solidaritet, me atë ngrohtësi e shpirt sakrifice që i kishte karakterizuar gjithmonë, ndërsa prisnin ndonjë lajm të ri.

— Ishte një paradite e turbullt e dy tetorit kur libretist Miltiadh Nerënxën e njoftuan në zyrën e tij se pas dhjetë minutash fillonte një mbledhje tepër e rëndësishme e kolektivit për problemet e paaftësisë profesionale e të qarkullimit. Ai u ngrit i vrenjtur dhe vështroi nga autoportreti i Rembrandtit, mbi raftin e mbushur me dosje dramash. Gjqyq, mjeshtër, murmuriti, do të më gjykojnë. Do të më thonë se jam i paaftë. Dhe kujt?!

Hyrja e Miltiadh Nerënxës në sallën e madhe të mbledhjeve i ngjau asaj të një ambasadori të ngarkuar nga qeveria e tij me dorëzimin e një mesazhi për prerje marrëdhëniesh diplomatike. Ai zuri vend me pamje të indinjuar, pa vështruar as majtas e as djathtas, duke lënë të kuptohej se as që pranonte që aftësitë e tij të viheshin në diskutim. Duart i dridheshin nga nervozizmi dhe sytë i rrezatonin vetëm ironi.

Drejtori vendosi qetësi në sallë dhe pastaj bëri një hyrje të shkurtër për domosdoshmërinë

e një vale qarkullimesh në kolektiv. Me një vetëmohim të pashembullt ai mori guximin ta quante veten «jo plotësisht të aftë dhe në nivelin e kohës», duke theksuar se e ndiente të nevojshme të kalonte në një detyrë tjetër. «Ti, edhe magazinier dekoresh tepër e ke, mor qyqar, » murmuriti Miltiadh Nerënxa me vete. — Vendin tënd e meritonte kush e meritonte.»

— Shokë, grupi i studimit për problemet në fjalë, — vazhdoi drejtori, — e sheh të arsyeshëm edhe qarkullimin e libretistit, Miltiadh Nerënxsës. Le të diskutojmë me radhë.

— Këtu s'ka asgjë për të diskutuar, — u dëgjua pa vonesë zëri i regjisor Kleo Bregut. — Shoku Miltiadh të lirojë vendin një orë e më parë. U bë kaq vjet libretist këtu dhe s'ka shkruar qoftë edhe një dramë që t'i afrohet të paktën nivelit mesatar. Për këtë janë dëshmitarë të gjithë.

— Unë do të shtoja së Miltoja ka edhe një kulturë profesionale të cinguar, — tha aktor Arben Erzeni. — Më duket tepër anakronik për kërkesat e sotme.

Miltiadh Nerënxa vetëm nënqeshi. Nuk e kishte besuar se do të kishte aq shumë armiq. Gjashtë diskutantë të tjerë radhazi iu kundërvunë duke e quajtur «të paaftë, mendjemadh, fodull, mosnjohës të skenës e të dramës, shkrimtar mediokër» e të tjera cilësime të tilla fyese për një penë të fuqishme. Autori i pesë librave po priste që në sallë të buçiste në mbrojtje të tij basi i Ajet Shkëmbit, por më kot. Shoku i ngushtë i mbante sytë përdhe. Kur e pa se largimi i tij nga teatri po ligjërohej plotësisht,

Miltiadh Nerënxa brofi në këmbë duke thirrur me inat:

— Mjaft! Unë s'pranoj që figura ime të gjykohej këtU. Të gjitha sa u thanë i hedh poshtë. Do ta bëj vetë kërkesën për largim. E shoh të pamundur qëndrimin në këtë institucion.

— Bëj ç'të duash, vetëm liro vendin sa më shpejt, — ia priti regjisori Kleo Bregu.

— Ti, Milto, gjithmonë ke jetuar në një botë iluzive, — tha drejtori. — Me sa duket akoma s'do të shkëputesh prej saj. Si të duash. Kjo është e drejta jote. Vazhdojmë, shokë! Grupi i studimit mendon se edhe aktor Ajet Shkëmbi duhet të kalojë në një vend tjetër pune. Le ta shohim. Duam diskutime bindëse.

— Më mirë të mos humbasim kohë me diskutime, — u dëgjua zëri i fikur i Ajet Shkëmbit. — Edhe unë jam dakord me mendimin e grupit të studimit. Këto vitet e fundit kam një rënie të ndjeshme profesionale, dhe kjo ka ardhur, sepse nuk kam arritur të gjej plotësisht veten. Tani e kam kuptuar se kam aftësi të veçantë për inspektor skene, bile edhe për libretist. Shokët le ta shohin mundësinë e kalimit tim në këto dy vende pune.

Ashtu si ajo lava që zien me të madhe para shpërthimit nga krateri, filloi të ziente brenda Miltiadh Nerënxës një urrejtje e befasishme, e përzier me çudi dhe përçmim. Si ka mundësi, murmuriti ai me vete duke kërkuar sytë tinëzarë të Ajet Shkëmbit. Si ka mundësi?! Ardhka një ditë dhe befas zbulon se për shok të ngushtë ke mbajtur një Jago. Si njeri i pasioneve të forta e shpërthyesë, shkrimtari nuk duroi dot më.

— Tradhtar! — thirri duke u çuar vrulltazi.
— Gjarpër! Kobër! Anakondë! Fytyra jote kërkon
të bëhet libretist?! Ti s'duhet të shkelësh më në
teatër? E kupton? Trajner noti dhe e ke shumë.
Jago!

Salla ngriu. Vështrimet u kthyen nga aktori.
— Në këtë institucion s'duhet të shkelësh më
ti, Miltiadh Nerënxa. — tha ai duke nënqeshur.
— Je një kalemxhi! I bën dramat si këpucët me
porosi. Je një matuf! Me plot gojën matuf, për-
derisa shkruan tragjedi me turq. Më torturove
edhe mua kot me atë rolin e princit.
— Ti s'e ke merituar kurrë jetën teatrale.
— Iu kthye shkrintari. — Dembel! Ke qenë
gjithmonë një figurant! Të pëlqen vetëm pla-
zhi. Një muaj e ca ndenje në fshat kot fare.

— Kot ndenje ti! Merreshe me ide të çmen-
dura. E harrove kaşollen e barit? U bëra qull
vetëm prej teje. Gjithmonë shoqërimi me ty më
ka prishur punë, më ka ulur vlerat.

— E tmerrshme! Ti je një njollë në historinë
e teatrit, mor qyqar. Njeri kot fare. Jeton vetëm
për të ngrenë dhe për të bërë plazh.
— Kurse ti gjithë karrierën tënde ke shkruar
vetëm budallallëqe!

— Ak, mor zullap, se s'ia vlen të merresh
me ty!

— Shkë, mor buf natel!

— Balenë e dhjamosur!

— Shkarravitës i dështuar!

— Nulitet artistik!

Sharjet e atij dialogu të ashpër kushedi sa
do të kishin vazhduar e ç'natyrë do të kishin

marrë sikur dy kundërshtarët të mos i kishin ulur duke i tërhequr për krahësh.

— Ju të dy mund t'i hapni blloqet e intimiteteve kur të dilni përjashta, — tha drejtori i vrenjtur. — Na lini tani të vazhdojmë punë.

Miltiadh Nerënxës po i dukej karrigia si çark. Shfrynte e turfullonte si ato çezmat para se të vijë uji. Disa herë e dëgjuan të murmuriste fjalët kobër dhe Jago. Pas pak kërkoi leje për t'u larguar duke thënë se s'ndihej mirë. Pasi përplasi në zyrë një sërë orendish dhe flaku përdhe disa libra, ai e hodhi çantën e madhe në shpinë si hejbe, pastaj doli duke vazhduar të njëjtin refren: kobër, Jago.

Tronditja e fortë e shkaktuar prej tradhtisë së Ajet Shkëmbit nuk mundi t'i kalonte Miltiadh Nerënxës një javë rresht. Tri ditë ndenji shtrirë në shtëpi me raport mjekësor. Vetëm Sofia e kuptonte dhe arrinte ta ngushëllonte. Ajet Shkëmbit i trembeshja gjithmonë, i thoshte ajo herë pas here. Nuk ishte i sigurtë. Qeshte kot më kot si kalë. Edhe të shoqen e ka shumë intrigante. Më mirë që u prishe me të. S'e meritonte ajo fytyrë shoqërimin me ty. Këtë ma kishin thënë edhe fqinjët.

Ngaqë takimet e zakonshme në lulishten në qendër të qytetit tashmë ishin të pamundura, Miltiadh Nerënxës u çoi fjalë Alajdin Arbanës e Kristo Shigjetës që t'i vinin për vizitë në shtëpi medoemos. Por mori dy përgjigje tepër të dyshimta. Inxhinieri i hekurudhave i shkroi në një pusullë se ishte tepër i zënë me shfletimin e një materiali dhe s'mund të dilte dot nga

shtëpia, ndërsa piktori e njoftoi se për disa arsye jashtëzakonisht private nuk mund të vinte. Qëndrimi i Alajdinut po e çudiste Miltiadhin. Ashtu si ata beduinët e sprovuar të shkretëtirës që e nuhasin në kohë afrimin e stuhisë me shtëllunga të verdha rëre, edhe ai e kuptoi se një çarje e fortë, akullnajore do të afrohej së shpejti.

Një pasdite Sofia u kthye në shtëpi tepër e prekur dhe i tregoi të shoqit se kishte ndeshur në rrugë piktorin me bashkëshorten, por ata në mënyrë fyese ishin shtirë sikur nuk e kishin parë kurrë. S'kaluan dy ditë dhe rastësisht, nga dritarja e zyrës Miltiadh Nerënxa e pa piktorin tek takohej përzemërsisht me Ajt Shkëmbin. Qe me të vërtetë një skenë neveritëse. Tashmë e vërteta dallohej tepër larg si horizonti pas shiut; Alajdin Arbana ishte bërë aleat me njëriun më të urryer të tij. Mikun e armikut të tij e kishte rrjedhimish armik.

Kulmi i pafytyrësisë së Alajdinut arriti një të diel paradite, ndërsa ai kalonte, me duar në xhepa para pallatit të shkrimtarit në kohën që Miltiadh Nerënxa ndodhej në ballkon duke shfletuar «Dritën». Tek kthente faqen e gazetës, ai e vuri re piktorin dhe nuk mundi të përmbahet.

— Alajdin, o zoti Alajdin! — i thirri.

Piktori ngriti kokën i çuditur.

— Me mua e keni?!

— Po, po. Me ty. Nuk po më njihke sot, ë? Sa e more vesh që do të largohem nga teatri, po më largohesh sikur kam murtajën. Pse kështu, zoti Alajdin?

— Nuk më pëlqen të kem relata me njerëz të cilësuar mediokër e të paaftë, hirësia juaj, — tha piktori duke nënqeshur. — Veçanërisht me të qarkulluar.

Shkrimtari shtrëngoi nofullat.

— Ashtu, ë! Ah, tekist i qelbur! Më largohesh tani se s'ke më dekore. S'fiton dot. Ku je, Van Gog, ku je! Piktor liqenesh dhe dashnorësh melankolikë. Shitës pseudoveprash!

Alajdin Arbana hapi këmbët e vuri duart në bel.

— Shiko, ku sh na flet! Je një penë e ndryshkur Miltiadh. Don Kishot i botës së letrave! Veprat e tua të shpifin migrenën.

— Kurse ti je një bojaxhi nga ata të ndër-marrjes komunale që lyejnë banesat. Veprat e tua të sjellin zorrët të fyti. Pale ajo tabloja e famshme kompozicionale!

— A ka më idiotizëm se tragjedia jote më gjashtë akte? Po ato vjershat! Pika që s'të bie! Edhe fëmijët e tetëvjeçares i bëjnë më të bukura.

Dy ish-shokët filluan të ngrinin zërin e t'i shtonin të sharat, gjë që tërhoqi vëmendjen e kalimtarëve dhe të banorëve të pallatit që filluan të dilnin nëpër ballkone e dritare. Shkrimtari u mbështet me bark në parvaz dhe e kërcënoi kundërshtarin me grusht duke iu referuar përsëri familjes së madhe të gjarpërinjve.

— Paske qenë nepërkë, Alajdin! Gjarpër me ngjyra!

Piktori i bëri duart hinkë para gojës që t'i shërbenin si altoparlant.

— Futu brenda, mor psikopat! Ti shkruan natën dhe fle ditën.

— Ik, mor lustraxhi! Peizazhet e tua unë s'i vë as në depon e druve.

— Kurse unë vëllimin tënd «Flade e stuhi» e kam varur në atë gozhdën...

— I poshtër! Ty s'të lidh kurrgjë me artin.

— Mos kujton s'etë lidh ty?! Shko andej nga kodrat dhe ndërto ndonjë kasolle tjetër me bar se aq mend ke ti. Dësh më përvëlove të gjallë në Fushëndritë me ato budallallëqet e tua.

— Ah, nepërkë! Nuk ke faj ti! Mashtrues! Komplimentaxhi!

— Ika, i dashur Don Kishot, se ti ke shumë fjalë si nëpër veprat e tua.

Alajdin Arbana u detyrua vërtet të largohej me vrap, sepse Miltiadhi rrëmbeu një stol për ta qëlluar, veprim që i bëri banorët e pallatit dhe kalimtarët e mbledhur në rrugë të klithnin të trëmbur. Pas shumë të luturash dhe të tërhequrash për robdëshambri Sofia arriti ta fuste të shoqin brenda. Ai u mbështet pas saj i plagosur shpirtërisht dhe psherëtiu i lodhur.

— Edhe ky më doli Jago, Sofi, tradhtar. Sa gënjeshtarë qenka jeta! Ah, Bajron, mirë e kishe. Vetëm gota e verës të mbetet besnike në këtë botë.

— Mos u mërzi, i dashur, — e qetësoi ajo.
— Më mirë që u ndave me të. Alajdini ishte tepër hileqar. Vetëm të gënjente dinte. Gjithmonë

donte të përfitonte nga lavdia jote. Atë të shoqen e ka dhelpër.

— Ke të drejtë, Sofi. Ai ishte njeri i hileve. Tani më shoqërohet buzagaz me Ajët Shkëmbin, por prit kur të prishet edhe me të.

— Po Kristoja me kë është në këtë mes?

— Me askurrkënd... Trembem se ai do të na braktisë të gjithë njëlloj. Është tepër bataqçi dhe gënjeshtar. Dava gjuetari! S'e ka problem të zërë shokë të tjerë.

— Edhe të shoqen ia shoh me lloj-lloj grash. Parashikimet e Miltiadh Nerënxës nuk vonuan të realizoheshin me një saktësi të habitshme. Pa u mbushur java çifti Arbana dhe çifti Shkëmbi u grindën keqazi mu në mes të mapos së madhe të qytetit duke u afruar blerësve e shitësve një spektakël të rrallë. Shkak ishin bërë fjalët e piktorit thënë një fqinji të aktorit, sipas të cilave Ajët Shkëmbi ishte një gomar, por atij i kishte zënë rrota bishtin dhe nuk i shmangej dot shoqërimit me të. Këto fjalë kishin mbërritur deri në veshët e aktorit dhe pati nga ata që thanë se, sikur zënka të mos kishte ndodhur në mapo, por në ndonjë vend tjetër, piktori do të kishte dalë me brinjë të thyera.

Dy ditë pas kësaj ngjarjeje Kristo Shigjeta u dërgoi tre ish-shokëve të tij nga një pusullë diplomatike ku u shkruante:

Mendoni sikur s'jemi njohur kurrë bashkë. S'dua të më shqetësoni më. Mos u lodhni të më kërkonit sqarime, sepse nuk do t'i grabis më asnjë minutë kohë shkencës për t'u marrë me ju.

Prishja e shoqërisë së katër artistëve bëri bujë të madhe në qytet. Të gjithë u çuditën se si mund të ndaheshin aq papritur shokët e ngushtë, të cilët kishin qarë së bashku tërë ato halle dhe një kafe nuk u shkonte dot poshtë pa njëri-tjetrin. Në atë ndarje katastrofike një pjesë e madhe e bashkëqytetarëve i dhanë të drejtë shkrimtarit, para potencës artistike dhe famës së të cilit tre të tjerët ishin insekte të vërteta. Një pjesë tjetër quajtën viktimë e të pafajshëm inxhinierin, i cili, siç kishte deklaruar vetë, kishte mbetur tepër i zhgënjyer nga shoqëria. Ai kishte pandehur se mbante lidhje me artistë të vërtetë, ndërsa shokët i kishin dalë ca mediokër grindavecë. I pushtuar nga hidhërimi Kristo Shigjeta ishte tërhequr plotësisht në vetmi duke iu përkushtuar edhe më shumë racionalizimit në lokomotivat me avull, punë e cila vazhdonte ende me vjeljen e literaturës së huaj. Pati nga ata që përkrahën Ajët Shkëmbin, duke e quajtur më të thjeshtin e të singërtin e katër shokëve, të cilin tre të tjerët me lavdinë e tyre, ishin përpjekur ta eklipsonin tërësisht. Edhe mbrojtësit e Alajdin Arbanës nuk qenë të paktë. Ata e përcaktuan atë si viktimë personale të Miltiadh Nerënxës, i cili gjithmonë ishte përpjekur të dilte koka më e madhe e shoqërisë, ndër të cilin e meritonte piktori. Pati bashkëqytetarë të veçantë, të cilët, duke iu drejtuar shprehjes së famshme «Kërkoje sherrin te gruaja», thanë se shkaku i prishjes kishin qenë bashkëshortet e artistëve, veçanërisht ajo e shkrimtarit dhe e piktorit, të cilat kishin pasur mes tyre një luftë të gjatë e të heshur për emrin e primadonës së grupit. Sipas një

varianti tjetër përçarja kishte ardhur për faj të Miltiadh Nerënxës, i cili ndodhej në prag të një sëmundjeje të rrezikshme profesionale dhe prirej drejt vetmisë. Dhe kështu hamendjet e variantet e mundshme për atë katastrofë titanike ndiqnin njëra-tjetrën...

XXXIII

Njoftimin zyrtar për t'i ndërprerë marrëdhëniet e punës me teatrin dhe për të kaluar në degën e shpërndarjes së librit Miltiadh Nerënxa e mori më 10 nëntor. I përhumbur plotësisht në mendime, me supe të varura e kokulur, ai hyri në zyrë, qëndroi ca në këmbë në mes të saj, pastaj u kthye nga autoportreti i Rembrandtit, vendosur mbi raftin e dosjeve me vepra dramatike. E keqja u bë, mjeshtër, i foli. Ajo së cilës i trembesha prej kohësh ndodhi: Mjerim artistik, mjeshtër, mjerim.

Pas pak Miltiadh Nerënxa hapi çantën e madhe dhe filloi të fuste në të gjithçka të tijën. Duart i dridheshin. Pas gjashtë vjetësh jete artistike tani i duhej të largohej me lavdi teatrale të njollosur. Por do të vijë koha e suksesit të tragjedisë «Liria do të kthehet përsëri», murmuriti ai duke përkëdhelur miqësisht tavolinën e punës, do të vijë patjetër. Unë s'po ia mbath

si një i dështuar. Më larguan nga teatri, por nga drama s'më largojnë dot.

Kur hapi derën për të dalë, shkrimtari nuk mundi t'i përmbante lotët. Ai hodhi çantën e madhe supit dhe kaloi përmes korridorit të institucionit i heshtur, pa përshëndetur kurrkënd me një pamje nënvleftësimi ndaj gjithçkaje përreth, si një Dante i persekutuar. Ata që e panë atë ditë në rrugë, e ndoqën gjatë me sy duke i besuar fjalët që kishin filluar të përhapeshin nëpër qytet, se ai ndodhej në prag të një sëmundjeje të rrezikshme profesionale.

Sofia s'mundi ta përmbante një klithmë ngjethëse kur i shoqi hyri në shtëpi. Ai e përqafoi për ta qetësuar.

— Milto, ç'ka ndodhur? — pëshpëriti ajo.

— Kurrgjë, e dashur. U largova përfundimisht nga teatri dhe do të filloj punë në degën e shpërndarjes së librit.

— Oh, më mirë, i dashur. Kudo që të jesh ti do të shkëlqesh.

Ndërkohë Ernesti, shtrirë në dhomën e tij me duart nën kokë dhe pamjen e zakonshme të përgjumjes në fytyrë, dëgjonte në magnetofon pjesë simfonike. Ai kishte ngelur në riprovimin e vjeshtës dhe për një vit ishte shkëputur nga fakulteti. Sharjet e tij ndaj gjuhëtarëve ishin shpeshuar, fjalët i ishin rralluar edhe më shumë, donte vetëm gjumë dhe vetmi. Por, kur i biri kishte filluar të dëgjonte në magnetofon pjesë simfonike, Sofisë i ishte shtuar frika se ai do të pësonte ndonjë krizë nga hidhërimi.

— Ernest, fike atë magnetofon! — i foli ajo e mërzhitur.

Djali u ngrit dhe doli në korridor duke fërkuar sytë.

— Hë, ç'kemi, mama? Ç'paska babai kështu?

— Mos na fol se jemi bërë zeher.

— Baba, u largove nga teatri?

— Po.

— Sa mirë! Tani s'të detyron kurrkush të shkruash drama e tragjedi.

Miltiadh Nerënxa shqeu sytë.

— Ernest, ç'janë këto fjalë?! — pëshpëriti Sofia.

— Pse habitesh, mama? Babai tani shpëtoi. Ajo s'ishte punë për të.

— Ç'do të thuash me këtë? — pyeti Miltiadh Nerënxa i vrenjtur jashtë mase.

Ernesti buzëqeshi.

— Dua të them se tani mund të heqësh dorë nga krijimtaria letrare, baba.

I ati brofi në këmbë.

— Si guxon?! Ti s'je në vete.

— Unë jam shumë në vete, baba. Më vjen shumë keq që ta them, por ti duhet të heqësh dorë nga letërsia.

— E pse?

— Sepse shkrimtar nuk mund të bëhesh dot me zor.

— Oh, Ernest, — rënkoi Sofia — si i flet babait kështu?!

— Domethënë ti... ti qenke autori i asaj letres anonime?! — murmuriti Miltiadh Nerënxa i shtangur. — Ti më shkruaje se më mungon talenti? Se po bëhem qesharak në gjithë qytetin?

Ernesti tundi kokën qetësisht.

— Po, baba. Unë jam autor i letrës. Ti duhet ta kuptosh një herë e mirë të vërtetën.

— Oh! Oh, Sofi!

Pas këtyre thirrjeve trupi i gjatë i shkrimtarit u lëkund dhe, me dorën në zemër, ai mundi të afrohej deri te një kolltuk ku u këput krejt i pafuqishëm.

— Ernest, ç'i bëre babait! — u ngashërye Sofia. — Si guxon të sillesh kështu? Ernest, vrapo! Një mjek! Shpejt, një mjek!

Për herë të parë që pas ngeljes në provim Ernesti erdhi plotësisht në vete dhe vrapoi shkallëve me një shkathtësi që i çuditi fqinjët. E solli mjekun brenda çerek ore, pastaj u mbyll në dhomën e tij që të mos e shihte kurrkush.

Miltiadh Nerënxa e mblodhi shpejt veten. Ai kërkoi vetëm një kafe, pastaj u shtri për të fjetur duke iu lutur së shoqes që t'i qëndronte pranë. Ajo u ul mbi një stol dhe me dorë të dridhur filloi t'i përkëdhelte flokët duke murmuritur e ngashëryer:

— Oh, Milto, i dashur! Sa herë të pata thënë që t'i ruhesh asaj sëmundjes speciale! Sa herë të isha lutur që të mos lodheshe shumë! Ja tani, ç'na gjeti. Oh, i dashur, s'mendoje pak për veten, por vetëm për artin.

— Do të më kalojë shpejt, e dashur, mos u trondit, — e qetësoi ai. — Qe diçka momentale. Nuk e prisja që edhe Ernesti të më dilte Jago si ata të tjerët. Do të më kalojë, të jesh e sigurt. Do t'i përvishem përsëri punës. Tani që m'u vu në dyshim reputacioni letrar më duhet patjetër të mbaroj romanin që nisa në fshat. Dua t'ua thyej turinjtë të gjithëve, Më kupton? Ky ro-

man do të jetë bombë, Sofi. Bombë e vërtetë.

— Milto, të lutem, sikur të shkruaje vetëm vjersha. Romani është shumë i lodhshëm dhe...

— Jo, e dashur, ti e di që unë s'i bëj lëshime vetes.

Dhe vërtet, që të nesërmen, me një këmbëngulje të rrallë balzakiane, me një vetëmohim prej shkrintari vigan, Miltiadh Nerënxa vazhdoi të mbyllej në studion e tij në orarin e zakonshëm 22 me 2, duke punuar mbi romanin me temë nga fshati.

Qe një natë e ftohtë fundnëntori kur Sofia, si gjithmonë, me robdëshambrin supeve, u arrua te dera e studios për t'i shprehur të shoqit merakun e vet, por nuk mori përgjigje. E trembur, e hapi derën me vrull dhe e pa romancierin e saj rënë përmbys mbi tavolinë. Penën e shtrëngonte fort në dorën e djathtë. Sëmundja speciale murmuriti ajo, pastaj klithi aq fort, saqë edhe Ernesti, që s'tundej sikur t'i futje në dhomë ndonjë lokomotivë, brofi nga krevati i lebetitur.

— Ernest, ambulancën! — thirri e ëma. — Të gjorët ne... babai... u fikëm... oh, Milto, Milto!...

Pothuaj të gjithë banorët e rritur të pallatit dolën dhe e përcollën shkrintarin kur u nis për në spital. Nga mëngjesi, në gjithë lagjen u hap fjala se Miltiadh Nerënxa kishte kaluar një goditje parainfarkti. Gjendja e tij po vinte duke u përmirësuar, por, sipas thënieve të Sofisë, ca pasoja të rrezikshme do të mbeteshin për një kohë të gjatë.

Në historinë e madhe të krijimtarisë artistike botërore vështirë se mund të gjendet ndonjë rast i ndonjë artisti, kur gruaja të ketë vendosur

për hir të dashurisë së pakufishme ta shkëpusë të shoqin përgjithmonë nga veprat e tij. Në një nga ditët e shtrimit të Miltiadh Nerënxës në spital këtë e bëri Sofia. Me lotët që i rridhnin faqeve ajo i doli para përgjegjësit të repartit të kardiologjisë duke iu lutur:

— Doktor, ju jeni vetë bashkshort dhe duhet të më kuptoni. Im shoq vuan nga një sëmundje e rëndë. Ai nuk duhet të shkruajë më.

Mjeku nënqeshi.

— Po mirë, le të mos shkruajë.

— Nuk është kaq e lehtë, doktor. Ju nuk e njihni tim shoq. Vetëm vdekja, larg qoftë, mund ta shkëpusë atë nga veprat e veta. Ju lutem bindeni ju që të mos shkruajë më. I thoni se është shumë i sëmurë, i thoni të vërtetën. Kjo është një sëmundje speciale shkrimtarësh, doktor. Ju lutem bëjeni këtë në emër të së ardhmes së familjes sime.

Kur pa se lotët e asaj bashkëshorteje ideale u shtuan, mjeku hapi krahët si i zënë në faj.

— Dakord, do të përpiqem ta bind. Fundja do t'i jap ultimatium. Qetësohuni tani.

Bisedën që u zhvillua mes përgjegjësit të repartit të kardiologjisë dhe shkrimtar Miltiadh Nerënxës e dëgjoi vetëm një infermiere. Sipas rrëfimit të saj dialogu qe pak a shumë ky:

«Mjeku: Shoku Miltiadh, ju jeni shkrimtar i njohur dhe unë ju respektoj për talentin. Më vjen shumë keq, por më duhet t'ju komunikoj diçka të hidhur. Për arsye shëndetësore duhet të hiqni dorë nga krijimtaria. Zemra juaj nuk e përballon dot më këtë punë.

Shkrimtari: Është e pamundur, doktor!

Mjeku: Ju siguroj se është tepër e vërtetë.

Shkrimtari: Nga krijimtaria nuk mund të tërhiqem, doktor. Është e kotë.

Mjeku: Ashtu? Atëherë me hidhërim po ju them se ju pret infarkti sikur të shkruani qoftë edhe një poezi. Më kuptuat? Pas infarktimit besoj e dini se ç'vjen.

Shkrimtari: Doktor, ju lutem, nuk mund të ketë ndonjë zgjidhje?

Mjeku: Asnjë lloj zgjidhjeje. Ju duhet të hiqni dorë nga krijimtaria. Zemra nuk ju përballon asnjë lloj emocioni artistik. Ky është me të vërtetë një krim i natyrës, por s'kemi ç'bëjmë. Ajo është e mbifufishme.

Shkrimtari: Për sa kohë duhet të heq dorë, doktor?

Mjeku: Të paktën për dhjetë vjet.

Shkrimtari: Oh, natyrë mizore! Oh, veprat e mia!...»

Sipas infermieres këtu dialogu u ndërpre, sepse shkrimtarin e mbytën lotët nga hidhërimi.

NË VEND TË EPILOGUT

Pasditeve e mbrëmjeve të dhjetorit, pas daljes nga spitali dhe regjimit të shtratit të mbajtur në shtëpi, bashkëqytetarët e panë Miltiadh Nerënxën të dilte shëtitje me të shoqen me një pamje tepër tronditëse; të kërrusur nën pallton e trashë dopiopet, mbledhur me shall, me një republikë gri në kokë, të zbehtë në fytyrë e me një vështrim të përhumbur, sikur kërkonte diçka tutje në horizont. Shumëkush e besoi plotësisht se ai ishte mbërthyer keqazi nga një sëmundje e rrallë artistësh që mund ta lëshonte vetëm pas shumë kohësh. Kujdesi me të cilin Sofia e mbante për krahu ishte vërtet për t'u admiruar. Sytë e saj ishin të pikëlluar, fytyra e zymtë, shenja që tregonin se shkrimtari ishte në gjendje të rëndë. Në bulevardin kryesor dhe në shëtitorën pranë bregut të detit Miltiadh Nerënxën e prisnin dhe e përcillnin me vështrime kurreshtarë. Shumë u fol e u diskutua për ish-libretistin e teatrit pas tërheqjes letrare. Pati nga ata

që thanë se ai kishte lënë përgjysmë disa kryevepra, të cilat i kishte fshehur harpagonçe që të mos ia vidhnin subjektet. Disa të tjerë hapën fjalë se Miltiadh Nerënxa kishte qenë plotësisht një gjeni, kjo ishte provuar nga një radiografi që i ishte bërë trurit të tij dhe nga disa matje speciale, prej të cilave doli se ai i peshonte 2,007 kg, ndërkohë që truri i Ivan Turgenievit, një nga më të rëndët në botë, kishte qenë 2,012 kg. Një palë e tretë përhap mendimin se shkrimtari kishte rënë viktimë e kohës, e nivelit të ulët të shikuesve, lexuesve, kritikëve dhe redaktorëve anadollakë, të cilët s'e kishin kuptuar dot. Nga ky stonim me kohën i kishte ardhur edhe sëmundja. Në përgjithësi, në qytet u hidhëruan së tepërmi pas lajmit se koka balzakiane e Miltiadh Nerënxës nuk do të krijonte më. Bile një pjesë thanë me keqardhje: Gjene mirë, shyqyr që s'shkoj deri në çmendinë apo vetëvrasje.

Për inerci të stereotipit të vjetër, nuk ishin të pakta netët kur shkrimtari ngrihej orët e vona duke u munduar të mos e zgjonte të shogën, që kishte filluar kohët e fundit të gërhiste thellë, hidhte supeve robëdëshambrin e kadifenjtë dhe hynte i menduar në studion e tij. Çapitej ca nëpër të duke vështruar gjithçka me një mallmbytës, pastaj fillonte e përkëdhelte dosjet e mbushura me dorëshkrime, veçanërisht tragjedinë «Liria do të kthehet përsëri» dhe romanin e pambaruar me temë nga fshati. Prisni, perlat e mia, prisni, fliste me vete. Prisni, bombat e mia. Do të vijë edhe koha e shpërthimit tuaj, e shkëlqimit verbues. Një dekadë nuk është një shekull. Ajo do të kalojë shpejt. Unë do ta rrëmbej penën

përsëri dhe atëherë... Ah! Fat mizor! Pse më dënove kështu?...

Ndërkohë tre ish-shokët e shkrimtarit vazhdonin jetën dhe veprimtarinë e tyre artistike e shkencore plot gjallëri. Aktor Ajet Shkëmbi kishte filluar punë si përgjegjës i vatrës së kulturës në një fshat pranë detit, kishte blerë motoçikletë, kishte hequr mustaqet, u ishte futur thellë studimeve për mjeshtërinë e regjisurës dhe ishte bërë shok i ngushtë me një agronom që po përgatitej të mbronte një disertacion për mundësitë e kultivimit të preshit në tokat kodrinore.

Piktor Alajdin Arbana kishte dalë rreth krushqie me drejtorin e ri të teatrit dhe i ishte qepur atij si mizë kali për t'i zhvatur ndonjë porosi dekoresh. Peizazhet me liqene të ndritura nga hëna dhe me dashnorë sentimentale i vazhdonte në seri, ndërsa flitej pa pushim se po merrej me një tablo të famshme kompozicionale. Në qytet e shikonin pothuaj përditë me skulptorin e talentuar, Spartak Gjelin, i cili prej kohësh ishte detyruar të braktiste profesionin për shkak të një reumatismi në shpatullën dhe krahun e djathtë.

Kurse inxhinieri i hekurudhave, Kristo Shigjeta, vazhdonte pa ndërprerë vjeljen e materialeve në italisht e frëngjisht për lokomotivat me avull dhe gjuetinë. Nëpër kafene, në bibliotekë dhe në breg të detit, me fijet e peshkimit në dorë, atë e gjeje bashkë me një teknolog të një fabrike salcërash, për të cilin flitej se e kishte pasur vjehrrin prift, zotëronte latinishten dhe po merrej me përkthimin e «Eneidës» së Virgjilit...

Canosinaj, Viktor

Katër «Yje» në qytet: Roman satirik

/Viktor Canosinaj; Red.: N.

Dulaku. — T.: Naim Frashëri

1989. — 308 f.; 18 cm

891.983—31

+ 891. 983 —7

C 19

Tirazhi 8000 kopje Formati 49x78/16 Stazh 2204—82

KOMBINATI POLIGAFIK — Shtypshkronja e Re —

— Tiranë 1989

VIKTOR CANOSINAJ

Ka lindur në vitin 1960 në Durrës. Ka mbaruar studimet e larta në ILP Shkodër, dega gjuhë-letërsi.

Punon si mësues në Shupenzë të rrethit të Dibrës.

Ka botuar për pionierë novelën «Koha na rriti» (1981) dhe romanin «Përmbi dallgë e zjarre» (1984).

«KATËR «YJE» në QYTET» është romani i tij i parë për të rritur.

